

**Я
НІЧОГО
У ВАС
НЕ ПРОШУ**

**Лист В. Чорновопа
до секретаря ЦК КПУ П. Ю. Шепеста**

**Торонто
1968
Канада**

**Я
НІЧОГО
У ВАС
НЕ ПРОШУ**

Лист В. Чорновопа
до секретаря ЦК КПУ П. Ю. Шелеста

Торонто 1968 Канада

Накладом Крайової Екзекутиви УНО

Printed by the New Pathway Publishers Ltd.
184 Alexander Ave. Winnipeg, Canada.



ВЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ

Вячеслав Чорновіл, автор цього Листа до П. Шелеста — першого секретаря Центрального Комітету Комуністичної Партії України, придбав собі розголосу по всій Україні саме цим Листом, який кружляє з рук до рук у відписах, нелегально продістався закордон і вперше видрукував його "Новий Шлях" окремою секцією 11 листопада 1967 р., чим він і став відомий у всьому українському вільному світі. У тому ж часі "Українське Слово" в Парижі, Франція, видало велику книгу Чорновола "Лихо з розуму" — про двадцять "злочинців" — українських політичних в'язнів переважно в таборах праці "суворого режиму" в Мордовії. Ця книга розійшлася досі в чотирьох накладах. Цими матеріалами поцікавилися й найбільші світові часописи, поважне американське видавництво видало її в англійському перекладі великим тиражем у трав-

ні 1968 р. І цим розкрило перед просторим світом справжній стан московсько - советського геноциду в Україні.

Вячеслав Чорновіл народився 1 січня 1938 р. на Київщині, закінчив університет у 1960 р. склав у Київському університеті кандидатський іспит на факультеті марксизму - лєнінізму. В минулому він — секретар комсомольської організації, член райкому і міському комсомолу, учасник двох ударних комсомольських будов. У 1966 р. працював у київському радіо і телебаченні, дописував до періодичної преси, автор рецензії "Шукаючи смислу" в кн. за лютий 1965 журналу "Дніпро" й рецензії на твори Б. Грінченка "Вперше після перерви" в "Прапорі" за травень 1964. Як кореспондент Київського радіа був на процесах українських культурних діячів у Львові й Києві. Покликаний на свідка в закритому процесі у Львові 16 травня 1966 р. відмовився давати свідчення, уважаючи закритий суд незаконним. За це був двічі арештований. Звільнений з журналістичної праці, Чорновіл улаштувався у Львівському відділенні Товариства охорони природи.

Зібравши великий документарний матеріал, Чорновіл написав 22 травня 1966 р. Листа (що його друкуємо тут) до П. Шелеста — першого секретаря ЦК КПУ України — про судові зловживання. За це, заарештований у серпні, був засуджений 15 листопада 1967 р. у Львові на 3 роки ув'язнення за "поширювання наклепницьких вигадок, що порочать радянський і суспільний лад" (62 стаття Карного кодексу УССР), згодом, на підставі амністії, зменшили йому кару до половини й перевезли з "виправно - трудових таборів" до в'язниці, де він важко захворів і у львівській в'язниці КГБ мусів піддатись операції з початком 1968 р. Після частинного видужання перевезли Чорновола до однієї з в'язниць у Вінницькій області та заборонили йому читати й писати. Протестуючи проти такого терору, він проголосив 1 травня голодівку.

* * *

Матеріали, друковані тут — це фаховий розгляд політично - правного стану в Україні; — по формальному боці, та безпощадне нівечення будь-яких національних і особистих прояв української спільноти й людини — у фактичному стані (Передмова д-ра Д. Квітковського), далі — вступний і кінцевий коментарі до Листа Чорновола. При кінці листа можливо найповніший (що можна було зібрати) список українських політичних в'язнів. Вірші у тексті Листа не приналежні Чорноволові. Ми дали їх як свого роду ілюстрацію. Поза двома віршами Симоненка, інші — Граба (з Канади) і два Софії П. з України — оригінальні і вперше тут друковані.

ПЕРЕДМОВА

I.

Історія боротьби людини за свободу, в найширшому розумінні цього слова, почалася одночасно з появою цієї людини на історичній арені. Ідея свободи, ідея гідності людини — це основна прикмета людини. Без неї, без свободи сама людина перестає бути собою.

Прибирала ця боротьба, це безупинне змагання за вдержання себе на п'єдесталі людської гідності — всякі форми, в різних часах. Але які б і були форми цієї боротьби, зміст завжди був той самий: свобода. А свобода це в першу чергу “можливість творчої активності”, можливість творити історію. Де немає історії, — там немає свободи, і навпаки, де немає свободи, там немає історії!¹⁾.

Це останнє ствердження мабуть найкраще ілюструє 50 років історії т. зв. ССРСР, чи радше історії замкненої в одній “партії”. Не має сумніву, що ССРСР є сьогодні одною з найбільших світових потуг. Але заодно не має сумніву, що сила, потуга ССРСР не є творчою силою, природною, силою, яка може й буде рости та розвиватися. Ця потуга, яка тримається разом брутальною фізичною силою малого гурту людей панівної московської нації, і якщо, з тих чи інших причин, впаде олігархія з її “вірою” в месіянізм Москви, з нею впаде й розвалиться й цей одіозний твір, який носить сьогодні назву ССРСР. Чи не впадає в очі, що здвигнули потугу ССРСР і тримають її при житті самі “злочинці”? Так, самі злочинці. Бо, поминувши Леніна, який дуже коротко стояв на чолі нової московської імперії під наз-

¹⁾ Edward Hallet Carr, *The New Society*, (Boston: The Beacon Press, 1959), pg. 118.

вою ССРСР, хто з її творців, вождів, державних мужів, генералів, маршалів тощо не опинився на чорній листі зрадників?! Хто — крім Леніна? Почавши від Троцького, через Сталіна й скінчивши на Хрущову — всі “великі” творці “жовтневої революції”, будівники червоної московської імперії офіційно, в історичних книжках і в державних документах є зачислені до зрадників і ворогів “совєтської держави” і “совєтського народу”. Історія подібного прикладу не знає.

Але якщо історія — це свобода, а свобода — історія, то не може бути сумніву, що вони не стерплять уже довше насильства над собою. Кажє народна приповідка, що брехнею світ перейдеш, але назад не повернешся. Можливо було 50 років писати всякі “найліберальніші” конституції, вловмачувати в голови своїх підневільних громадян, що вони, і вони тільки, живуть “під сонцем” найдемократичнішої в світі державної системи тощо, але наступних 50 років повторяти ту саму брехню не вдасться. Свідками цього в Україні тільки-що є нова, молода генерація, яка рішилася — в ім'я свободи — здерти маску з лица поневолювачів і привернути гідність людині й свободу Батьківщині.

Те, що діється в Україні сьогодні, не є нічим новим. Що людина хоче бути людиною, а не оруддям у руках поневолювача є залізним законом її буття. Бже від найдавніших часів люди вірили, — і навіть вмирили за цю свою віру, — що понад писаний закон, понад закони земних, смертних володарів є вищі, неписані закони — закони, в яких є записані *природні права людини*. І ніхто, ніяка сила в світі не сміє нарушити цих прав людини.

В своїй драмі Антигона, Софокль представляє нам боротьбу між королем Теб, Креоном, і Антигною, сестрою Полініса, якого вбили як зрадника, а тому король, згідно з існуючим законом, заборонив ховати його тіло.

Згідно з *неписаним* законом, що “кожна людина має право на похорон”, Антигона похоронила свого брата. За те потягнули її до відповідальності перед суд.

“Чи ти знаєш закон”, запитав її король.

“Так”, відповіла вона.

“То ж чому ти зломилася його?”

Антигона відповіла, що едикт, який вона зламала не має санкції сумління; той едикт-закон, може бути законом держави, але він не є згідний із законом справедливості. Я не гадала, що ти, смертна людина, маєш право заперечувати неписані небесні закони: вони не зродилися сьогодні чи вчора; вони не вмирають, і ніхто не знає, звідкіля походять вони, аргументувала Антигона. І Софокль, котрий, побіч поета, був також і державним мужем та полководцем станув по боці Анготини проти Креона.

І тут вирінає питання, чи взагалі існує якесь право, якісь закони, які є вищі від писаних, реальних законів держави? Відповідь не така легка, як виглядає. Божий закон? А якщо так, то чи прислуговує це право і безбожників? Загально прийнято, що “природне право” є тим вищим законом. Грецькі стоїки уважали “природним правом” ті елементарні принципи справедливості, які були ясні для “ока розуму” тільки. Цю саму думку заступали й римські стоїки.

Але що й розуміли б філософи та правники під “природним правом”, всі вони відчували, що є, мусить бути якесь вище право, незмінне й вічне, право, яке береже гідність людини, й ніяка сила не сміє їй відібрати цього “природного права”. І тому, що таке “природне право”, такий “природний закон” є — філософи, правники й державні мужі почали “кодифікувати” його та вкладати в зобов’язуючі правні норми. Західній світ має в цьому напрямку багату історію. Помінаючи боротьбу *української людини* за своє природне право або за свої “вольності”, ось кілька прикладів на цю тему з історії західного світу новіших часів.

“Бил Прав” (Bill of Rights), що його ухвалив англійський парламент 1689 року після “Славної Революції”, додав до проповідуваних англійським філософом Джоном Лаком (John Locke) (1682 - 1704) *прав на життя, на свободу й на майно*, ще й право на суд перед лавою присяглих. Рієнчасно новий закон постановляв, що суди не сміють вимагати від підсудних надмірних порук, не сміють накладати надмірні грошові покарання та надзвичайні й жорстокі кари.

Під впливом писань Джана Лака та “Билу Прав”, американський стейт Вірджінія ухвалив у червні 1776 року свій “Бил Прав”, який, між іншим, постановляв, що “всі люди є природньо однаково свободні й незалежні, та що мають вони певні притаманні (inherent) права, яких вони не можуть позбавити своїх нащадків ніякою попередньою угодою з будь-ким а саме: користування життям і свободою, набуття і посідання майна та шукання й досягнення щастя”. Як бачимо, до попередніх прав додано право на щастя.

Деклярація Незалежності З’єдинених Держав Америки, проголошена тринадцятьма Американськими державами 4 липня 1776 року постановляє, м. ін.: “Ми уважаємо, що такі правди є samozрозумілі й очевидні: що всі люди є сотворені рівні; що Творець наділив їх певними невід’ємними правами; що одним із цих прав є життя, свобода й шукання щастя”. А Конституція ЗСА з 1789 року, з одночасними додатками, вже подрібніше окреслює ці права. Ця конституція предвиджує свободу слова і преси, право на недоторканість особи, дому, приватних документів, перед незаконними обшуками й арештами; право обвинуваченого на “скорий і публічний судовий розгляд перед безсторонньою лавою присяглих держави” та свободи совісти й релігії. Додатк до конституції з XIX-го сторіччя знесли невільництво й проголосили його незаконним, та рівночасно постановляють, що “права громадян ЗСА голосувати не сміють відмовити або обмежити З’єдинені Стейти Америки або по-

одинокі стеіти з причин раси, кольору, або попереднього стану невільництва”²⁾).

На цьому місці добре ствердити, що повищі “природні права” й “вольності” є і по сьогодні зобов’язним, конституційним, суттєвим законом ЗСА. Американські суди часом з надмірною запопадливістю проводять у життя ці законно-конституційні права своїх громадян проти наступу на них чи то з боку федерального чи державного урядів чи їх поодиноких органів, чи то з боку могутніх корпсрацій чи навіть звичайних осіб. Американці горді з того, що їхній державно-правний устрій опирається на “Рул оф Ло” — на “Владі Права”, на владі законности. Не людина рішає, але закон. І в обличчі закону — всі рівні, від президента ЗСА до замітача вулиць.

Тільки маючи на увазі американську систему “влади закону”, ми зрозуміємо можливість законного існування в цій країні безконечних страйків, вуличних демонстрацій, протестів, включно з публічним паленням офіційних листів покликання до військового обов’язку. Ми зрозуміємо також можливість законного існування комуністичної партії, яка проповідує повалення американського капіталістичного уряду й, в потребі силою настановити “диктатуру пролетаріату”. Всі ці “природні права” людини й громадянина, зафіксовані в конституції і в численних додатках до неї, предвиджують не тільки права, але й процедуру оборони їх. Тому в цій системі панування “влади права” обвинувачений має змогу роками і то дуже часто з вільної стопи, обороняти свої “вольності” й “природні права”. Пригадую тільки успішну боротьбу в суді за свої “вольності” й “природні права” американської комуністичної партії.

Побіч англійського “Закону Прав” та американських конституційних деклярацій і самої конституції з її додатками, буде на місці згадати й французьку Декля-

2) Maurice Cranston, *What Are Human Rights?* (New York: Basic Books, Inc., 1962), pg. 1-3

рацію Прав Людини й Громадянина, що їх ухвалив революційний установчий французький парламент. Ця Деклярація Прав мала величезний вплив не тільки на формування політично-правної думки в європейських країнах, але й на ухвали конституційних законів цих країн. Деклярація стверджує, що “люди родяться й залишаються вільними й рівними в правах”, і “метою всякої політичної асоціації є консервація природніх і невід’ємних прав людини. Цими правами є свобода, майно, безпека й опір проти угиску”. Свободу французька Деклярація Прав Людини й Громадянина окреслює як “бути свобідним робити все, що не противиться іншим користуватися своєю свободою”. Побіч майна, яке уважається “святим і ненарушним правом”, Французька Деклярація вичислює право на свободу слова, преси, релігії та свободу від примхливого (арбітрарного) арешту”.

II.

Після останніх двох світових війн, людство рішилося скодифікувати права людини і народів та дати їм силу зобов’язного всіх міжнароднього закону. Початки зробила Ліга Націй а тепер це завдання перебрали Об’єднані Нації.

Одним із найважливіших завдань організації Об’єднаних Націй покликаної до життя зараз після Другої світової війни, (установчу грамоту чи Чартер, якої підписала й Українська Советська Соціалістична Республіка), було ухвалення й проголошення Універсальної (Загальної) Деклярації Прав Людини, або, як це називав Вінстон Чорчил, “поставлення на трон людських прав”. Стаття 55 Чартеру ОН постановляє, що “Об’єднані Нації мають за завдання піддержувати й розвивати респект до додержування та виконування “людських прав і осн’овних свсбід»”.

Як відомо, Чартер ОН був підписаний у Сан Франціско (Каліфорнія, ЗСА) 26 червня 1945 року й увійшов

у життя 24 жовтня 1945 року. Комісія для Людських Прав, номінована Економічною і суспільною Радою ООН, зішлася на своє інавгураційне засідання в травні 1946 року, маючи за перше основне завдання — предложити Генеральній Асамблеї ООН рекомендації й звідомлення щодо “Інтернаціонального Закону Прав”. В цій комісії були, м. ін., заступлені ССРСР і Білоруська ССР. Англійська делегація негайно предложила свій проєкт “Закону Прав”, базований на англійських і французьких зразках “Прав Людини”. Англійський проєкт передбачав одночасно орган — Міжнародний Трибунал Людських Прав, який мав би силу судити порушення закону прав людини й накладати відповідні карі чи санкції за порушення їх.

Советський делегат виступив проти цього англійського проєкту, мовляв, це ще за “передчасно” дискутувати про міри зобов’язання законно-судового характеру. Советський Союз готовий голосувати за “Билом Прав”, але він мусить мати тільки декларативний характер, не зобов’язання, щось у роді “маніфесту прав людини”. Не маючи одноголосности щодо “Закону Прав” із зобов’язуюгою для всіх силою, Комісія погодилася на компроміс: спершу проголосити тільки маніфест чи декларацію, окреслюючи “в стислих словах основні права й вольности людини”, а пізніше, у другому документі проголоситься “щось, що буде законно більше зобов’язуюче, як сама тільки Деклярація”, і цей другий документ мав би мати назву “договір” (covenant)¹⁾.

Декларативну Універсальну Деклярацію Людських Прав проголосила Генеральна Асамблея ООН в грудні 1948 року. Голосували за нею і підписали її, між іншим, і Союз Свєтських Соціалістичних Республік і Українська Советська Соціалістична Республіка. Справа “договору”, чи “статуту”, тобто — міжнароднього закону, який передбачував би законні засоби переведення в життя цих постанов і санкцій за недотримання їх чи *погон-*

¹⁾ Cranston, *op. cit.* pg. 31-32

тання, в тому й судового органу, який розглядав би “скарги” і “спори” та вирішував їх, є і далі предметом безнастанних дискусій.

Деякі знавці міжнародного права твердять, що Універсальна Деклярація з 1948 р. є вже сама в собі зобов'язним правним документом. Вони твердять, що Чартер ОНацій є правним зобов'язним міжнародним договором. Згідно з цією хартією всі держави-члени “зобов'язуються повзяти спільно й поодинокі заходи з метою забезпечити респект і послух для прав людини та основних вольностей без різниці щодо раси, статі, мови або релігії”. Але це тільки теорії науковців. Сама Комісія для Людських Прав називає Деклярацію тільки “Маніфестом”, а великі потуги, в першу чергу СССР, уважають її в найкращому випадку заявою “ідеалів”. Засадно ці потуги уважають що статті 55 і 56 хартії ОН (якими вони “зобов'язуються” піддержувати людські права) не мають для них зобов'язної сили.

У 1949 році Економічна і Суспільна Рада при ОН дістала завдання провирити оскарження про примусову, невільничу працю в Советському Союзі. Делегат СССР відмовлявся навіть розглянути доказовий матеріал, мовляв, усе це пропаганда, “щоб відвернути увагу працюючих мас від їх власного жалсгідного стану”. В додатку СССР покликувався на засаду “недоторканости кордонів” у міжнародньому праві. Пізніш була створена слідча комісія, зложена з по-одному індійського й скандинавського судді та з південно-американського дипломата й ця комісія ствердила, на основі советських офіційних джерел, що там справді існує практика примусової, невільничої праці. Але це ствердження комісії не мало інших практичних наслідків. Світ, включно з тими, що борються за справжні, зобов'язні для всіх закони прав людини, забув навіть і не згадує про цей “малий інцидент”. Не тільки забув: він навіть будус, з великими матеріальними втратами й пониженнями людської гідности, “мости тривкого порозуміння” з тими, що під-

писують “маніфести” про “ідеали” й “права людини” з одночасним практикуванням невільничої праці . . .

Деякі інші держави, навіть у вільному світі, не шанують і не повинуються законам і рішенням органів ООН.

В обох проєктах про надання правної, зобов'язної сили Універсальній Деклярації Прав Людини й створення органу — Інтернаціонального Суду, який розглядав би й вирішував скарги про порушення цих законних прав, — є нова стаття, стаття I, додана в 1952 році, яка передбачає *право народів на самовизначення*.

Навіть Конституція СРСР — декларативно, щоправда! — резервує кожній союзній республіці право самостійно відлучуватися від чи вийти з СРСР (стаття 17), зн. ця конституція визнає за всіма складовими республіками — державами право на самовизначення й на сецесію.

Деякі політики й науковці є проти того, щоб влучувати це право до “прав людини”. Право на самовизначення народів, твердять ці науковці, по-перше не належить до категорії “прав людини”, бо народи не є “люди”, чи радше — народ не є “людиною”, а по-друге, що таке “народ”?

Право на самовизначення є “колективним правом”, правом суспільства, але в ніякому разі не правом “індивідуума”, твердять ці науковці.

З другого боку, що таке “народ”? Чи мешканці Провансу у Франції є народом¹⁾?

І справді, чи ірландці є народом?

Індивідуалістичну теорію “прав людини” можливо довести до абсурду. От поважний американський дипломат і науковець, “росіолог”, “советолог” і “кремлінолог”, який не тільки читає і говорить по-московськи, але любить все московське більше від свого американського (див. його щойно опубліковані “Мемуари 1925 - 1950, Джордж Ф. Кенан навіть має клопіт з українцями. Він

¹⁾ Cranston, *op. cit.*, pg. 63

не знає, наприклад, чи українці є українці...⁵⁾.

Але це справи не міняє. Мені видається, що до категорії вічних, незмінних людських прав належить і *право на свою національність*. Право на свою національність є в такій самій мірі правом як і право свободи совісти, релігії тощо. Але про це далі.

III.

Чи право на самовизначення народів є фундаментальним, невід'ємним правом так людини-осібняка, як і збірної одиниці-нації? Чи людські права — як право на життя, на свободу, на майно є притаманні тільки одиниці-осібнякові, чи можуть вони бути поширені й на етнічно-національні спільноти? Чи право на свободу бути українцем не є таким самим правом, як право на визнання тієї чи іншої релігії, значить право на свободу сумління?

Ця проблема тим важливіша, що деякі науковці, як уже згадувано, уважають, що право на самовизначення народів не повинно входити в категорію “універсальних прав людини”, бо “права людини” мали, мають і можуть мати на увазі тільки людину-осібняка, людину, як повну абстрактну, абсолютну вартість, без огляду і не зважаючи навіть на її приналежність до того чи іншого племені, до тієї чи іншої нації. Якщо людина-одиниця має невід'ємне право на життя, то це не означає, що вона має право й на оприділення себе до тієї чи іншої збірної одиниці чи спільноти, говорять теоретики заперечення права на самовизначення народів як одного з прав людини. Право на самовизначення, твердять вони, є “колективним” правом, правом спільноти, а не індивідуума, а права людини є, були й повинні бути чисто індивідуальними правами.

⁵⁾ George F. Kennon, “The Russian Revolution: Fifty Years After—Its Nature and Consequences”, *Foreign Affairs*, vol. 46, No. 1 (October, 1967), pg. 1-21

Це теорія, яку найбільше поширюють і захищають деякі англосакські науковці, покликаючись на писання Джана Лака та на декларації Англійської Революції⁶⁾. При тому ці науковці критикують найбільше німецьких учених з Гегелем на чолі, які, мабуть не заперечуючи прав людини, висунули ще й право націй на *Об'єднання* в одну цілість та на їх *самовизначення*. Ці теорії породили, твердять вони, націоналізм — німецький та італійський в першу чергу — з їхніми імперіялістичними війнами.

Не заперечуючи страхіть імперіялістичної політики гітлеризму й фашизму, нам видається, що не були це явища зроджені виключно теорією “націоналізму”, теорією “нації понад усе”, але були вони в першу чергу впливом і продуктом певної кліки людей німецької чи італійської верхівки, які уважали, що прийшла черга на них творити “тисячолітні райхи”, так як перед ними творили такі “райхи” — тримаючи їх разом “вогнем і мечем” — англійці, а перед ними еспанці, а ще перед ними римляни . . .

У часи творення римської, еспанської чи італійської імперії, Гегель не оголосив був ще своєї теорії про примат нації над одиницею, як і не були ще відомі тоді ані фаланги, ані гітлеризм.

Якщо право на “самовизначення народів” таке маловажне, або якщо часом так тяжко відрізнити, чи якась “етнічна група” є “народом”, чи ні, то чому тоді — в ім'я чого і базуючися на якій теорії і на якому “універсальному праві людини”, — “англієць” є “народом” і тим самим має право на свою батьківщину, а шотландець чи ірландець є тільки “етнічною групою”, без права на самовизначення й тим самим без права на творення своїх самостійних держав? “Історичні” права? Але де, коли і як починалася історія “історичних народів”? Колись над Британськими островами володів Рим, а в Москві сиділи й володіли відпоручники ханів Золотої Орди.

6) Cranston, op. cit., pg. 64

То ж чому, в ім'я чого, в ім'я якого "права людини" одні й другі скинули панування немилих їм чужих володарів і стали "народом"? Чи в одинадцятому сторіччі існувала "англійська нація" чи "англійський народ"? Або, чи існував "російський народ", кажімо в тринадцятому сторіччі? Ні. Але мають ці "історичні народи" певний день свого народження. "Одного дня" москалі чи англійці відчували певну духову близькість один до одного, бо в'язала їх в одну цілість своя географічна територія, своя спільна історична доля в добрі й у злі тощо і "від того дня" вони стали *політичним народом*, з правом на самостійне життя. І сьогодні ніхто не заперечує, що англійці є англійцями, москалі москалями, а французи французами, хоч всі вони колись були тільки слабо пов'язаними між собою племенами, пізніш етнічною групою.

А якщо так, то чому не мали б мати такого самого права й інші племена чи етнічні групи стати повновартісними народами? Особливо тоді, коли вони домагаються такого права й борються за нього. Стаття 2-а Універсальної Деклярації Прав Людини постановляє, що "кожний має право на всі права і свободи, проголошені в Деклярації, без будь-якої різниці, — такої, як раса, кольор, стать, мова, релігія, політична або інша свідомість, національне, соціальне або інше походження, чи стан, майно. Відомо, що кольор є сьогодні не тільки однією з найбільших познач відмінності, ідентичності певної частини людства, але є він одночасно одним з невід'ємних, природних прав не тільки "кольорової людини", але й *цілої раси*, зн., є "*колективним правом*, правом певної спільноти а не одиниці-індивідуума". І це, незважаючи, що за *таке* право не змагалась Англійська Революція, хочби й те, що не знав його і Джан Лок. Те саме можна сказати і про "природне право" на свою стать, в розумінні рівноправності жінки.

В боротьбі за свої індивідуальні права в ЗСА негри починають щораз голосніше говорити про свої права, як

“чорної раси”. Побіч революційного лозунгу “чорної сили”, вони починають говорити й про право на самовизначення чорної раси. Отож боротьба за *індивідуальне* право одиниць, *подібних до себе краскою шкіри* й пов’язаних між собою історично спільністю долі створила нове, “колективне” природне право чорної раси на самовизначення, чи на власну збірну індивідуальність.

І не забуваймо, що не тільки організація Об’єднаних Націй, в своєму чартері і в пізніших Декляраціях, зачислила *право на свою національність* до *фундаментальних прав людини*, але й конституції поодиноких країн передбачають і санкціонують таке право.

Преамбуль, чи вступ до Чартеру ОН висловлює “віру в *основні людські права*, в гідність і вартість людської особи, в рівні права чоловіків і жінок та *націй великих і малих*” (підкреслення моє — Д. К.). Базуючись на повищій засаді з Чартеру, Генеральна Асамблея ОН 14 грудня 1960 року, щоб прискіпити визволення поневолених колоніальних народів, прийняла Деклярацію, в якій святочно ствердили “потребу довести до скорого й беззастережного кінця колоніалізм в *усяких його формах і маніфестаціях*” (підкреслення мої — Д. К.). Асамблея ОН заодно ствердила, що підкорення народів під чуже панування, дсмінацію й експлуатацію є *запереченням основних людських прав*. І ціла серія особливо Африканських, народів здобула свою національно-державну самостійність на підставі і в ім’я *їх людських прав* на свою *національність* — без огляду на те, чи ознакою цієї національності був кольор шкіри, племінна спорідненість чи *національне почуття*.

Навіть конституція ССРСР говорить про право народів на самовизначення. В. А. Карпінський пише, що “16 листопада 1917 року була опублікована за підписами Леніна і Сталіна «Деклярація прав народів Росії».” “У ній” читаємо там, “совєтський уряд заявив, що надалі в нашій країні не буде ні панівної, ні підлеглих на-

цій, а всі народи будуть вільні й рівні в правах. Кожному народові надається *право на самовизначення*, тобто право самому вирішувати питання про державний устрій свого життя, аж до відокремлення і утворення самостійної держави”⁷⁾. “На перший погляд”, пише в іншому місці Карпінський, “може здаватися, що стаття про право вільного виходу з Союзу не потрібна в Радянській Конституції. Адже у нас нема жодної союзної республіки яка хотіла б вийти з Радянського Союзу. На цій підставі під час обміркування проєкту Конституції дехто пропонував виключити з проєкту статтю 17 (про право виходу союзної республіки з Союзу РСР). Товариш Сталін зазначив, що це було б неправильно. Жодна союзна республіка не думає про вихід з Союзу. Це правильно. Але збереження за кожною союзною республікою *права на вільний вихід з Союзу* якнайясніше показує і підтверджує, що об’єднання союзних республік у Союз дійсно *цілком добровільне*. Право союзних республік на вільний вихід з Союзу є вищий вияв їх суверенних прав” (всі підкреслення В. А. Карпінського)⁸⁾.

Стаття 14, розділ про “Державний Устрій” Конституції Української РСР постановляє: “Українська Радянська Соціалістична Республіка зберігає за собою право виходу з Союзу Радянських Соціалістичних Республік”. “Це *невід’ємне* (підкреслення моє — Д. К.) право кожної союзної республіки, що виникло при їх добровільному об’єднанні в Союз СРС, не може бути скасоване, змінене або обмежене загальносоюзною владою”⁹⁾.

Що всі ті “вільні” чи “добровільні об’єднання” “суверенних” народів з їхніми “невід’ємними” правами означають у московсько-советській дійсності, всі ми знаємо. Але все ж не сміємо забувати, що всі ті “конститу-

⁷⁾ В. А. Карпінський, “Суспільний і Державний устрій ССРС”, Українське Видавництво Політичної Літератури, Київ, 1946, ст. 68

⁸⁾ Тамже ст. 26-27

⁹⁾ Б. М. Бабій, А. П. Таранов. “Україна в Сузір’ї Братніх Республік”, Товариство “Знання” Української РСР, Київ — 1966, ст. 23

ційні декларації” не є чи не сміють бути пустими фразами, без ніякого значення пропагандивними лозунгами, до нічого не зобов'язними постановами. Ні. *Вимушені* були вони *кров'ю Українського народу*, який постав до нового свободного життя, здвигнувши свою національну державу на власних землях після упадку царської Росії.

Створивши в грудні 1917 року маріонетковий “український радянський уряд”, як противагу до справжнього українського уряду в Києві і виславши “на допомогу” цьому “урядові” московські червоні загони, Ленін намагався за всяку ціну маскувати свої справжні наміри щодо України, тому він благав своїх комісарів в Україні не робити нічого такого, що дразнило б *національне розумтя* українців. У вищезгаданій брошурі читаємо такий промовистий щодо того інцидент: “У зв'язку з тим, що головком порушив суверенітет місцевої (української — прим. Д. К.) влади, призначивши від свого штабу комісарів на залізничні станції та в окремі міста Донбасу, В. І. Ленін у січні 1918 р. писав В. О. Антонову-Овсієнку: “Ради бога, докладіть *всіх* зусиль, щоб *усі і всілякі* тертя з ЦВК (харківським) *усунути*. Це *архіважливо* в державному відношенні... помиріться з ними і визнайте за ними *всілякий* суверенітет. Комісарів, яких Ви призначили дуже прошу Вас зняти” (всі підкреслення авторів брошури — Д. К.)¹⁰).

Повищий цитат з листа Леніна говорить недвозначною мовою про те, що для нього “суверенітет” української держави і нації був тільки злосудним політично-пропагандивним маневром, а не засадою, принципом політики, а вже в ніякому разі не був він зобов'язною правовою нормою. Але цей факт обманства й нещирости не зменшує ваги *національного гинника* в міжнародній політиці в міжнародньому праві. Заманевровуючи Україну в нову форму поневслення під назвою “советський союз”, Ленін знав, що сама брутальна сила не вистачить

¹⁰) Бабій, ст. 10

для такого “великого” діла. Тому він вимагав від своїх агентів чи комісарів в Україні не дразнити українців і в першу чергу не нехтувати їхніх національних почувань: “Визнайте за ними *вслякий* суверенітет” у цьому напрямі говорить недвозначною мовою.

Вагу національного моменту в житті народів розумів і Сталін. Тому під час Другої світової війни, щоб заохотити українців включитися повністю у “вітчизняну” війну, він не обіцявав їм більше “раю на землі”, але заставив українських поетів писати патріотичні *українські* поезії, а самий “поширяв” “суверенітет” Української ССР. Виявилося, що емоційність і сила *національного* моменту в житті народів є могутніші від усяких матеріяльних благ.

Силу й вагу національного моменту в житті народів мабуть найкраще ілюструє сьгодні жидівська нація. Пишу “найкраще”, бо про неї найбільше пише світова преса. Вислів ген. де Голя, наприклад, що жиди є “елітарним і деспотичним народом”, викликав таку бурю протестів світового жидівства, що загально “непомильний” президент Франції мусів зайняти оборонну позицію, мовляв, він не мав на думці образити жидівського народу

Щоденник “Нью Йорк Таймс” в числі з 18 липня 1967 року помістив на своїх сторінках оголошення п. н. “Ізраїль — мірило часу Бога”, в якому читаємо, що Ізраїль не є звичайною собі нацією. Ізраїль є Божий народ і він має місію санувати світ з його фатальної хвороби, в якій нині він опинився. І тримає при житті жидівський нарід не так кровна спорідненість, як Закон і пророки Ізраїля, які наложили на нього печать свого духу, дали йому спільну надію і віру в своє призначення, читаємо там.

Отож у випадку жидів, *національний* момент є піднесений до найвищих висот — до нації як твору Божого з місією виконувати Закон Божий. У так інтерпре-

тованому понятті народу не може бути найменшого сумніву, що *національне* почуття, побіч віри в Бога, чи не найінтимнішою характерною рисою людини. Людина як “гомо політікус”, родиться з певного народу й є його нероздільною частиною. Тому почуття приналежності до свого народу є таке сильне.

Я вже згадував на іншому місці, що Генеральна Асамблея ОН видала заяву 1960 року, в якій стверджується, що “всі народи мають право на самовизначення; силою того права вони свобідно вирішують свій політичний статус”. І хоч це право народів на самовизначення є пустою пропагандивною фразою в конституції ССРСР і, наприклад, хоч принцип самовизначення народів у Чартері ОН є одним із багатьох побажаних об’єктивів цієї світової організації, без зобов’язної сили, то всежтаки є він формативним принципом великої сили. Цей принцип не є ще частиною звичайного міжнароднього права, хоч у деяких випадках якраз на його основі були розв’язані деякі міжнародні спори. Тому принцип самовизначення народів має великі можливості в міжнародньому праві, твердить Георг Шварценберг¹¹).

Деякі теоретики політичних наук і міжнароднього права вважають, що час національних держав уже минув. Вони вважають, що націоналізм, як державно-творчий принцип, відійшов невідклично до історії. В глобальному суспільстві, що його об’єднала в одно модерна техніка, стара форма організації суспільств на засаді нації-держави не є більше задовільна. Економічно, нації-держави не можуть дати відповідних ринків для модерної індустрії; політично — вони розділюють світ, замість об’єднувати його, а соціально — нація-держава не дає людині задовільної відповіді про зміст життя, пише Барбара Ворд¹²). Вона відкидає і кому-

11) Georg Schwarzenberger, *A. Manual of International Law*, (New York - Washington: Frederick A. Praeger, Inc., 1967), pg. 74

12) Barbara Ward, *Nationalism and Ideology*, (New York: W. W. Norton & Company, Inc., 1966)

нізм і взагалі всяку *ідеологію* та проповідує нову віру — віру в людину. Для неї націоналізм — це егоїстичний шкідливий партикуляризм.

Дивно, що в першу чергу англійці не можуть зрозуміти здорової, творчої, етичної суті націоналізму. Для них націоналізм — це синонім імперіялізму. А це мабуть тому, що творення і ріст англійської нації супроводжали імперіялістичні війни й загарбання. Після упадку й поділу на самостійні держави англійської імперії, англійці втратили рівновагу й змісл дійсности.

Немає двох думок, що наш світ, все людство знаходиться сьогодні в кліщах двох суперпотуг — одна на Сході, друга на Заході. Не має також двох думок, що ці супер-потуги дуже часто дивляться на нашу планету, а особливо на певні земельні простори, і оцінюють їх з точки зору мілітарних баз, комунікаційних ліній, земельних багатств, промислових можливостей, а людей, а людей, що живуть там, трактують як резервуар робочої сили і технічної інтелігенції. Але це не значить, що так має бути. Людина ніколи не дала себе полонити чи перетворити в бездушне оруддя в руках кого то не було б. Вона і тепер визволиться і здобуде собі право на *людське, творче життя*.

Одним із цих прав буде й право на свою національність, а в зв'язку з тим і на свою національну державу. Ми здаємо собі справу з того, що сучасні держави, побудовані на національному чи іншому принципі, не можуть користуватися більш абсолютною суверенністю, а будуть вони співзалежні одна від одної. Але обмеження державної суверенности в ніякому разі не означає потреби обмеження чи навіть усунення національного принципу в побудові держави¹³⁾. Націоналізм не є синонімом імперіялізму. Націоналізм — це любов до сво-

¹³⁾ Див. цікаві міркування на тему національного принципу в побудові держав та їхнього конституційного і міжнародно-правного існування: Ernst Rudolf Huber. *Nation's'saat und Verfassungsstaat* (Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 1965), pg. 273

го і пошана до чужого. Ми не ненавидимо ніякої іншої нації й не маємо найменших намірів завойовувати когось. Ми тільки хочемо бути собою — українцями — і домагаємося обопільної пошани. На такій основі можуть існувати й співживати одиниці, тож чи не могли б жити побіч себе в згоді і народи-нації? Москва не мусить окупувати наші землі й безправно вивозити нашу пшеницю, наше вугілля. Україна й Росія, як дві самостійні національні держави, зможуть добровільно, чесно обмінюватися багатствами своїх земель. Національні держави не постають для якихось загарбницьких цілей. Вони родяться і *виростають природно*, в силу закону природи.

Повертаючися до проблеми “прав людини”, в тому й права цієї людини на свою національність та на самовизначення в своїй національній державі, найслабшим місцем цих “прав” є їх декларативне тільки значення. Не мають вони зобов'язної сили й немає органу, який санкціонував би їх потолочення. Стаття 2, параграф 7 Чартеру Об'єднаних Націй постановляє, що ця організація не має права вміщуватися чи “інтерв'ювати в справах, які є необхідно (*essentially*) в компетенції внутрішньої юрисдикції певної держави”, іншими словами, засада невтручатись у внутрішні справи держави, бо це порушувало б її суверенітет. Найбільш контроверсійні аспекти цієї “домашньої юрисдикції” відносяться якраз до проблем справ людини й самовизначення народів, пише Гергард фон Глан. Немає остаточного рішення ані в одній з обидвох повищих проблем, але виглядає, що багато делегацій до ОН сприяють вилученню цих справ з під домашньої юрисдикції, класифікуючи їх як справи міжнародного заінтересування¹⁴).

Одним із найважливіших наших завдань, як українців, — це послідовна, мудра й вперта боротьба за те,

¹⁴ Gerhard von Glahn, *Law Among Nations*, (New York: The Macmillan Company, 1965), pg. 485

щоб принципи прав людини на самовизначення народів стали і морально, і практично зсб'язними законами для всіх, малих і великих.

IV

У зв'язку з проблемами прав людини й правом народів на самовизначення набирає величезної ваги Лист — оскарження Вячеслава Чорновола, який дістався за кордон і був уже передше опублікований у “Новому Шляху”. Повний текст цього листа, адресований до Прокурора Української Радянської Соціалістичної Республіки, до Голови Народного Суду УРСР і до Голови Комітету Державної Безпеки при Раді Міністрів УРСР, маючи дату написання — Київська область, Вишгород, “Берізки”, 1/67, є предметом цієї брошури. Лист написаний із величезним знанням справи, а всі висновки-заключення є ілюстровані багатющим доказовим, фактичним матеріалом. Величезної ваги є також той факт, що так автор листа, як і більшість “злочинців”, про яких він пише, не є ніякими “буржуазними націоналістами”, але повнокровними вихованцями “радянської системи”, комуністичної ідеології. Це люди молоді, які не тільки вже народилися в советсько-московській системі, але й були членами комсомолу, як, наприклад сам Чорновіл, та проявляли там неабияку діяльність. Це переконані комуністи, але одночасно вони *свідомі українці*, з глибоким почуттям людської гідності.

Поминаючи всі процедурально-правні норми, якими нехтують органи “державної безпеки”, КГБ, обвинувачення В. Чорновола опирається на дві статті: Стаття 125 конституції ССРСР і стаття 62, ч. 1, КК УРСР, “особливо небезпечні державні злочини”.

Стаття 125 конституції ССРСР постановляє:

“У відповідності з інтересами трудящих і з метою зміцнення соціалістичного ладу ССРСР гарантується за-

коном: а) свобода слова; б) свобода друку; в) свобода зборів і мітингів; г) свобода походів і демонстрацій”.

А стаття 62, ч. 1 КПК УССР звучить:

“Агітація або пропаганда, проваджена з метою підризу чи ослаблення Радянської влади або вчинення окремих особливо небезпечних державних злочинів, поширення з тією ж метою наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і соціальний лад, а так само розповсюдження або виготовлення чи зберігання з тією ж метою літератури такого ж змісту — карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до семи років із засланням на строк до п'яти років чи без такого або заслання на строк від двох до п'яти років”.

Навівши дослівні тексти обох статей, В. Чорновіл ставить правильний запит у своєму Листі “ЗА ЩО НЕ КАРАЄ стаття 62 кримінального Кодексу УРСР”? Бо, в дійсності, карає вона за все, включно за те, що *хтось народився і може залишитися українцем*. Стаття 62 КК УССР є і поза-конституційна і незгідна з буквою і духом Універсальної Деклярації Прав Людини ОН, яку одобрили й підписали так СССР, як і Українська ССР. Ця стаття незгідна з Чартером ОН, який також підписали, як основуючі члени, Советський Союз і Українська ССР.

Повище в цій передмові я присвятив досить багато місця проблемі “прав людини” включно з Універсальною Деклярацією Прав Людини, яку проголосила Генеральна Асамблея ОН в грудні 1948 і, яку, як уже також згадувано, підписали СССР і Українська ССР. Найслабшим місцем Деклярації Прав Людини є її *декларативний тільки* характер, без зобов'язуючої сили і без органу чи органів, які санкціонували б порушення її постанов. Але у випадку СССР ця проблема не має такої великої ваги, бо так *Советський Союз, як і УССР конституційно гарантують людині всі її людські права* (див. цитована стаття 125 Конституції СССР), з одно-

часним правом на самовизначення Українського і інших народів, вклюдно з правом виходу з Союзу Советських Соціалістичних Республік (див. статті 13, 14, 15, — 19, розділ II про “Державний Устрій у Конституції Української ССР та статті 15, 16 і особливо стаття 17 конституції ССР). Конституція — це найвищий, основний закон кожної держави. Порушення конституційних прав є порушення самих основ, на яких побудована і на які опирається дана державна спільнота. Конституція якоїсь країни — це не декларація тільки — це *зобов’язаний усіх закон*, за недодержання якого передбачується суворі санкції.

Але конституція ССР, в тому й конституції “суверенних” республік ССР не вартують навіть паперу, на якому вона написана! Лист В’ячеслава Чорновола є найповнішим доказом цього. Конституція ССР постановляє одно, закон заперечує постанови конституції, а кожночасна влада, особливо всемогутня поліція — ЧаКа, НКВД чи тепер КГБ — нівечить конституцію і звичайні закони.

Важливо відмітити на цьому місці, що в той час, коли в московській республіці, чи як її там звуть — Російська Федеративна Советська Соціалістична Республіка — нехтують у певній мірі тільки давніше визнані права людини, або, як їх називає Моріс Гранстон, права, які належать до кожної людини в силу того факту, що є вона людиною в найширшому розумінні того слова, то в Україні чи в Українській Советській Соціалістичній Республіці переслідують, карають і засилають за те також, що *Українська людина може бути українською людиною* й уважає, що має всна на це природне, невід’ємне право, гарантоване правом її української природи, конституціями ССР і УССР та Універсальною Декларацією Прав Людини, під якою зложили святочно свої підписи ССР і УССР.

Також важливо звернути увагу на цьому місці на

той факт, що совєтські закони, а особливо поліційні практики, не мають на увазі охорони морального добробуту “совєтської людини”, ні, єдиною їх метою є охорона московсько-совєтського режиму, його політичної системи в загальному та закріплення московської окупації України зокрема. Книжку “Д-р Жіваго” заборонила московсько-совєтська цензура не тому, що була вона неморальна й шкідлива для загального добра, її заборонили, щоб охоронити уряд і систему.

Поета-перекладача С. Караванського запроторили без суду другий раз на Сибір не тому, що його діяльність нарушувала державний спокій, не тому, що його писання противилися публічній моралі, але в першу чергу тому, що його “непокоїло становище української мови в УРСР (як непокоїть вона багатьох)”, пише в своїм Листі - оскарженні В. Чорновіл¹⁵⁾, і тому, що мав Караванський мужність стати в обороні цієї української мови. “Його (Караванського — прим. моя — Д. К.) дивувало”, читаємо далі в тому Листі, що ВУЗи*) республіки в переважаючій більшості русифіковані... Не маючи можливості написати про це в пресі, (так виглядає в ССРСР конституційне право “свободи слова” — прим. Д. К.) Караванський звернувся до прокурора Української РСР з клопотанням притягнути до судової відповідальності міністра вищої та середньої спеціальної освіти Даденкова за *національну дискримінацію* (ст. 66 КК УРСР). “Крім цього”, читаємо там далі, “Караванський послав до партійної преси статтю “Про одну помилку”, де цілком слушно критикував хрущовський закон, який дає право батькам *на території суверенної національної республіки* самим вирішувати, чи вчитимуть їхні діти мову цієї республіки”. І що ста-

15) Цитати з листа Вячеслава Чорновола беру з тижневика “Новий Шлях”. Вінніпег-Торонто, Канада, число 45 з суботи, 11 листопада 1967 року

*) ВУЗ — вищий учбовий заклад — високі школи університетського типу. — Ред.

лося? Його стаття якимось “чудом” попала до рук якогось канадського комуніста, а Караванського, на “дозвіл з Москви” “повезли за те, що забувши про своє минуле, спробував відстоювати ленінські принципи національної політики...”

З Листа довідуємося далі, що всіх українських “злочинців” засуджували на довгі роки ув’язнення або заслання за саме читання книжок українських класиків, за слухання дозволеного там закордонного радія, за читання навіть творів сучасних українських поетів. І ці злочини в Україні роблять за вказівками “згори”, пише Чорновіл, напевно маючи на увазі окупанта України — Москву.

Сьогоднішній протиукраїнський терор в Україні, у формі закритих судів нагадує сталінський терор. І хоч “із сталінським терором у багатьох чомусь асоціюється 1937 рік”, то в дійсності в Україні протиукраїнський терор почався вже з самого початку, особливо на кінець 20-их років, пише В. Чорновіл. На цю тему систематичного плянованого винищування особливо української інтелігенції, В. Чорновіл далі пише: “Спочатку з розгортанням колективізації, виарештували частину інтелігенції (переважно сільської), що підтримувала УНР в часи революції, але згодом стала цілком лояльною до радянської влади і з радістю зустріла проголошену партією українізацію. Громадськість не важко було переконати у вині цих людей, пославшись на їх старі симпатії. Тоді ж розправилися з групою відомих вчених (Єфремов, Гермайзе та ін.) які, хоч не приховували своїх опозиційних настроїв, ніякої організаційної боротьби проти Радянської влади не вели, а для розвитку української культури зробили дуже багато. НКВД сфабрикувало СВУ (Спілку Визволення України), обіцянками чи погрозами з учених (хоч і не зі всіх) витиснули зізнання і перевели Відкритий Показовий Процес над керівниками неіснуючої спілки...”

“Потім взялися за безпартійну інтелігенцію”, читаємо далі, “яка стояла обома ногами на радянських позиціях Вишня, Курбас, Яловий та ін.). Проти людей висували найбезглуздіші звинувачення, вигадані самими енкавидистами. Про таку розкіш, як відкриті суди забули й думати. Після трагічного 1 грудня 1934 року терор посилювався. Збільшилася кількість арештів серед партійної творчої інтелігенції. До 1937 року українська наука та культура були вже обезкровлені. Після провокативного вбивства Кірова почалися арешти і серед партійних працівників, які ще кілька років тому прославлювали діяльність НКВД. Апогей настав у 1937 році, тоді вже садили в одну камеру донощика, колишнього підсудного і слідчого...”

“Кого ж кидають сьогодні в Україні за ґрати?”, ставить запит В. Чорновіл і зразу ж відповідає: “Судять молодь, яка виросла при радянській владі, яку виховала радянська школа, радянські вузи, комсомол. Судять як буржуазних націоналістів людей, які не пам’ятають буржуазного ладу, батьки або діти яких гірко бідували на рідній багатій землі”.

Не має двох думок, що в Україні московсько-советська влада свідомо, пляново, систематично винищує українську провідну верхівку, її інтелігенцію з метою обезголовити українську націю і зробити її погноєм для московського ненаситного імперіялізму. Предметом нищення — духового і фізичного — є українська людина і українська нація.

Крім систематичного винищування української інтелігенції, московсько-советська окупаційна влада в Україні вивозить одночасно, під різними претекстами, українське населення й поселяє його або на московській етнографічній території або в Сибірі. Зо збірки “Лихо з розуму”, яку уклав В’ячеслав Чорновіл, довідуємося, що, наприклад, у Львові до 1939 року за переписом про-

живало 12 росіян а тепер — сорок відсотків населення¹⁶).

“Внутрішня колонізація” чужонаціональних “республік” московським елементом набрала застрашаючих розмірів. На основі советської офіційної статистики з 1939 р. українське населення в Україні начислювало 76.8 відсотків всього населення або 32,158,000 душ. На основі офіційного советського ценсусу з 1926 р. московський елемент в Україні творив тільки 9.2 відсотки населення, значить що від 1926 до 1959 року, число московського елемента в Україні зросло з 9.2 до 17 відсотків. В той самий час, 1959 року, поза Україною жило 5 мільйонів 95 тисяч українців! В деяких інших “суверенних советських республіках” ця “внутрішня колонізація” ще більш застрашаюча. Але й ці цифри не дають правдивого образу, бо цей “процес одночасної етнічної пенетрації чи колонізації і цілковите знесення, рзбиття структури тубильного населення є постійною політикою советських лідерів¹⁷).

Тому не має сумніву, що пляновий терор в Україні проти української інтелігенції та масове вивоження українського населення в чужі сторони не нарушус тільки конституційні права українского населення, не противиться тільки Універсальній Деклярації Прав Людини, але є заодно *геноцидом* в повному розумінні цього слова. В свосму Листі - зверненні В'ячеслав Чорновіл пише, що українських людей судять і карають за читання невинної української книжки тільки, за статті, яких вони не писали але які “приписали” їм наємні “експерти”. Дуже часто людей засуджують на довгі роки ув'язнення чи заслання без ніякого доказового ма-

16) “Лихо з розуму” — Портрети двадцяти “злочинців”, Збірник матеріалів, уклад В'ячеслав Чорновіл, Перша Українська Друкарня у Франції, Париж, 1967, ст. 317

17) *The Soviet Empire: A study in Discrimination and Abuse of Power.*, 89th Congress, 1st Session — prepared by the Legislative Service—Library of Congress. (Washington: Government Printing Office, 1965), pg. 13-17

теріялу. В справі підсудного Михайла Савича Масютка, В. Чорновіл пише, що цього вчителя судили таємним судом, на суд не покликали жодного свідка з волі, на вирок не допустили нікого; в додатку проти нього не мали ніяких доказів вини, крім того, що “експерти” приписали йому авторство деяких, до речі, по-суті невинних статей. “Щоб Масютко своєю безкомпромісовістю”, пише В. Чорновіл, не справив небажаного враження на інших підсудних і щоб менше людей знало про фальсифікацію Масютка, не зважаючи на його протест, судили окремо (хоч він проходив із однієї справи з Горинями, Осадчим і Зваричевською)”. В таких умовах, додає Чорновіл, “Масютка можна було засудити навіть за організацію землетрусу в Ташкенті...”

Вина підсудних хіба в тому, що вони, хоч кому-ністи але в той самий час *свідомі українці* їй, що вони *хочуть бути й залишитися українцями*. Вони навіть не домагаються якихось нових прав, спеціальних привілеїв; вони навіть не домагають зміни “радянського” режиму й заміни його “буржуазним, капіталістичним”. Ні, вони домагаються тільки того, щоб влада дотримувалася *існуючих законів, шанувала їх і руководилася ними*. Вони домагаються, щоб “советський режим” не відбирав українцям права бути українцями і, щоб їх, “українська радянська республіка” була справді “суверенною державою”, такою, як це постановляє навіть конституція СРСР. “Мороз у Луцьку говорив про русифікацію”, пише В. Чорновіл, про нерівноправне становище нашої “суверенної” (лапки Чорновола — прим. Д. К.) республіки і заявляв, що ніякий він не буржуазний націоналіст, що він не бажає ні буржуазії, ні націоналізму, а хоче, щоб Україна мала такі ж права, як і її соціалістичні сестри Росія, Польща, Чехословаччина”.

Україна є призначена на *винарядовлення*, на *геноцид* московсько - советською окупаційною владою. По-

біч повищого цитату про домагання для України таких самих прав, “як її соціалістичні сестри Росія, Польща, Чехословаччина”, важливе в цьому напрямку є й таке ствердження В. Чорновола: “Тут царить закон” — великими літерами повідомляли газети про суд над Синявським і Данієлем. І одним з головних аргументів законності вважали те, що суд був відкритий (принаймні формально). Чому ж не “царит” хоча б такий закон нині в Україні? Жодна газета навіть не заікнеться про таємні суди. Від народу ховають не тільки “злочин”, але й сам факт арештів”, пише Чорновіл. І ще раз пригадаємо: пише це не “буржуазний націоналіст”, не “ворог народу”, не “капіталіст”, але активний, молодий активіст - комуніст, але *українець*. Якщо б українці навчилися *не думати* (бо це “злочин” критично думати), і “називали б інтернаціоналізмом русифікацію (України) і мирно раділи б з успіхом такого “інтернаціоналізму” . . . , пише Чорновіл, то все було б гаразд і ті “згори”, з Москви, не мали б причини незаконно арештувати, судити при замкнених дверях і засуджувати без доказів на довгі роки або й на завжди — тих “непоправних”, українців.

Знаменний щодо повного *вилуцення* з української громади й засудження на *постепенне вмирання* є випадок з поетом С. Й. Караванським. Дружина Караванського вислала 27 грудня 1966 року начальникові табору п/ч 382/II, гр. Королькову (з копіями першому секретарю ЦК КПСС, тов. Брежнєву Л. І. та редакції газети “Юманіте”) листи такого змісту:

“За 18 років, адміністрація таборів не була в стані вплинути на ув’язненого Караванського С. Й., а родині Караванського не дають змоги утримувати дозволених законом зв’язків. Тому я, дружина С. Й. Караванського, прошу його розстріляти, щоб припинити довголітні муки мого чоловіка та безупинні конфлікти між Караванським і адміністрацією.

Це клопотання я пишу в тверезому стані й з повним розумінням його ваги”.

Не має сумніву, що повищі акти переслідувань, арештів, незаконних засудів, ув'язнень, заслань і застрашувань українців в Україні є якраз такими злочинами, які предвиджує і забороняє, як кримінальні згідно з інтернаціональним правом, міжнародна Конвенція про Геноцид.

Бо не є це відокремлені, спорадичні акти переслідування, зв'язані з одною ненормальною людиною — прокуратором чи командантом поліції, не є вони також відокремленим місцевим явищем, не є вони також спрямовані тільки проти окремих осіб, але поширені вони на всю українську територію і застосовуються проти всього українського населення. Суди над українською людиною відбуваються одночасно по всій Україні, в Одесі, в Києві, у Львові, в Харкові, в Луцьку, в Івано-Франківську...

В загальному геноцид означає кожну дію чи акт, вчинений з наміром винищити, в цілості або частинно, національну, етнічну, расову або релігійну групу¹⁸⁾.

Дотепер не вдалося людству створити міжнароднього кримінального суду та відповідного кодексу кримінального права у міжнародному праві, але все ж таки вдалося виготовити документ, який забороняє особливо жакливу практику з категорій злочинів проти людства — геноцид. Генеральна Асамблея ООН прийняла 9 грудня 1948 року “Конвенцію в справі запобігання (профіляктики, превентивности) й кари за злочин геноциду”. Не всі держави ратифікували цю конвенцію, хоч голосували за нею майже всі, включно з ССРСР. ССРСР, що правда ратифікував конвенцію про злочин геноциду, але з таким числом “застережень” і “резервацій”, що Міжнародній Трибунал Справедливости в своїй “опінії” на тему цієї “ратифікації” рішив, що вона без значення.

18) von Glahn, *op. cit.*, pg. 719

Застереження ССРСР заторкували зокрема юрисдикцію Міжнародного Трибуналу. Сов. Союз не хотів і не хоче визнавати юрисдикцію цього Трибуналу, зн. ССРСР уважає, що всі злочини геноциду повинна розглядати й судити тільки держава, на території якої цей злочин був поповнений¹⁹⁾). На цій підставі ССРСР відкинув і заперечив у 1956 році право цього Трибуналу або будь-якого іншого міжнародного тіла розглядати справу скарги проти Москви за поповнення злочину геноциду під час здушення Москвою протикомуністичної революції в Мадящині.

* * *

Брутальна політика московсько - советської окупаційної влади в Україні з наміром обезголовити, а далі фізично і духово знищити цілу велику українську націю ведеться під лицемірними гаслами "найдемократичнішої советської конституції", маючи на це "благословення" декларації Чартеру ООН, Загальної Декларації Людських Прав ба навіть постанови конвенції в справі геноциду. Чейже "ССРСР" підписав усі ці декларації і конвенції!

Під час перебування в ЗСА, на пресовій конференції в Національному Пресовому Клубі 16 вересня 1959 року, Хрущов, на запит про "долю жидів" в ССРСР, відповів: "В загальному, в нашій країні не має національної проблеми. В нашій країні не питаються про релігію людини. Це є справа сумління кожної особи. Ми дивимося на людину як на людину. В нашій країні росіяни, жиди, українці, туркмени, узбеки, білорусини, грузини, арменці... всі живуть у мирі й дружбі і ми дуже горді з факту, що в нашій країні не існує національної проблеми і, що всі національності, які замешкують Советський Союз, спільно маршують до однієї спільної мети". Цю саму тезу заступав Хрущов на 22-му Конгресі Комуністичної Партії в жовтні 1961 року. Він ска-

¹⁹⁾ *Ibid.*, pg. 722, Schwarzenberger, op. cit. pg. 115

зав: “Партія розв’язала одну з найбільш комплікованих проблем, яка турбувала людство цілими сторіччями і яка ще й сьогодні остається гострою в капіталістичному світі — *проблему зв’язків між націями*”. “Царська Росія, говорив Хрущов далі, “носила назву “тюрми народів”. Але Советський Союз носить назву “братерська рідня народів, країна дружби і квітник націй”²⁰).

А в звичайній мові, це означає, що Москва задумала будувати *московський* комунізм на руїнах “суверенних” і “автономних” республік ССРСР. Без огляду на всякі конституційні декларації людських прав і права націй на самовизначення, які Москва підписала й без огляду на конвенцію проти геноциду, до якої Москва також приступила.

Доказом лицемірства Москви й її людоджерної політики в Україні є Лист В’ячеслава Чорновола до найвищих органів “правосуддя” т. зв. “суверенної української радянської соціалістичної республіки” й інші матеріали, які недавно дісталися у вільний світ. Тому нам здається, що якщо є ще хтось на цілому світі, що вірить у принцип прав людини й народів на свободу, якщо є ще хтось, для кого гідність людини не є пустою фразою, а конституції і святочні декларації не є безвартісними куснями паперу, той повинен долучити свій мужній голос до голосу протесту й майже розпуки В’ячеслава Чорновола і його друзів, та рішучо, усіма засобами й при усяких жертвах домагатись і добитись до того, щоб не тільки на папері, але справді, для всіх людей, для всіх народів, малих і великих, заланував у нашому світі *Справедливий Лад*, в якому гідність людини й свобода народів були б найвищим законом!

Детройт, в січні 1968 року

Д-р Денис Квітковський

²⁰) Всі повищі цитати взяті з цитованої вище праці *The Soviet Empire*, op cit., pg. 38.40

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бабій, Б. М. і А. П. Таранов — “Україна в Сузір’ї Братніх Республік. Київ: Товариство “Знання” Української РСР, 1966.
2. Ward, Barbara. *Nationalism and Ideology* — New York: W. W. Norton & Company, Inc., 1966.
3. Huber, Ernst Rudolf — *Nationalstaat and Verfassungsstaat*, Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 1965.
4. von Glahn, Gerhard — *Law Among Nations*. New York: The Macmillan Company, 1965.
5. Карпінський, В.А. — Суспільний і Державний Устрій СРСР. Київ: Українське Видавництво Політичної Літератури, 1946.
6. Carr, Edward Hallett — *The New Society*, 3rd printing, Boston: Beacon Press, 1959.
7. Cranston, Maurice — *What Are Human Rights?* New York: Basic Books, Inc., 1962.
8. Kennan, George F. — “The Russian Revolution — Fifty Years After ‘Its Nature and Consequences’ ”, *Foreign Affairs*, v. 46 No. 1 (October, 1967), 1-21.
9. Чорновіл, В’ячеслав — Лихо з розуму. Париж: Перша Українська Друкарня у Франції, 1967.
10. Чорновіл, В’ячеслав — “Я нічого у вас не прошу”. *Новий Шлях*, ч. 45: 11. XI. 1967.
11. Schwarzenberger, Georg — *A Manual of International Law*. 5th ed. New York-Washington: Frederick A. Praeger, Inc., 1967.
12. *The Soviet Empires. A Study in Discrimination and Abuse of Power*. U.S. 89th Congress, 1st Session, Senate, Subcommittee of the Committee on the Judiciary. Washington: Government Printing Office, 1965.

ЗАДИВЛЯЮСЬ У ТВОЇ ЗІНИЦІ

Задивляюсь у твої зіниці
Голубі, тривожні, ніби рань.
Крешуть з них червоні блискавиці
Революцій, бунтів і повстань.

Україно, ти для мене — диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо, горда і вродлива,
З тебе чудуватися повік.

Ради тебе перли в душі сію,
Ради тебе мислю і творю.
Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю.

Одійдіте, недруги лукаві,
Други — зачекайте на путі!
Маю я святе синівське право
З матір'ю побуть на самоті.

Рідко, нене, згадую про тебе,
Дні занадто куці та малі.
Ще не всі чорті живуть на небі,
Ходить їх до біса по землі.

Бачиш, з ними що години б'юся,
Чуєш — битви споконвічний грюк!
Як же я без друзів обійдуся,
Без лобів їх, без очей і рук?

Україно, ти моя молитва,
Ти моя розпука вікова...
Гомонить над світом люта битва
За твоє життя, твої права.

Хай палають хмари бурякові,
Хай сичать образи — все одно!
Я проллюся крапелькою крові
На твоє священне знамено!

Василь Симоненко

ОБВИНУВАЧУЄМО ПЕРЕД СУМЛІННЯМ ЦІЛОГО СВІТУ !

Нижче подасмо повний текст листа, що його вислав молодий український критик і публіцист, Вячеслав Чорновіл до Генерального Прокурора УРСР.

Лист цей є багатомовною, похмурою ілюстрацією умовин в Україні. Не зважаючи на всі заяви, російські большевики нелюдськими, рафінованими і брудними засобами намагаються знищити наростаючу молоду верству науковців, літераторів, культурних діячів. Виною переслідуваних є: бажання служити своєму народові, розбудувати його духові багатства, сприяти його ростові й розвиткові. Ніяких політичних виступів цим людям навіть советська влада закинути не може. А всежтаки їх нищать.. Винищують послідовно, пляново, жорстоко!

Маємо до діла зі звичайними проявами народовбивства, бо ж ідеться про знищення цілої верстви, творчої частини молодого покоління. Лист цей говорить за себе!

Ми не можемо пройти спокійно й не реагувати на нього. Це не є ще один документ з України про советські злочиння. Це крик розпуки, заклики допомогти. І тому ми всі мусимо всіма доступними нам засобами протиставитися злочасним намірам російського імперіялізму. Але не ми самі. Ми мусимо показати світові, що діється поза залізною заслоною.

Ми обвинувачуємо перед сумлінням світу советів і їхню систему в народовбивстві не тільки в Україні, а й у інших частинах ССРСР!

Світ не сміє спокійно приглядатися цьому! Мовчанка, це сприяння злочинів!

* * *

В числі з 14 жовтня ми помістили були вістку про арештування 5 серпня ц.року органами КГБ співробітника Академії Наук УССР, кореспондента Київської радіостан-

ції і телебачення, кандидата наук з марксистсько-ленінської філософії, Вячеслава Чорновола. Ми подали за пресовою агенцією "Пролог", що згодною причиною його арештування були заходи в центральних органах партії щодо звільнення неповинно і незаконно засуджених в минулому році українських культурних діячів. У їхній справі Вячеслав Чорновол написав листа до першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста, до прокурора УССР, до голови Народного Суду УССР і до голови КГБ при Раді Міністрів УССР. Фотокопію цього листа, якого відписи передаються в Україні з рук до рук, і ми отримали. Тут передруковуємо його в цілості, залишаючи мову і правопис оригіналу. Від себе додаємо тільки наголоски підрозділів для більшої переглядності листа.

Ближчі дані про автора листа, Вячеслава Чорновола, такі: В минулому він — секретар комсомольської організації, член райкому і міського комсомолу, учасник двох ударних комсомольських будов. В 1965 році працював у Київському радіо і телебаченні; дописував до періодичної преси. Він м. ін. — автор рецензії "Шукаючи смислу", надрукованої в журналі "Дніпро", ч. 2 за лютий 1965 р., та рецензії на твори Б. Грінченка, "Вперше після перерви" в журналі "Прапор", ч. 5 за травень 1964 року.

Як кореспондент Київської радіостанції і телебачення він був на процесах культурних діячів у Києві і Львові минулого року. 16 квітня 1966 року його покликали на свідка в закритому процесі у Львові над братами Михайлом і Богданом Гринями, Михайлом Осадчим і Мирославою Зваричевською. Чорновол відмовився давати свідчення, мотивуючи свою відмову тим, що закритий суд — незаконний. Прокурор Антоненко і суддя Рудик вирішили притягнути Чорновола до судової відповідальності за статтею 172 КК УССР (відмова від показань), а 19 квітня перемінли цю ухвалу і постановили притягнути Чорновола до відповідальності за статтею 62 КК УССР, за якою судили усіх діячів культури (агітація або пропаганда з метою підриву чи ослаблення советської влади). В травні 1966 року Верховний Суд УССР скасував цю ухвалу Львівського обласного суду як необґрунтовану. Але, як бачимо, 5 серпня ц.р. Вячеслава Чорновола знову арештовано.

Лист Вячеслава Чорновола, що його наводимо нижче, заадресований:

Прокуророві Української Радянської Соціалістичної Республіки, Голові Народного Суду УРСР, Голові Комітету Державної Безпечи при Раді Міністрів УРСР.

Я нічого у Вас не прошу. Численні запити, заяви, скарги і клопотання розбилися о холодний мур Вашої байдужості. Похмурою мовчанкою Ви відповіли лауреатові Ленінської премії М. Стельмахові, лауреатам Шевченківської премії А. Малишкові, та Г. Майбороді, всесвітньовідомому авіоконструкторові О. Антонову, кінорежисеру С. Параджанову, композиторам П. Майбороді та В. Корецькому, письменникам Л. Серпіліну, Л. Костенку, І. Драчеві. Вони просили небагато — гласності, відкритого суду над заарештованими в Києві, Львові, Івано-Франківському, Тернополі. До Вас звернулася з клопотанням велика група — понад 70 чоловік — письменники, науковці, студенти, робітники. Вони теж хотіли небагато: бути присутніми, коли судитимуть їхніх друзів, товаришів, знайомих, рідних. Це їх міліція виштовхувала згодом навіть з коридору будинку, в якому тихцем, подалі від

людського ока розправлялися над студентом київського медінституту Ярославом Гавричем. Це багатьох з них оточила в Львівському обласному суді міліція та солдати і тримали під арештом, поки суд таємно виголошував вирок Гориням. Протягом довгих місяців матері, дружини, діти прагнули бодай побачити своїх синів, чоловіків, батьків, що томилися за ґратами.

Оргія обшуків і допитів досі лихоманить українську інтелігенцію, багатьом не дає змоги спокійно займатися творчою працею. Вам байдуже до людських драм, до деморалізуючої дії страху, що холодною гадюкою вповзає не в одну українську родину. Для Вас ніби існує тільки закон. Тож гляньмо на те, що діється тепер на Україні, з точки зору соціалістичної законності. Сьогодні вже вистачає матеріялу для висновків. Надсилаю свої замітки не тому, що надіюся

пом'якшити долю заарештованих і засуджених. Ви вже відучили людей від таких наївних сподівань. Але не виявити сьогодні

свого ставлення до того, що відбувається, — значить стати мовчазним співучасником сваволі над соціалістичною законністю.

І. РЕЦИДИВ ТЕРОРУ ЧИ ПРАВОСУДДЯ?

Радянський суд не повинен бути рецидивом терору. Він покликаний справедливо карати за злочини і перевиховувати. Про гуманність радянського суду студент юридичного факультету дізнається на першому курсі. Про це гласять закони: “За стосовуючи заходи кримінального покарання, суд не тільки карає злочинців, але також має своєю метою їх направлення і перевиховання”. (“Закон про судострій Української РСР” ст. 3).

Останніми роками проголошується найширша участь громадськості в перевихованні людей, які порушують закони (громадські суди, передача на поруки, громадські обвинувачі та захисники на судовому слідстві тощо). Ст. 20 кримінально-процесуального кодексу УРСР не лише гарантує гласність судового розгляду (за незначними, чітко зазначеними винятками), але й наголошує на

необхідності з метою підвищення виховної ролі судових процесів... “широко практикувати переведення судових процесів безпосередньо на підприємствах, будовах, в радгоспах, колгоспах з участю в необхідних випадках обвинувачів і громадських захисників”.

Закон гарантує всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справ, передбачає покарання слідчих, суддів та інших осіб, які домагаються покарання обвинуваченого або свідка за допомогою насильства, погроз, шантажу. Закон чітко визначає процесуальні норми, що забезпечують право підозрюваного чи обвинуваченого, гарантують повагу до його гідності, дають йому змогу довести свою невинність.

Нарешті, що особливо важливо, закон, зобов'язує слідчі органи, прокуратуру і суд “виявити умови, які сприяли вчиненню злочину, і вжити заходів через

відповідні органи до їх усунення... широко використовуючи допомогу громадськості для виявлення і усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів..." (ст. 23 КПК УРСР). Скажімо, помітивши, що інтерес до зарубіжних українських видань та анонімної рукописної літератури зв'язаний з гострим незадоволенням сучасними порушеннями ленінської національної політики, дрібними і більшими дискримінаційними заходами щодо національної мови, культури, тощо, — слуги Феміди мусли би неминуче поставити перед партійними і державними органами питання, про той ґрунт, який живить подібні настрої і приводить до дії, що їх кримінальний кодекс визначає злочинними.

Свої замітки про порушення елементарних вимог правосуддя я базую на матеріялах, більшість яких додаю (в копіях):

1. Запит М. Стельмаха, А. Малишка та Г. Майбороди до ЦК КПУ про арешти;

2. Клопотання про гласність і відкритий судовий розгляд, надіслане до ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР групою інтелігенції;

3. Клопотання до прокурора УРСР та голови КДБ при Раді Міністрів УРСР про допуск на суди (78 підписів);

4. Клопотання групи художників до Верховного суду УРСР з приводу вироку над вчителем Озерним;

5. Клопотання Львівських письменників до Обласного Суду про взяття на поруки В. ?;

6. Дві скарги прокуророві УРСР від художниці А. Горської на порушення процесуальних норм попереднього слідства і суду;

7. Заява В. Чорновола до ЦК КПУ про поширення провокаційних чуток;

8. Постанова про обшук в квартирі В. Чорновола, протокол обшуку, дві скарги до КДБ і одна в суд з незаконне вилучення книжок старих видань;

9. Лист до Першого Секретаря ЦК КПУ від літпрацівника газети "Радянська Україна" П. Скочка та зроблений ним запис суду в Івано-Франківському над вчителем Озерним;

10. Вирок у справі студента Київського університету Я. Гаврича, записаний в залі суду;

11. Нотатки про перший день суду над М. Масюг-

ком, зроблені під дверима суду;

12. Заява Світличної про відмову від адвоката;

13. Телеграма Світличної Президії ХХІІІ з'їзду КПРС;

14. Матеріали справи Караванського: клопотання С. Караванського прокуророві УРСР та стаття "Про одну політичну помилку", стаття "Триликій" (газета "Чорноморська комунa", 21. IX 1965), копія документу про звільнення від ув'язнення (19, 12, 1960), клопотання С. Караванського до депутата М. Стельмаха про незаконність 25-річного строку ув'язнення та повторного ув'язнення без слідства, клопотання до М. Стельмаха дружини Караванського, клопотання С. Караванського про притягнення до відповідальності автора статті "Триликій":

15. Особисті враження від допитів, очної ставки з М. Осадчим, судів над Гавричем, Мартинюком, Русиним, Кузнецовою, братами Горинями, Осадчим та Зваричевською;

16. Окремі усні повідомлення очевидців та свідків (як виняток).

ПРОТИРІЧЧЯ КОНСТИТУЦІЇ СРСР І 62-ОЇ СТАТТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УРСР

ЗА ЩО НЕ КАРАЄ стаття 62 Кримінального Кодексу УРСР:

"У відповідності з інтересами трудящих і з метою зміцнення соціалістичного ладу СРСР гарантується законом: а) свобода слова; б) свобода друку; в) свобода зборів і мітингів; д) свобода походів і демонстрацій; (стор. 125 Конституції СРСР).

"Агітація або пропаганда, проваджена з метою підризу чи ослаблення Радянської влади або вчинення окремих особливо небезпечних державних злочинів, поширення з тією ж метою наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і соціальний лад, а також само розповсюдження або виготовлення чи зберігання з тією ж метою літератури такого ж змісту — карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до семи років із засланням на строк до п'яти років чи без такого або засланням на строк від двох до п'яти років..." (ст. 62, Ч. 1. КК УРСР, розділ "Особливо небезпечні державні злочини").

“Суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов’язані в межах своєї компетенції порушити справу В КОЖНОМУ ВИПАДКУ виявлення ознак злочину” (ст. 4 КПК УРСР).

“Закон, як дишло, куди повернеться, туди й вийшло” (Українська народна приказка). Художника великого таланту П. Заливаха, мистецтвознавця Б. Гориня, фаховця-психолога М. Гориня, викладачів Луцького педінституту Мороз та Івашенка, вчителя Озерного з Івано-Франківщини, студента Київського медінституту Я. Гаврича, київських науковців Русина, Мартиненка, лаборантку Київського університету Кузнецову, пенсіонера з Феодосії Мастюка та інших засуджено за ст. 62 Кримінального Кодексу УРСР.

Однак дуже популярна нині 62-га стаття — позаконституційна. Верховна Рада повинна або анулювати її, або конкретизувати.

У теперішньому варіанті ця стаття повністю перекреслює свободи, що їх гарантує громадянам Конституція СРСР. Коли хтось критикує сьогоднішню національну політику за відхід від ленінських норм, то

(якщо навіть помиляється) має на це повне право за Конституцією СРСР. Але за кримінальним кодексом УРСР цю людину можна заслати в табір суворого режиму, витлумачивши критику як “пропаганду з метою підризу чи ослаблення радянської влади” (хоч насправді йдеться тільки про моральне здоров’я цієї влади).

Коли б за часів правління Сталіна хтось задумав критикувати культ його особи, а за Хрущова реорганізаторську сверблячку, то хіба не можна було б тлумачити це (і тлумачилося!) як “поширення наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад”? До таких “наклепницьких вигадок” можна, здається, віднести кожне твердження, що не збігається з директивами.

Практика останніх місяців підтверджує ці думки. Судді розтягають гумову статтю кодексу як гармошку. Кожен тлумачить поняття “антирадянський” як заманеться. (В Івано-Франківському антирадянськими виявилися стародавні афоризми, слово “ватра” та вірші Шевченка). За декілька

фотокопій книжок Ярослав Гаврич дістав п'ять років суворого режиму. У вчителя Озерного конфіскують і називають на суді дозволену царською цензурою "Історію України" Аркаса, журнал "Жіноча Доля" та аполітичну книжку модерніста Пачовського — "Українська богема" (ці книжки є у відкритих фондах бібліотек). А інженера Садовського та вчителя Ізанишина випускають "на по руки" і розказують колективові, що такий-то, чи така-то "розмножували наклепницькі матеріали" (тобто робили те саме, що Гаврич). М. Гориня засуджують на шість років, П. Задиваху на п'ять років таборів суворого режиму, а Світличного та Косіва звільняють без суду, хоч звинувачення проти них всіх були однакові. Де ж логіка?

Закон мусить формулюватися чітко і, згідно ст. 4 КПК УРСР, кожен злочин не повинен залишатися без покарання. Якщо тільки теперішні суди провадяться не для того, щоб залякати громадськість, а з щирим наміром дотримуватися букви й духу закону, то сказавши "а", треба сказати "б". Треба негайно садити в тюр

му тих, хто дав Гавричу, Мартинюку чи Озерному книжку. Побувши 6-7 місяців під опікою КДБ, вони в свою чергу розкажуть, де ту книжку взяли, і дістануть належних "законних" 5-6 років суворого режиму і т. д. Так дійде аж до того нерозважливого науковця, що показав комусь спецфондівські записи, або до історика, що "ради празного любопитства" взяв у туриста чи заїжджого з закордону родича якусь книжку... Треба взятися й за анекдоти. Адже ж багато з них чистісенької води "наклепницькі вигадки", що "порочать державний і суспільний лад". Суд за анекдоти, такі популярні серед міщанства, допоможе радикально розв'язати житлову кризу у великих містах. 62-га стаття КК УРСР при щирому її застосуванні дає можливість збільшити народонаселення таборів до сталінських меж, або й перевищити їх. Про високі можливості цієї статті, яку можна застосувати до кожного без винятку, хто повторює слідом за героєм Маяковського: "Нам, товариши думать нече, если думают вожди", — свідчить і такий факт.

ВІДМОВА ВІД ПОКАЗАНЬ У СУДІ

..Після того, як 16 квітня я відмовився давати свідчення на ЗАКРИТОМУ суді у Львові, мені було оголошено, що я притягнутий до судової відповідальності за ст. 172 КК УРСР (відмова від показань). Ухвала сама по собі неправомірна, бо я відмовився свідчити тільки на незаконному закритому суді. Але й цього рішення розлученому прокуророві Антоненку і судді Рудику здалося замало. Вони відмінили свою власну ухвалу і 19 квітня постановили притягнути мене до відповідальності за ст. 62 КК УРСР. Вершителів правосуддя ні трохи не турбувала відсутність фактів моєї “антирадянської” діяльності (крім дріб’язкових показань Осадчого, не підтверджених ні свідками, ні мною: вони дуже добре знали, що то за стаття 62-га... Правда, Верховний Суд УРСР 17 травня відмінив це незаконне рішення. Мабуть, тільки тому, що “зверху” ще не прийшов сигнал садити в тюрму чергову партію “антирадянських агітаторів та пропагандистів” . . .

НАВІТЬ СТАЛІН НЕ БОЯВСЯ АНТИРАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В. І. Ленін не був всепроцаючим гуманістом. Та навіть у той напружений час, коли в країні були експлуаторські класи, коли з всіх боків наседали вороги, Ленін міг піти 1920 року на скасування смертної кари. При ньому чекісти вистежували тих, хто із зброєю в руках виступав проти радянської влади або готувався до збройного виступу, але не полювали на переконання. Ленін не наказав кинути у в’язницю якогось Сухонова за антимарксистську книжку, а вступив із автором у полеміку. Навіть Сталін, коли ще не смів поламати ленінських норм суспільного життя, не боявся антирадянської літератури.

В 1928 р. в ленінградському робітничому видавництві “Прибой” великим тиражем вийшла книжка білоемігранта В. Шульгіна “1919 год”, в якій через він це хлюпало жовчне зло на революцію і висловлювалась надія на переродження радянського ладу. Книжка була передрукована із зарубіжного видання без найменших скорочень. Ко-

ротенька передмова казала, що Шульгін "крайний правий націоналіст і монархист", "грубий юдофоб", що він пропагував "зоологічну політику націоналізму" (додамо: був не лише натхненником єврейських погромів, але й записним україножером). Писалося, що книжка буде корисною для широкого читача, бо допоможе зблизька побачити ворога, допоможе боротись з шовінізмом.

Далі, уже без всяких застережень і пояснень, слово взяв сам Шульгін:

"Конечно, чрезвычайно должна убивать кого-нибудь. Для власти держащейся только на крови, опасно не упражнять людей в убийстве: отвыкнут пожалуй..." (ст. 95).

"Это штаб, т.е. место, где разрабатывают способы, как принудить 150 миллионов народа трудиться, не покладая рук для того, чтобы 150 тысяч бездельников, именующих себя 'пролетариатом', могли бы ничего не делать. (этот строй, как известно, называется "диктатурой пролетариата" (стор. 107).

"Парадомания у большевиков ничуть не меньше, чем в эпоху Павла I" (стор. 107).

Розповідали, що незвичайка получила из Москвы

400 абсолютно верных и прекрасно выдрессированных людей. Было ли это так, не знаю, но внешний вид их был действительно, если не устрашающий, то действующий на воображение... Люди имели сытый и довольный вид. Очевидно, этих верных псов чрезвычайки хлостили и лелеяли..." (стр. 118-119).

Когда ничтожная горсточка Корнилова, Алексеева и Деникина была их орды, была их потому, что была организована на правильных началах — без "комитетов", без "сознательной дисциплины", т. е. организована "по белому", — они поняли... и они восстановили армию... Конечно они думают, что они создали социалистическую армию, которая дерется "во имя Интернационала" — но это вздор... На самом деле они восстановили русскую армию..." (стр. 108).

"Наш главный, наш действительный лозунг — Единая Россия... Когда ушел Деникин, мы его не то что потеряли, но куда-то на время спрятали... Мы свернули знамя... А кто поднял его, кто развернул знамя? Как это не дико, но это так... Знамя единой России фактически подняли большевики. Конечно, они этого не говорят... Конечно, Ленин и Троцкий продолжают трубить Интернационал. И будто бы коммунистическая

армія сражалась за насажденіє "советских республик". Но это только так сверху... (стр. 108)"

Социализм смоется, но границы останутся... Во всяком случае нельзя не видеть, что русский язык во славу Интернационала занял шестую часть суши... И теперь очевидно стало, что кто сидит в Москве, безразлично кто это, сидит ли это Ульянов или Романов (простите это гнусное сопоставление), принужден, "мусит", как говорят хохлы, делать дело Иоанна Калиты (стр. 198)."

... красным, только кажется, что они сражаются во славу Интернационала... На самом деле, хотя и бессознательно, они льют кровь только для того, чтобы восстановить Богохранимую Державу Российскую... Они своими красными армиями "сделанными побелому" движутся во все стороны только до тех пор, пока не дойдут до твердых пределов, где начинается крепкое сопротивление других государственных организмов... то и будут естественные границы будущей России. Интернационал смоется, а границы останутся..." (стр. 207).

Коли я робив виписи з цієї книжки, то після кожної цитати ставив: "Ленинград 1926 г." Боявся, щоб не з'явилися товариші з КГБ з черговими обшуками

і, відірвавши виписки, не звинувачували мене, згідно із статтею 62 КК УРСР в злісних наклепах на радянський лад, на Леніна, а ще й у великодержавному шовінізмі. Побоювання небезпідставні. Адже десь у київському обласному КГБ зберігається мій зошит із різними цитатами з творів письменників та з бібліографією зарубіжної українки. Там немає жодного речення, автором якого був би я сам. Роблячи побіжні нотатки, я не відав, коли і в якому контексті використаю ті матеріали (чи й взагалі використаю), але в КГБ твердо знають, що все це для "антирадянської пропаганди й агітації", для "підризу", "ослаблення" і "поширення наклепницьких вигадок". Інакше не тримали б той зошит півроку з 55 книжками старих видань, серед яких навіть комплект українського журналу за 1900 рік (див. додаток ном. ... та номер...).

У 1926 році Сталін не боявся, що всі, хто прочитав книжку Шульгіна, стануть запеклими монархістами і повалять радянську владу. Через десять років він уже запідозрював у зраді і розстрілював своїх найближ-

чих соратників, а через 20 літ це називали культом особи. Минуло від тоді десятиліття, і раптом у виступах деяких керівників забреніли старі нотки.

ЩО РОЗПОВІДАВ ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ КДБ НАУКОВЦЯМ АН УРСР

Дотепно розповідав заступник голови Комітету держбезпеки при Раді Міністрів УРСР тов. Шульженко науковцям АН УРСР про іноземні розвідки, аж поки не дійшов до “ідеологічних диверсій”. За його твердженням всі опозиційні настрої і дії всередині нашої країни — виключно наслідки впливу буржуазної пропаганди і буржуазної розвідки. Таким чином, якби за помахом чарівної палички раптом перестав існувати буржуазний світ, — запанувало б “благоденствие”. На селі всіх би радувала доля безпашпортника дожиттєво закріпленого за колгоспом. У місті українці гордилися б тим, що стали персвертнями без роду і на роду. Ніхто з прізвищем, визначеним в обкомі чи районі. Відомий критик І. Світличний не сидів би вісім місяців у тюрмі, мистецтво знавець Б. Горинь і худож-

ник Заливаха не опинилися б за колючими дротами, а безкарно собі називали б інтернаціоналізмом русифікацію і мирно раділи б з успіхів такого “інтернаціоналізму”...

Ще одно откровеніє зробив заступник голови КГБ київським науковцям. Виявляється, варто людині з незміцнілим світоглядом прочитати книжку з “підтекстом”, в якій завуальовано критикується наш лад, як у цієї людини виникають антирадянські настрої. Звідси недалеко до висновку: огородити людей від крамольної книжки будь-яким способом, навіть тюрмою і таборами суворого режиму. А як же тоді з марксистською тезою, що суспільне буття (а не ворожі книжки) визначає свідомість?

Десять років мене вчила радянська школа. В останньому реченні шкільного твору я неодмінно намагався згадати партію і Сталіна, навіть якщо це був би твір про “Слово о полку Ігоревім”. П’ять років регулярно студіював марксизм-ленінізм в університеті. Всі інші науки також непорушно базувалися на марк-

систській основі. Нарешті нещодавно склав кандидатський екзамен з марксистсько-ленінської філософії. Та раптом до рук випадково мені дісталася якась українська книжка, видана за рубежом, — і я відразу став буржуазним націоналістом (без буржуазії!). Згодом прочитав пекінську брошуру про “опортунізм КПКР” — перетворився на маоцетуніста. Ще пізніше почув по радіо промову папи Римського (до речі, вона фігурувала у звинуваченні вчителя Озерного) — став зсуїтом.

Чи не для того, щоб огородити радянських громадян від таких калейдоскопічних змін світогляду, придумали статтю 62-гу кримінального кодексу УРСР? Марксизм-ленінізм, без сумніву сильніший за буржуазні ідеології. Тимчасом у нас судять за читання виданої на Заході книжки, а наші книжки і газети з різною критикою капіталізму, буржуазного націоналізму, поточної політики капіталістичних держав неважко придбати (навіть поштою)

в США, Канаді та ряді інших зарубіжних держав. Спеціально для української еміграції виходить у Києві газета “Вісті з України”, яку у нас, на Україні, прочитати неможливо, бо там спеціалізована правда — тільки на експорт.

Невже ж немарксистів краще за наших керівників засвоїли марксистсько-ленінську тезу, що революції і соціально-економічні зміни не експортуються, що ідея тільки тоді прищепиться на новому ґрунті, коли для цього назріли соціальні, економічні і політичні передумови; що забороняти поширення ідей — значить додавати їм сили й принади? Через це останнє, очевидно, під покарання за ст. 62 КК УРСР підпадають і натхненники і виконавці цих арештів і судів, які зловісно хвилею котяться по Україні...

Чого вчить громадян 62-га стаття КК УРСР? Вчить сліпо, акуратно попадати в сліди останніх газетних норм. вчить казенної моралі міщанства — боятися і оглядатися.

II. ЯК ВИЯВЛЯЮТЬ “ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДЕРЖАВНИХ ЗЛОЧИНЦІВ”?

“Недоторканість житла громадян і тайна листування охороняється законом” (Конституція СРСР ст. 128).

“Незаконний обшук, незаконне виселення або інші дії, що порушують недоторканість житла громадян, вчинені службовою особою, — карається позбавленням волі...” (ст. 130 КК УРСР).

“Порушення таємниці листування, вчинене службовою особою, — карається виправними роботами...” (ст. 131 КК УРСР.)

Партія вважає, що моральний кодекс будівника комунізму включає такі моральні приписи:

... гуманні відносини і взаємна повага між людьми: людина людині — друг, товариш і брат...” (Програма КПРС).

“В добу, коли ракетні свити на Марсі мешканців збудили, хто б міг подумати, що у місті за кимось привиди ходили”... (М. Холодний).

Кагебістам працювати легше, ніж міліції. Хуліган чи вбивця ховається, а “особливо небезпечний державний злочинець” стає на грибуну на ювілейному вечорі (наприклад Шевченківському) і говорить. Потім він з друзями йде ву-

лицею. Спокійно, не озираючись. Сексот може йти майже поруч і геть усе слухати. Якщо по сигналу КГБ “особливо небезпечного” звільнять з роботи, він не скаржитися, бо в КГБ уособлена найвища, остаточна справедливість. Якщо зін не заплаче, не покається і продовжуватиме “небезпечні розмови”, то за нього треба взятися серйозніше. На допомогу приходять найсучасніша техніка. З поштою, телеграфом і телефонною станцією домовитись не важко. Запитайте у поштових і телефонних працівників, — і хтось під секретом розкаже вам про те, як контролюється кореспонденція та розмови. У них навіть термін побутує — “поделушка” (так називається поверх, здається на Хрещатику, де впроваджують в дію ст. 128 Конституції СРСР). Якщо “особливо небезпечний” живе на верхньому поверсі (а це буває найчастіше), то раптом помічає, що досі відчинене і горинце наглухо замкнене і його не пускають навіть за власними речами, які там

лежать. Або ж одержує нову квартиру і вночі за стіною, де ніхто не живе, чує якийсь стукіт. Або пиячляє під ліжком в студентському гуртожитку якісь металеві “вусики” із замаскованим виводом через вікно назовні (таке знайшлося під вікном студента київського медінституту М. Плахотнюка).

Отже в нашій квартирі в’явився новий мешканець. Він все чує: з ким і про що розмовляєте, що шепчете на вухо дружині... Якщо ви здогадуєтесь про цього “непрописаного квартиранта” — життя стає пеклом. Ви зважуєте кожне слово, стаєте мовчазними, роздратованими. Звикаєте говорити пошепки, на вулиці озираетесь, а людині, яка нахабно фотографує вас з товаришами, даєте дулю... Часом помиляєтесь і ображаєте порядну людину, прийнявши її за сексота. Тимчасом заведене на вас досьє розбухас... Скажете, що все це вигадки, що для чогось же існує 128-ма стаття Конституції СРСР і відповідні статті Кримінального Кодексу? Що, нарешті, чухові нашого ладу мусить бути чужим принизливе підглядання, підслухування,

шпигування за радянськими громадянами, які винні хіба в тому, що намагаються нешаблонно мислити?

ІСТОРІЯ З ПИСЬМЕННИКОМ КОНЦЕВИЧЕМ ТА ГОРИНЯМИ

Влітку 1965 року, місяців за два-три до арештів, до письменника Євгена Концевича приїхали з Києва товариші. З’явилися в Житомир не для здійснення “особливо небезпечних злочинів”, а щоб привітати з днем народження товариша, прикутого до ліжка паралічем. Слідом за ними в хату ввалився ніким неперошений місцевий “поет” Оксентій Мельничук, з яким Концевич ледь знайомий. До речі, житомирські кагебісти навіть не поінформували свого посланця, що в Концевича день народження. Тож новоявлений Шерлок Голмс мусів плести несуразні дурниці: забіг, мовляв, здоров’ям поцікавитися (це в одинадцять ночі під дощем, на околицю міста?), альбомчик приніс з екзотичними відкритками... Потім, як Євген надивиться, забере альбомчика... Після цього всівся за стіл, жував, ковтав дотепи на адресу своєї паралельної про-

фесії — напружував вуха. Наступного дня, пізно ввечері господарі згадали про Мельничуків “подарунок”. В обкладинці альбома вони знайшли мініатюрну півпровідникову апаратуру — чи то магнітофон, чи то радіопередач. Концевичі були оголошені, такого подарунку вони не чекали. Вранці з’явився Мельничук по альбомчик. Почувши на свою адресу все, що заслужив, і діставши штурхана, куди надавалося, прожогом кинувся до шефів. Невдовзі машиною підїхала група кагебістів на чолі з підполковником. Почали вибачатися і слізно випрошувати іменинний подарунок. Концевич змилосердився, віддав. А дарма. Бо йому було б чим ілюструвати свою розповідь науковцям АН УРСР.

Як пояснити житомирський інцидент? Що хотіли почути кагебісти за іменинним столом, де зібралися люди, серед яких були навіть незнайомі поміж собою? Як ув’язати з високими принципами морального кодексу будівника комунізму гидотний факт підкидання апаратури, підслухування з ліжка важкої хворої людини? Людина, яка пише

світлі і мужні оповідання, яка не дала жадного приводу запідозрити її в якихось злочинних діях, яку в пресі порівнювали з Корчагіним . . .

Звісно, не скрізь сексоты працюють так грубо, як у Житомирі. Мельничукові слід би було взяти курс лекцій у львівського шпика Ярослава Коротницького (теж “поста”). З’явившись до Феодосії, де відпочивали Горині, він цілком випадково зустрів земляків на пляжі і між іншим розповів їм сумну історію свого життя. Виявляється, і в таборах сталінських він мордувався, і вірші про Україну там писав. Скучно йому, бідоласі, бо й слова рідного не почує. Потім, навідуючись до земляків з пляшкою доброго вина, заводив розмови про нещасну Україну . . . Коли ж Горині відїжджали, звичайно ж на вокзал їх проводжав Коротницький. Коли в касі не виявилось квитків, він якось тихцем ублагав сувору провідницю взяти ще двох пасажирів. Так чимось її переконав, що вона в Джанкої сама побігла квитки діставати. А на останній станції перед Львовом Горині були заарештовані. Ще перед

тим “пост” вилетів до Львова проковувати нову...

Можна було б ще й ще наводити такі факти. Метаморфози на горищі львівського науковця Михайла Гориня, про які з гіркою іронією він розповідав незадовго до арешту... Шось подібне в помешканні критика Івана Світличного... Одні й ті ж самі “приєзди”,

які то з'являються на літературному вечорі, то “гуляють” під вікнами у сина та онуків Івана Франка, то чимчикують вулицею за комось з молодих поетів чи критиків... і дають привід постові сумно жартувати: “А я радію, піг утерши по полотнілою рукою... Це у житті моєму — перший, кого повів я за собою”.

III. ПОПЕРЕДНЄ СЛІДСТВО, АБО ДОКАЗ “ЗЛОЧИНУ”

а) ОБШУК І АРЕШТ

“При дачі санкції на арешт прокурор зобов'язаний особисто ознайомитися з матеріалами справи, а в необхідних випадках допитати обвинуваченого (підозрюваного) як по суті пред'явленого обвинувачення, так і про обставини зв'язані з застосуванням запобіжного заходу”. (ст. 157 КПК УРСР).

“Про арешт підозрюваного або обвинуваченого й його місце перебування СЛІДЧИЙ ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ ПОВІДОМИТИ ЙОГО ДРУЖИНУ АБО ІНШОГО РОДИЧА, а та кож сповістити за місцем його роботи” (ст. 181 КПК УРСР).

“При обшуку або виїмці можуть бути вилучені лише

предмети і документи, які МАЮТЬ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СПРАВИ... (ст. 186 КПК КР СР).

“Дії і постанови органів дізнання можуть бути оскаржені прокурсорві, який зобов'язаний розглянути скаргу ПРОТЯГОМ ТРЬОХ ДНІВ. РІШЕННЯ ПРОКУРОРА ПО СКАРЗІ ПОВІДОМЛЯЄТЬСЯ СКАРЖНИКОВІ”. (ст. 110 КПК УРСР).

Крук крукові ока не виклює (українська народна приказка). Нарешті досьє заповнене. Людина говорить про русифікацію, критикує начальство, відстоює гідність людини, її право на самостійне мислення. Сумнівів немає — це “особли

во небезпечний державний злочинець”. Його треба провчити так, щоб інших не кортіло. Однак, слід про людське око дотримати видимості закону — добути санкцію прокурора на обшук і арешт. Сексоти пильно стежать, коли до рук “особливо не безпечного” забреде якась зарубіжна українська книжка або рукописна стаття про становище на Україні. У відповідності з наскрізь неконституційною статтею 62 КК УРСР це вже наскрізь “речові докази”.

В квартиру з’являються хоронці державної безпеки і роблять обшук. Як полонений на фронті, з піднятими руками, чекаєте, поки ваш “друг, товариш і брат” обмацує ваші кишені. Інколи, щоб зовсім перелякати вашу жінку або сусідів, запропонує ще й викласти зброю (зброю вимагали кагебісти у київського електрика Переденка, якого застали в ліжку. Потім вам покажуть ордер. Там сказано, що обшук проводиться “для обнаружения и изъятия размножаемых им документов антисоветского содержания (див. додаток номер...)). Однак, коли через 7-9 годин, прихопивши

господаря, охоронці безпеки замикають квартиру, вони везуть цілі токи старих книжок (деякі з них були колись “розмножаєми” 70 років тому за цісаря Франца Йосифа, листи, щоденники, нотатки для наукової роботи (див. додаток номер... та номер...)).

Не задумайте писати про тест, посилатися на статтю 186, доводити, що листи до коханої ви писали не заради антирадянської агітації, що деякі автори забраних у вас антирадянських книжок померли ще до революції. Ні від слідчого, КПК, ні від прокурора відповіді не одержите. Так само буде і пізніше, коли поскаржитесь на фальшування протоколів допиту, на погрози і т.п. (хоч є в КПК УРСР статті 110, 129, 189, 234.236, в яких встановлюються чіткі строки відповідей на скарги й клопотання). Інколи кагебісти забувають про набридливі формальности. Так у брата Мосютка, львівського художника, без будь-якої постанови про обшук і виїмку, вилучили три смертельно небезпечні для радянського ладу книжки: збірку віршів Богдана Лепкого, читанку для першого класу старого видання та

якусь пошарпану “географію” (російською мовою). Якщо під час обшуку на очі охоронців безпеки потрапить книжка або фотокопія так званої “антирадянської” книжки, виданої за кордоном, за вами на довгі місяці замикаються тюремні двері. Починається попереднє слідство.

Схема накреслена вище, не догма. Часом заарештовують у поїзді, по дорозі з канікул (студент Гаврич) або в відпочинку (критик Світличний, брати Горині, вчитель Озерний). У цей час у квартирі перевертають все догори дном, забирають “Записки Наукового Товариства ім. Шевченка”, “Літературно - Науковий Вісник”, “Географію України”, книжку “Кобза і кобзарі” та іншу “антирадянську” літературу (обшук у Світличного), але дружині слова не скажуть про арешт чоловіка. Не кажуть і на другий і на третій день. Аж потім, змилюючись, відповідають нарешті, що чоловік не потрапив під поїзд, не потонув у морі, а закінчує відпочинок у тюрмі, київського КГБ.

Ще менше церемонилися з батьком Я. Гаврича. Два тижні оббивав він по-

роги міліції, а потім КГБ в Косові, Івано-Франківському, Києві, поки довідався про долю сина. Прокурори, мабуть, не дуже задумувались, коли давали санкцію на обшук та арешт. Не було їм потреби “особисто ознайомитися з матеріалами справи, допитувати підозрюваного “по суті пред’явленого з винувачення” (див. ст. 157 КПК УРСР). Інакше пильне прокурорське око відразу помітило б білі нитки, якими зшиті обвинувачення. Арешти, без сумніву, проводилися за централізованою вказівкою “згори”. Про це переконливо говорить хоча б той факт, що ОДНОЧАСНО в різних областях України заарештовано, велику групу людей, більшість яких поміж собою не знайомі і ніяк не були зв’язані (їх і судять зараз кожного окремо, або групами по 2-3 особи).

б) ДОПИТИ ОБВИНУВАЧЕНИХ І СВИДКІВ, ОЧНІ СТАВКИ

“...Суд, прокурор, слідчий і особа, яка проводить дізнання, не вправі перекладати обов’язки доназування на обвинуваченого. Забороняється домагатися показань обвинуваченого шляхом НАСИЛЬСТВА, ПОГРОЗ ТА ІН-

ШИХ незаконних заходів” (ст. 22 КПК УРСР).

“Допит обвинуваченого, крім виняткових випадків, повинен проводитися вдень” (ст. 143 КПК УРСР).

“Обвинуваченому, якщо він того просить, надається можливість написати свої показання власноручно...” (ст. 146 КПК УРСР).

То саме щодо свідків (ст. 170 КПК УРСР)

“На прохання рідних і близьких заарештованого слідчий чи прокурор може дозволити їм **ПОБАЧЕННЯ З ЗААРЕШТОВАНИМ...**” (ст. 162 КПК УРСР).

“Оголошення показань, даних учасниками очної ставки на попередніх допитах, дозволяється лише після дачі ними показань на очній ставці та запису їх до протоколу... Допитані особи мають право вимагати доповнення протоколу і внесення до нього поправок. Ці доповнення або поправки підлягають обов'язковому внесенню в протокол. (ст. 178 КПК УРСР).

“Примушення давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку особи, яка проводить дізнання або попереднє слідство, карається позбавленням волі на строк до трьох років. Те саме діяння, поєднане з застосуванням насильства або із знущанням над особою, яку допитують, — карається по-

збавленням волі на строк від 2 до 8 років (ст. 175 КК УРСР).

“Что ты во мне, мужикс, провину ищешь, а коль не нашел, так на меня же в обиде”. (С. Залигін). Не обов'язково защемлювати пальці поміж двері, загоняти голки під нігті, бити по обличчі, щоб змусити людину подивитися на свої вчинки. як на страшний злочин, а то й визнати те, що потрібно слідчому для виповнення наперед придуманої схеми. Треба тільки на довгі місяці замкнути людину в кам'яний мішок з ґратами, парашею й іншими атрибутами тюремного побуту, протягом пів року не дозволити побачення ні з ким з рідних, з дня на день по декілька годин денно вбивати в голову їй почуття великої провини, нарешті довести людину до такого стану, що на побаченні не відразу злізнає свою дружину. В результаті морального терору погроз і обіцянок (про які на суді забувають) з людини витискуються потрібні показання. На очній ставці з Я. Гавричем на початку грудня минулого року свідок Горська запитала: “Ярославе, скажіть, що примусило Вас набрехати

на мене?” і почула характерну відповідь: “Тут за сто п'ять днів навчать брехати”. Звичайно до протоколу очної ставки цієї фрази не внесли, не зважаючи на вимогу Горської (див. додаток номер...).

Ось діалог судді з учителем Озерним на суді в Івано - Франківську. Суддя: “Ви сказали свідку, що прочитали (їдеться про рукописну статтю з приводу спалення бібліотеки АН УРСР в Києві — В. Ч.). На допиті Ви говорили, що вийняли статтю з портфеля і дали свідку. То Ви давали чи згадали? Які покази правдиві?”

— Ці, що тут на суді.

— Чому ж на слідстві Ви не сказали?”

— На допитах я був настільки втомлений, що інколи підписував і те, з чим не згоден був. На допиті я був 11 годин, потім 10 годин.

— Перерву давали?”

— На обід (11 плюс 10 плюс обід — вже доба. А як же стаття 143 КК УРСР?)

— Ви були втомлені? (на йвне питання... Подопитувати б суддю без сну і відпочинку. Може і він визнав би, що ведений ним суд — антирадянський...)

— Так. Я сказав слідчому, що Малярчину не давав документів. Стомився і підписав, як було написано. Я був викликаний на допит 46 разів. Цього разу я був на допиті 6 годин 48 хвилин. Мої покази тут правдиві. Я це казав і слідчому. Він мене так стомив, що я сказав: пишіть як хочете. Підписав” (див. додаток номер...).

На тому самому суді свідок А. Матвієнко заявила, що згідно з статтею 234 КПК УРСР вона оголошує протест проти терористичних методів ведення допитів капітаном Рудим. Далі відбулася така розмова:

Прокурор: — Який терористичний метод допустив до Вас Рудий?”

— Це був моральний терор. Не можу ж я тут вживати нецензурних слів...

— Чим він Вам погрожував?”

— Казав, що він позбавить мене абсолютно всього, що я маю. Що це?”

— Цього досить. Ви казали про жіночу гордість?”

— Так, її ображали.

— На першому допиті Ви сказали...

— На першому допиті Ви обсмоктували мої листи.

— Чому ж Ви не давали

правдивих показів?

— Мене залякували...

— Скільки раз Вас допитував Рудий?

— Чотири дні. З 9-ої ранку до 7 вечора.

Протест А. Матвієнко приховано: капітан Рудий десь допитує нову жертву, а кандидат філологічних наук А. Матвієнко, згідно з рішенням суду, поповнила загін безробітних “кромольних” інтелігентів.

Не знаємо, якими нецензурними словами образив капітан Рудий кандидата філологічних наук А. Матвієнко, а от капітан Клименко і Рибальченко та полковник Сергадєєв у Львові налетіли на свідка Любу Максимів із відвертим “матом”. Побачивши, що їхня красномовність робить не абияке враження на перелякану дівчину, посилили натиск: “Ти сволоч, ми тобі й твоїй родині життя не дамо ні у Львові, ні в Дрогобичі”.

Гадаєте, Сергадєєва, Клименка та Рибальченка судили по статті 175 КК УРСР і послали розбудовувати народне господарство Мордовії, або якоїсь іншої автономної республіки? А як же! Полковник Сергадєєв сам ще не одного туди

пошле, адже ж він начальник слідчого відділу львівської КГБ.

У процесуальному кодексі є статті, за якими обвинувачувані можуть самі написати свої показання власноручно. Чому ж нікому не дали можливості скористатися цим правом? Слідчі інколи так хитро - мудро викладали показання, що все ставало з ніг на голову.

Сестра І. Світличного, прочитавши під час допиту в Донецьку протокол, навідріз відмовилася підписати “свої” свідчення, так вони були написані”. Слідчий не завжди записував так, як я хотів”, — скаржитесь на суді Озерний. На очній ставці обвинуваченого Осадчого і свідка Чорновола у Львові капітан Клименко, порушуючи ст. 173, розказував, як все “було”, а Осадчий за ним повторював. Коли Осадчий сказав, що він таки, мабуть, не брав у свідка виступу Ейзенхауєра на відкритті пам’ятника Шевченка у Вашингтоні (страшний антирадянський документ), то Клименко накинувся на нього: “А що ти раніше, на допиті, казав, що брав?” Сумніви Осадчого, як рукою зняло. Свідок попросив, щоб сумнів все

такі занести в протокол. Одержав відповідь, що йому нічого втручатися в показання Осадчого, що він повинен прочитати і підписати лише свої власні.

Ст. 15 КПК УРСР гласить, що до вироку суду "ніхто не може бути визнаним винним у вчиненому злочині". А на побаченні з вагітною дружиною, ще до закінчення слідства, той самий Осадчий розповідав навіть про місце майбутнього ув'язнення — табори для політичних у Мордовській АРСР. Мені добре відомо, що до арешту викладач Львівського університету М. Осадчий нічого не знав про мордовські табори... Таку саму інформацію про своє майбутнє одержав від слідчого Богдан Горинь і задовго до суду ділився новою з нареченою. А слідчий Малихін тільки на рік помилився, коли ще в грудні минулого року розповідав Ользі Горинь, скільки одержить її чоловік... Коли доля ув'язнених вирішується в КГБ, то навіть потрібна ота комедія з судами (та ще й закритими?) Чи не легше скласти список "особливо небезпечних" і розмістити напроти кожного прізвища: цьому сім ро-

ків, цьому п'ять, іншому — чотири...

До речі, кагебісти, що "охороняли" закритий суд над Гавричем, були відвертіші, коли казали вигнаним з коридору уболівальникам: "Всі ви там будете..." А цивільні "охоронці" суду над Гавричем, показували на чорного "чорного ворона", з епічним спокоєм інформували: "У нас таких машин багато. На всіх вас вистачить..."

Крім того, слідчий користується і пряником — визнавай, що ти вчинив страшний злочин, викажи всіх, хто ще читав книжки, — і тебе за чистосердешне визнання помилують. З такою певністю прийшов на суд учитель Озерний. Додавала йому певності і зустріч з головою КГБ при Раді Міністрів УРСР, про яку Озерний казав на суді: 20 листопада 1965 року в приміщенні Івано - Франківського КГБ я мав зустріч з головою Комітету Держбезпек Нікітченком. Після розмови другого дня мені стало відомо, що Нікітченко на пораді КГБ взяв до уваги моє зізнання". Тому Озерний на суді тримався з гідністю, відкидав без-

підставні звинувачення прокурора і безглузді показання таких свідків, як неграмотні вчителі Мельниченко і Хацько. Навіть жартував із заарештованим Геретою, якого як свідка привезли з Тернополя: “Ваша справа закінчена? Скоро я до вас у гості приїду”. На що суддя кинув зловісно: “Сміється, Озерний. Хто сміється останнім — невідомо”. Останнім сміявся суддя.

Державне обвинувачення прокурора Параскевича і нелюдськи жорстока вимога шестирічного ув'язнення були для Озерного, як грім з ясного неба. Приголомшений, повністю дезорієнтований він у заключному слові каюся, плакав, просив, покликався на “велику справедливість” радянського суду. Здається саме цього й потрібно було від нього добитись. За логікою треба було б пом'якшити кару, щоб всі інші, хто попадеться на читанні книжок, “признашася” не на п'ятий-шостий місяць після ув'язнення а відразу, сподіваючись на помилування. Та ба. І суд задовольнив жорстоку вимогу прокурора. Може тому, що вже пізно було відходити від раніше отриманої “згори” вказів-

ки (а там не врахували, що Озерний може так сильно покаятися). Верховний суд, коли комедія в Івано-Франківську стала відомою громадськості, не випустив Озерного на волю, а зменшив кару до трьох років.

На всі наступні суди не пустили навіть спеціально підібраних людей. Там, мабуть, виявилось ще багато фактів морального терору (а може й не тільки морального? Хіба дізнаєшся? — закритий...), підступу й обману. Не дарма ж на побаченні з братом після суду Я. Гаврич гірко нарікав на слідчого жорстокого КДБ Ковалю, який обманув його, пообіцявши золоті гори за “чистосердечне” визнання “злочину”. Золоті гори обернулися п'ятьма роками таборів суворого режиму...

Про методи ведення попереднього слідства говорять і такі факти: а) на слідстві використовувалися дані, здобуті незаконним, антигуманним шляхом підслухування за допомогою встановлених на квартирах апаратів. Одному із свідків Михайло Горинь на цій підставі заявив на очній ставці: “Не запирайся, вони все знають. У мене квартира

була радіфікована”. Про випадок на іменинах Концевича вже згадувалось. Зрештою, слідчі не дуже й крилися. На одному з допитів, коли М. Косів ніяк не міг згадати якоїсь розмови, йому запропонували: “Хочете, ми Вам зараз прокрутимо?”

Щоб викликати моральний шок і витягнути запропоноване зізнання, слідчі не гербують покопирсатися в інтимному житті підсудних і свідків, хоч це жодного відношення до справи не має. Так було на слідстві в справі Озерного. Навіть на суд проникли липкі натяки на якісь нібито існуючі інтимні стосунки поміж свідком і підсудним:

— Так Ви добре знаєте Озерного?

— Зустрічалася з ним двічі. За цей час я переконалася в його порядності.

— Це за час катання на човні і в ресторані?

— Це справи не стосується.

Слідчі Рибальченко і Рапота запевняли Л. Горбач, що вона цілувалася по під'їздах з Осадчим, хоч Горбач ледь знайома з Осадчим. Цей прийом слідчих КГБ не український націо-

нальний здобуток. Як видно із скарги Генеральному прокуророві СРСР дружини Ю. Данієля так шантажували свідків і московські слідчі.

ОБШУКИ

Заарештовану на декілька днів на початку вересня студентку Київського університету Ольгу Ворбут піддали принизливій процедурі обшуку особи, роздягання догола. Нічого не знайшли, та, звичайно, і не сподівалися знайти, але домоглися “зізнання” і невігойно травмували душу людини. Таку саму процедуру періодично проводили в камері з кожним із ув'язнених.

ЗАПИСКИ

М. Зваричевська через “доброго” наглядча і “співчуваючу” сусідку по камері одержала три записки від М. Гориня, а одну навіть з волі від Ольги Горинь. Записки не відзначалися різноманітністю: “Ми, хайло говорить усе. Свідки говорять усе. Говори й ти все й викручуйся(!)”. Згодом виявилось, що ні Михайло, ні Ольга Горині ніяких записок Зваричевській не посилали, а склав їх в одному з кабінетів КГБ

якийсь спеціаліст з почерку.

ПОГРОЗИ

Мені особисто, як свідкові в справі Осадчого довелося вислухати погрози й образи, починаючи від жалісного “співчуття” капітана Коваля у Києві: “Подумайте про своїх діток... Ви тюрмою кінчите”, — до цинічної грубості капітана Клименка у Львові: “Що ж ти брешеш, викручуєшся, ми тебе можемо звідси й не випустити...”

Подібні факти можна наводити без кінця. А в результаті таких дій і тривалого ув'язнення доходить до того, що люди із слабкою волею втрачають контроль над собою. Я не хочу вірити в чутки, що ув'язненим дають до їжі медичні препарати, що розслаблюють волю, роблять людину байдужою і на все згідною. До речі, закриті суди якраз і дають ґрунт для таких чуток. Навіть адвокат Гориня безпорадно розводив руками: його підопічний у всьому

кався, валив на себе, що було й чого не було, ба навіть відмовився від гарантованого законом побачення з адвокатом сам на сам. Мовляв, у мене секретів від слідчого немає... Ви бачите, яка дружба виникла після проведення за ґратами семи місяців.

У Макіївці Донецької області переляканий несподіваними допитами “с пристрашем”, учитель Петляк написав покаяння на кількох десятках сторінок. Оскільки фактів “злочину” не було, Петляк на десятках сторінок аналізував думки і настрої своїх знайомих і товаришів та свої власні. Дійшов до того, що почав шукати крамольні “підтексти” у власній збірці оповідань. Мали потім клопіт видавці “Донбас”, доводячи, що “підтексти” треба шукати в самих оповіданнях, а не в покаянні переляканого Петляка. Трагікомедія закінчилася тим, що знайомих Петляка полякали судом і повикидали з роботи.

в) ТЮРЕМНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ, СТРОКИ ПОПЕРЕДНЬОГО СЛІДСТВА

“Попереднє слідство в кримінальних справах повинно бути закінчене протягом двох місяців... В ОСОБЛИВО

СКЛАДНИХ СПРАВАХ прокурор області може за мотивованою постановою слідчого продовжити строк слід-

ства ще **НА ОДИН МІСЯЦЬ**. Далі продовжувати строк по переднього слідства може **ЛИШЕ У ВИНЯТКОВИХ ВИПАДКАХ** прокурор УРСР або головний військовий прокурор (ст. 120 КПК УРСР).

“При наявності достатніх підстав вважати, що обвинувачений перебуваючи на волі, скриється від слідства й суду або перешкодить встановленню істини в кримінальній справі, або займеться злочинною діяльністю... слідчий, прокурор вправі застосувати щодо обвинуваченого один із запобіжних заходів... (ст. 148 КПК УРСР).

“Тримання під вартою при розслідуванні справи **НЕ МОЖЕ ТРИВАТИ БІЛЬШЕ ДВОХ МІСЯЦІВ**. Цей строк може бути продовжений лише через **ОСОБЛИВУ СКЛАДНІСТЬ СПРАВИ** прокурором області, військовим прокурором округи або флоту **ДО ТРЬОХ МІСЯЦІВ**, а прокурором УРСР з головним військовим прокурором **ДО ШОСТИ МІСЯЦІВ**, з дня взяття під варту. Даліше продовження строку тримання під вартою.. може бути у **ВИНЯТКОВИХ ВИПАДКАХ** Генеральним прокурором СРСР додатково на строк **НЕ БІЛЬШЕ ТРЬОХ МІСЯЦІВ**” (ст. 156 КПК УРСР).

Припустімо, людина, яка сама читала книжку і давала читати іншій, справ.

ді настільки серйозний злочинець, що до неї треба вжити при розслідуванні так званих запобіжних заходів. Але чому неодмінно тюрму і повну ізоляцію від людей? Коли б у Гаврича, який сфотографував кілька книжок, взяли підписку про невиїзд або відпустили його на поруку, то хіба це не перешкодило б дізнатися, що Гаврич зробив свої фотографії в хаті свого знайомого Моргуна, а розповів про них своїй нареченій Сендурській та її братові. Закон каже, що більше трьох місяців у тюрмі можна тримати “через особливу складність справи”, а зверх шости місяців — тільки у “виняткових випадках”. Невже фотокопія книжки і передрук анонімної статті — це є “особлива складність” і “винятковий випадок”? А як же ж тоді кваліфікувати згвалтування, вбивство, казнокрадство? Невже ми вертаємося до сталінських часів, коли вбивця називався “соціально близьким”, а письменник або художник числився небезпечним ворогом?

Ставка робиться на те, щоб зламати волю заарештованого, примусити його

на суді говорити вивченими словами. Чим довше людина посидить за ґратами, чим більше єдиним співбесідником замість колишнього інтелектуального товариства матиме слідчого КГБ із одноманітною пісенькою про страшний злочин і каяття, чим довше клацатиме замок камери, а у вічко зазиратиме пильний вартовий, тим більше гарантії, що людина перетвориться у глину, з якої можна виліпити будь-що за власним уподобанням. Наяву — зловмисне затягування слідства з метою цілковитої нівеляції людської гідності і громадських імпульсів. В людині закономірно приглушують людське і відроджують тваринні інстинкти страху і самозбереження.

Візьмемо найвідомішу мені, як свідкові, справу Осадчого. Його арештували 28 серпня 1965 р. У перші ж дні Осадчий повністю задовольнив допитливість львівських кагебістів. Претензії до нього були настільки мізерні, що слідство можна було скінчити за тиждень. Однак тільки через місяць, 30 вересня, у мене, одного з небагатьох свідків по справі Осадчого, зробили обшук і почали мене допи-

тувати в Києві. Ще через місяць мене викликали до Львова на допит і очну ставку. Я повторив сказане 21-го вересня, а Осадчий свої показання з кінця серпня. І знов кількамісячне затишшя...

Насидівшись за ґратами, Осадчий на останньому побаченні з дружиною щиро говорив про бажання розлучитися з тюремною конурою і попасти в табір. Злочин Осадчого (як мені стало відомо під час допитів та з розповідей інших свідків) настільки мізерний, розкаяння і слухняність такі безмежні, а минуле таке світле (редактор телестудії, інструктор ідеологічного відділу обкому партії, викладач львівського університету), що через тиждень після арешту його можна було б відпустити на поруки, враховуючи, що “злочин і особа, яка його вчинила, не являють великої суспільної небезпеки” і що “дії винного не спричинили тяжких наслідків, а сам винний щиро розкався” (ст. 10 КПК УРСР). Та ба. Просидів Осадчий без суду майже вісім місяців, мріючи вже не про звання кандидата наук (незадовго до арешту він захистив ди-

сертацію), а про табір...

Мріяю у наш час власто-
во збуватися: 19 квітня
1966 р. Львівський облас-
ний суд ні за що засудив О-
садчого до двох років табо-
рів суворого режиму. Од-
нак, 1966 р. — не 1930-ий,
другу СБУ зараз сфабри-
кувати не легко. Дві спро-
би провести “відкриті” су-
ди над заарештованими за-
кінчилися повною поразко-
ю тих, хто судив.

Мороз у Луцькому гово-
рив про русифікацію, про
нерівноправне становище
нашої “суверенної” респуб-
ліки і заявляв, що ніякий
він не буржуазний націо-

наліст, що він не бажає ні
буржуазії, ні націоналізму,
а хоче, щоб Україна мала
такі ж права, як і її соція-
лістичні сестри Росія, Поль-
ща, Чехословаччина, а О-
зерний в Івано - Франківсь-
ку, хоч і “визнав свою про-
вину”, виявився морально
й інтелектуально на голову
вищим і за суддів, і за де-
яких свідків.

Студенти Луцького пед-
інституту теж із захоплен-
ням говорили про своїх ви-
кладачів. Потерпівши фіас-
ко, вершителі правосуддя
вдалися до такого ультра-
законного і надгуманного
заходу, як закриті суди...

СУЧАСНИМ ІНКВІЗИТОРАМ

Я з чортом говорити можу,
хоч не подам йому руки.
Та зраду чорну, зловорожу
палитиму вогнем таки.

Холуйська кров — гидке болото,
багна липка, вонюча гниль...
Тобі, забріхана голото,
законом заповідь насиль.

Вбивасш чадом дум троянди,
отруту подаєш з вином,
лякаєш пеклом Караганди
і півночі мертвецьким сном.

Закуте слово пала жаром,
твоя обличчя облече, —
і правда вибухне пожаром
і присуд гадам прорече!

Р. М. Граб

IV. СУД

а) ПОРУШЕННЯ НА СУДІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ

"Копія обвинувачуваного висновку і повістка про виклик до суду вручається підсудному під розписку не пізніше, як за ТРИ ДОБИ до дня розгляду справи в суді. Всі ІНШІ ОСОБИ повідомляється про день розгляду справи В ТОЙ ЖЕ СТРОК" (ст. 264 КПК УРСР).

"Документи, що є доказом у справі, ПОВИННІ БУТИ ОГЛЯНУТІ або ОГОЛОШЕНІ на судовому засіданні. Ці дії можуть проводитися як за ініціативою суду, так і за клопотанням учасників СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ в будь-який момент судового слідства". (ст. 214 КПК УРСР).- "ОБВИНУВАЧУВАЛЬНИЙ ВИРОК не може ґрунтуватися на припущеннях!" (ст. 227 КПК УРСР). "Дізнання, попереднє чи судове слідство у всякому разі визнається одностороннім і неповним:

1) коли не були допитані особи, показання яких мають істотне значення для справи..." (ст. 268 КПК УРСР). "Вирок вважається таким, що не відповідає фактичним обставинам справи:

2) коли при наявності суцільних доказів, які мають істотне значення для висновків суду, у ВИРОКУ НЕ ЗАЗНАЧЕНО, чому суд взяв до

уваги одні докази і відкинув інші". (ст. 389 КПК УРСР).

Скрипучий віз попереднього слідства за 5 - 8 місяців доповз до суду. Доповз попри численні порушення норм ведення слідства, про які вже писалося вище. На ці порушення "не звернув уваги" прокурор, їх не оскаржив "захисник", а протести свідків (а може й обвинувачених) залишилися "голосом вопіючого в пустині". Здавалося б, правосуддя боїться нічого. Навпаки. Кодекс рекомендує підвищити "виконну роль судових процесів", надаючи їм якнайширшої гласності (ст. 20 КПК УРСР). А головуючому на суді рекомендується "забезпечити належний виховний рівень судового процесу" (ст. 260 КПК УРСР).

Однак, думаєте, що суд над викладачами Луцького педінституту вівся в найбільшій аудиторії вузу при повній залі студентів та викладачів. Тільки декому з них пощастило послухати, в чому винуватять Іващенко та Мороза.

Ще ретельніший був добір слухачів на суді над Озерним в Івано - Франківсь-

кому, залю в основному заповнили на перепустки “люди з готелю” (див. додаток ном...). Як це можна обійтися без свідка, який за висновками слідчих КГБ і за вирокком був одним з двох постачальників Гавричу “антирадянської” літератури? Тим паче, може, судді боялися, щоб А. Горська, людина рішуча і безкомпромісова, не заявила про своє ставлення до закритих судилищ, як це зробив інший свідок — студент університету М. Плахотнюк. Людину юридично не підковану так, як голова Київського Обласного суду Мацько та прокурор Комаленко, напевно здивує у вироку для Я. Гаврича така фраза:

“Не заслуговують на увагу покази свідків Пронюка та Горської, що вони не передавали антирадянських матеріалів Гавричу, оскільки це спростовується показаннями підсудного Гаврича та речовими доказами”. (див. додаток ном...)

Людина, якою кілька місяців опікується КГБ, після довгого мовчання каже “так” — їй вірять. Інша особа ходить по волі, тому, мабуть, їй “ні” не дійсне... Чому саме забрані у Гаврича “речові докази” мають

свідчити саме проти Горської, а не проти когось іншого, — невідомо. Якби провадилася якась експертиза, то про це по закону неодмінно повинно вказуватися у вироку. Отже, за ст. 369 КПК вирок *“не відповідає фактичним обставинам справи”*, бо в ньому *“не зазначено, чому суд взяв до уваги одні докази і відкинув інші”*.

Прямим порушенням процесуальних норм слід вважати і той грубий знущальний тон, яким зверталися до підсудних та свідків суддя та прокурор. Ось зразки ерудитії та культури суду в Івано - Франківську.

Прокурор, людина з високою юридичною освітою, так звертається до кандидата та філологічних наук, в.с. доцента КДУ А. Матвієнко, яка мала нещастя взяти до рук виступ Ейзенхауера при відкритті пам'ятника Шевченкові: “Без помилок (виступ переписано — В. Ч.) на місці коми крапки. *Вас же навгали в радянській школи...*”; *“Чому Ви розписуєтесь за весь Київ? Я теж часто буваю у Києві, маю відношення до таких-от, як Ви...”*; *“Чому ж це Ви ратуєте за українську мо-*

ву, а викладаєте то німецьку, то турецьку?" (Матвієнко викладала в університеті польську мову, вона автор популярної книжки про мову "Живе слово" — В. Ч.); "Сідайте, Немировиз, поруг з кандидатом наук;

НЕМИРОВИЧ (зприводу твору Озерного. — В. Ч.); "бездарна писанина".

ПРОКУРОР: "А кандидат наук іншої думки".

МАТВІЄНКО: "Протестую. У мене є прізвище" і т. д.

Ось ще перли прокурорської і суддівської ерудиції та культури.

Прокурор: *Син одружений?*

Герета (свідок): *Ні.*

Прокурор: *Ну, добре, Скоро там його оженять. (син свідка сидів у тюрмі в Тернополі. — В. Ч.).*

Прокурор (до свідка Мельниченка Г.): *Звідки у вас виникли такі дурацькі думки? Україна, що залежить від якоїсь капіталістичної країни?*

Суддя: *Як до Вас підійшов Озерний хитро? (!)*

Мельниченко Г.: *Ми багали, що це розумна, грамотна людина.*

Суддя: *Я не знаю такого слова... (ватра — В. Ч.). Що це за слово? У 12-ти*

томному словнику я такого не зустріжав.

Озерний: *Слово "ватра" існує в українській мові 600 літ. Його вживали Коцюбинський, Франко. Про 12-ти томний словник української мови я не зув. Може, неспрошую, за мою відсутність уклали (бідні судді і прокурори... В які незвичні для юриста сфери заводять їх 64-та стаття КК УРСР і в яке ганебне корито не раз садить...)*

Прокурор до свідка Косіва: *А якесь інше слово до "ватри" не добавлялося?*

Косів: *Ні. (Можна подумати, що Озерному дали шість років саме за цю "ватру").*

Суддя: *Ви ж агейст, а "дай боже" вживаєте.*

Озерний: *Персекретар теж вживав ці слова.*

Свідок Хацько (вчителька): *По-моєму, не варто зловживати Шевченком. Шевченко — був одинока, нещаслива людина, а тому писав сумні вірші.*

Суддя: *Це (зловживання Шевченком — В. Ч.) з ініціативи Озерного робилось?*

Хацько: *Так.*

Прокурор (до свідка Млярчика): *Давно знаєте Озерного? ... Давали йому медок, горіложку? Ви гасто*

їздите на мотоциклі п'яним?

Прокурор (у державному обвинуваченні): *Націоналісти продалися за шмат гнилої ковбаси та ще й консервної... Питання сина, зому Бельгія має самостійність, а ми — ні, не могло не примусити Мельниженка звернутися до КДБ. Тут ви ступали деякі науковці і письменники, так Мельниженко по культурі і політичному розвитку стоїть вище них (хвіба в тому разі, коли доноси в КДБ вважати виявом культури. Детальніше з "культурою" Мельниченка можна ознайомитися з його свідчень — додаток номер... З таким рівнем, як бачимо, солі даризується прокурор Караскевич — В. Ч.). ...Коли не вистагало продовольчих продуктів, це не була політика Радянської влади, це помилка... Якоїсь організації в сучасний нам вік не може бути. Це окремі явища, як Озерний, Герета..."*

Як вели себе судді прокурори на інших восьми процесах, коли опинилися вічна-віч з своїми жертвами, можна тільки здогадуватися. Що правда, деякі враження від прокурорської вічливості виносили із

закритого суду свідки.

Особисто я мав нагоду на процесі Горинів, Озерного і Зваричевської познайомитися з прокурором Львівської області Антоненком. (Він теж письменник, автор книжки про доблесних чекістів та високу справедливість нашого суду). Коли я заявив, що не буду давати на ЗАКРИТОМУ СУДІ жодних свідчень, бо не бажаю бути учасником грубого порушення соціалістичної законності і передав незаконно засудженим людям квіти від друзів, прокурор схопився і на високих нотах обізвав мене БОРОГОМ, який не має права говорити про соціалістичну законність. Солдатам дали команду "убрать" мене із залі суду, — вони так блискавично виконали цю наступальну операцію, що я не встиг рота розкрити. А дуже хотілося запитати прокурора-письменника чому, це я, протестуючи проти рецидивів культівської сваволі — закритого судилища, стаю ворогом, а він, санкціонуючи як прокурор області це грубе порушення букви й духу наших законів, виступає другом радянського ладу...

В останньому прокурор-

ському слові письменник Антоненко довів ще й те, що літературною ерудицією він не поступається перед Івано - Франківським колегою. Він узяв собі в спільники проти "особливо небезпечних" Маркіяна Шашкевича. Виявляється знамениті слова будителя галичан "Руська мова нас родила, Руська мова нас сповила, Чом же мова ся не мила, Чом же ся встидається маєм, І чужую полюбляєм," — можуть свідчити про віковичне прагнення Галичини до злиття із "старшим" братом — Росією.

Прокурор Антоненко, якого не рік і не два тому прислали до Львова вчити галичан соціалістичної законності, досі не знає навіть того, що "руський" раніше тут значило зовсім не російський. Відний Маркіян Шашкевич. Примусив його письменник - прокурор крокувати в одній шерензі з чорносотенцем Шульгиним.

Якщо комусь здадуться другорядними порушення статей КПК УРСР, про які досі говорилося, що вже ніяк не можна відмахнутися від такого злочину проти закону і гуманізму, як закрита судова розправа над інакомислячими.

6) ЗАКРИТИЙ СУД

"РОЗГЛЯД СПРАВ У ВСІХ СУДАХ СРСР ВІДКРИТИЙ, оскільки законом не передбачені винятки, з забезпеченням обвинуваченому права на оборону". (Конституція СРСР ст...)

"Відповідно до ст (...) Конституції Української РСР РОЗГЛЯД СПРАВ У ВСІХ СУДАХ РСР ВІДКРИТИЙ, оскільки законом не передбачено винятку (закон про судоустрій Української РСР, ст 11).

"Стаття 20 — ГЛАСНІСТЬ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ. Розгляд справ у всіх судах відкритий, за винятком випадків, коли суперечить інтересам ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ. Закритий судовий розгляд крім того, допускається вмотивованою ухвалою суду в справах про злочини ОСІБНЯКІВ, що не ДОСЯГЛИ 16-РІЧНОГО ВІКУ, в справах ПРО СТАТЕВІ ЗЛОЧИНИ, також в інших справах з метою запобігги розголошенню відомостей ПРО ІНТИМНІ СТОРОНИ ЖИТТЯ ОСІБ, які беруть участь у справі. ВИРОКИ СУДІВ У ВСІХ ВИПАДКАХ ПРОГОЛОШУЄТЬСЯ ПУБЛІЧНО. З метою підвищення виховної ролі судових процесів і запобігання злочинам, суди у необхідних випадках повідомляють трудящих... про судові процеси, які мають відбуватися..."

"...Суди повинні ШИРОКО

ПРАКТИКУВАТИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ БЕЗПОСЕРЕДНЬО ПО ПІДПРИЄМСТВАХ, БУДОВАХ, РАДГОСПАХ, КОЛГОСПАХ З УЧАСТЮ В НЕОБХІДНИХ ВИПАДКАХ ГРОМАДСЬКИХ ОБВИНУВАЧІВ І ГРОМАДСЬКИХ ЗАХІСНИКІВ". (КПК УРСР). "Вирок у всякому разі належить скасувати: Якщо суд порушив вимоги кодексу, які встановлюють відкритий судовий розгляд справи..." (КПК УРСР, ст. 370).

"Кожна людина, звинувачена в здійсненні злочину, має право вважатися невинною доти, доки її вина не буде встановлена законним порядком ШЛЯХОМ ПРИЛЮДНОГО СУДОВОГО З'ЯСУВАННЯ, при якому їй забезпечується всі можливості для захисту". ("Загальна декларація прав людини", прийнята Організацією Об'єднаних Націй", ст. 11).

Стаття 20 КПК УРСР зрозуміла навіть школяреві молодших класів. В ній немає жодної вказівки на існування якихось інших законів чи інструкцій, що розширили б право закритого суду.

Але чому ж тоді Залива-ху, Гаврича, Герету, Гадя, Манкош, Кузнецову, Мартиненка, Масютка, Русина та інших судили закритим судом? Всі вони повнолітні, статевих злочинів не чинили, інтимні сторони їх-

нього життя на суді не було потреби зачіпати. Ніхто з них не передавав іноземним розвідкам військових та технічних тасмниць (якщо, звичайно до рангу державних тасмниць не віднесено дані про кількість українських та російських шкіл в республіці, про викладову мову ВУЗІВ та про численність літератури, яка виходить в УРСР російською і українською мовами).

Зате, коли судили шпигуна Піньковського, дотримувалися найширшої гласності, стенограма суду вийшла з друку чималим тиражем. Там йшлося про передачу за кордон секретних матеріалів, тут — про книжки, які для нікого за рубежом не є недоступними. Зате в нас вони виявилися тією супербомбою, якої, як вогню, бояться натхненники закритих судилищ.

Декілька днів пояснення підсудного, показання свідків, так захист "адвокатів", останнє слово підсудного і полум'яне звинувачення прокурора слухали — сам прокурор, судді, "адвокат" і підсудний та ще кілька рядів порожніх лавок в залі. Публікою були хіба сол-

дати при зброї у повній бойовій готовості (як же! судять не якогось там убивцю, а художника або вчителя... Ще кинеться на Високий суд!). Не треба бути надто проникливим, щоб зрозумітися: людей судили тільки за спробу мати свої думки, свої переконання, а відсутність доказів злочину сховали за чотири порожні стіни.

Судді боялися, що Заливаха, Горині, Мартиненко, Русин та інші скажуть при людях (навіть попередньо перевірених) ПРАВДУ, як сказав її Мороз у Луцьку, що вони заговорять про кричущі порушення ленінської національної політики. Скажуть про те, що їх зацікавили в отих зарубіжних книжках і анонімних статтях не стільки думки і висновки авторів, скільки фактичні матеріали (зокрема про страшні роки культу особи), яких чомусь немає на сторінках наших газет, журналів, книжок.

Судді б'ялися, що на світ божий виплине мізерність звинувачень і ганебні методи ведення слідства, методи психологічного терору.

“Тут царит закон” — ве-

ликими літерами повідомляли газети про суд над Снявським і Даніслем. І одним з головних аргументів законності вважали те, що суд був відкритий (принаймні формально).

Чому ж не “царит” хоча б такий закон нині на Україні? Жодна газета навіть не заікнеться про таємні суди. Від народу ховають не тільки “злочин”, але й сам факт політичних арештів. Про закриті суди в Тернополі та Івано - Франківську маємо лише скупі дані (йде чутка, що Заливаха категорично заперечував свою вину), тому детальніше розкажу, як вершилося правосуддя в Києві та Львові.

СУД У КИЄВІ

Суд над Гавричем 9-11 березня вели голова Київського обласного суду Мацько, засідателі Ярмо і Загородній, прокурор Комащенко (прізвище “адвоката” не встиг записати, та він, зрештою, ніякої ролі й не грав).

Законність почалася з того, що нікого, навіть з рідних, не повідомили про суд. Тож першого дня тов. Мацько мав спокій. На 10 березня викликали свідків, тому

про суд дехто довідався. (От би робити суд закритий та ще й без свідків? Ніхто б і не знав...).

Друзі й знайомі Гаврича, його товариші по інституту, перехопивши Мацька, почали допитуватися, по якому закону Гаврича судять закрито. Щоб не заважали чинити правосуддя, міліція і люди в цивільному викинули надмірно допитливих громадян з коридору суду. Кого за рукав, кого за плечі... Проте люди не розійшлися, а, незважаючи на товаришів в цивільному, почали без належної побожності говорити про беззаконня. Щоб відкарасть катись від них, оголошено тоді, що вирок виноситиметься наступного дня о другій годині (як відомо, за законом вирок зачитується завжди відкрито).

Як і треба було чекати, високий суд збрехав: вирок був оголошений біля одинадцятої години ранку. "Разве вы не понимаете, зачем это сделали?" — дивується "адвокат" з наївності невдоволених. Тов. Мацько трохи прорахувався: під будинком суду все ж таки зібралося кілька десятків людей.

Оперативно було прийнято нове рішення: мимоздивованих друзів Гаврича в суд продефілювала майже стромим кроком велика група людей. Міліція і цивільні охоронці дверей шанобливо пропустили колег. За десять хвилин оголошено вирок, але до залу могло потрапити лише декілька бажаючих. Для решти "не вистачило" місця. Всі лавки, крім задньої, зайняли несподівані "друзі" підсудного, яких завели стромим... Не має потреби детально коментувати вирок, він говорить сам за себе (див. додаток номер...).

Звертає на себе увагу тільки помилка тов. Мацька. Замість "суд у закритому судовому засіданні розглянув справу" він чомусь прочитав "у відкритому". Не можна голові Обласного суду робити такі помилки, а хтось із присутніх (говоримо не про організовану роту "друзів" підсудного) ще чого доброго подумав, що тов. Мацько хотів обілити себе перед історією, фальшуючи документи. А коли після суду трое з присутніх прорвалися крізь міліцію і кагебістів до тов. Мацька, то поставили йому три питання:

1. За якою статтею якого кодексу суд був закритий?

2. Чому суд обманив при сутніх, коли повідомив про час оголошення вироку?

3. Чому на вирок не впустили бажачих, і що то за люди, що їх завели строем?

На два з цих питань голова Обласного суду не міг (чи не побажав) відповісти, на третє сказав тільки: *“ВАШІ тсж ходять гуртом”*.

Кузнецову. Матриненка та Русина, Мацько “со това рици” судили, врахувавши помилки попереднього процесу. Викликали більші наряди міліції та людей в цивільному, “громадкість” на читання вироків цього разу завели непомітно — чи то через вікно, чи через чорний хід (бо центральний хід блокував цілий натовп людей, які бажали потрапити на суд) тов. Мацько цього разу намагався не з’являтися на очі, а за поясненням до інших керівників обласного суду людина з посвідченням члена спілки письменників України йшла в супроводі цілого секрета міліції.

На читання вироку до залу впустили лише трьох “сторонніх” людей, та й

тих тісним кільцем оточила присутня там “громадскість”. Але й ці трое нароби лиха вершителям правосуддя. Мабуть знаючи, що вирок не є секретом, бо “в усіх випадках проголошується публічно” (ст. 20 КПК), поетеси Ліна Костенко і Любов Забашта здумали його записати. “Громадскість” насильно відібрала від них ці записи. Та сама Ліна Костенко після вироку кинула засудженим квіти. Квіти звичайно, були негайно заарештовані. Саму Ліну Костенко в судовому приміщенні “с пристрастием” допитали, але урочисте завершення закритого суду над “особливо небезпечними державними злочинцями” було геть зіпсоване. І вже зовсім потривожили зім’яту совість тов. Мацька і Комащенко ті неспівомі громадяни, які дочекавшись через години “чорного ворона”, вигуками підтримували засуджених, а під колеса машини кинули квіти...

Та київські кагебісти і вершители правосуддя в порівнанні з львівськими колегами — це ангели з крильцями. Скільки б не порушували вони процесуаль-

ні норми, які б жорстокі ви роки вони не виносили за читання книжок, сфабрикувати щось подібне до справи Масютка кияни безсилі (про процес, гідний 30-их років, пишу далі).

СУД У ЛЬВОВІ

Київські судді все ж трохи рахувались із вимогами закону, що вирок суддів у всіх випадках прого-

лошується публічно і, крім "громадянськості" пускали на вирок бодай родичів та кілька "сторонніх".

У Львові глянули на справу тверезіше: коли можна брутально порушити ст. 20 КПК УРСР щодо гласності судового розгляду, то для чого рахуватися із вимогою тієї ж статті щодо публічного проголошення вироку? На вирок всіх трьох

СУД

Параграфи присіли біля столу,
Примітки причаїлись по кутках,
Очима гострими підсудну прокололи
Цитати із багнетами в руках.

І циркуляр дивився в окуляри,
І грілися роззяви біля губ,
І вказівки скакали, мов примари,
Із телефонних мудрих труб.

— Вона чужа, — параграфи сказали.
— Вона не наша, — мовив циркуляр.
— Нечувана, — примітки пропищали.
І в залі знявся лемент і базар.

І циркуляр на них поглянув строго,
І зал заворушився і затих.
І розп'яли її, небогу,
В ім'я параграфів товстих.

Вона даремно присягала слізно,
Що не чинила і не чинить зла . . .
Була у суддів логіка залізна:
Вона ні в якій рамочці не лізла,
Вона — новою думкою була.

Василь Симоненко

львівських судів не пустили нікого. Немає даних, що там і “громадськість” була, крім звичайно, солдатів охорони.

Без жадної сторонньої особи проголошували вирок Масюткові. Очевидно, думали, що ніхто не дізнається про безглузде звинувачення, не знатиме прізвищ експертів - брехунів... Захотіли від людей і “вину” братів Горинів, Гедя, Менкош, Зваричевської, Осадчого. Якщо вже й вирок проголошувється закрито, то може взагалі жадної вини за цими людьми не було?

ЯК НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ

Відзначилися львівські кагебісти і в організації “порядку” на судах, особливо на процесі Горинів. Кагебісти вели себе у Львові, як на окупованій території, а не на радянській землі. Бож як інакше пояснити відтверті погрози людям, що зібралися під судом?

Як назвати цинічну поведінку майора (в цивільному) КГБ, який закривав рота Ользі Гринь, коли та хотіла показати дворічний донці батька, якого виводили із “чорного ворона”?

Як оцінити поведінку ін-

шого майора (у формі), який вів свідка, із залу суду, обкидаючи брутальними лайками?

Якими моральними нормами нашого суспільства виправдати цинічний обман, до якого вдався підполковник міліції Херостюк (так, принаймні він себе назвав), щоб “чистити” поверх, на якому відбувався суд над Горинями та іншими?...

Зганяючи людей вниз, він дав чесне слово, що повідомить про вирок родичів та декого з бажаючих на читання вироку пропустить. Коли всі зійшли на перший поверх, то побачили, що опинилися в пастці. Нагору не пускала міліція, на вулицю не випускали озброєні солдати. Людей тримали під арештом, поки таємно не проголосили вирок і вивели з чорного ходу засуджених, — боялися охоронці законності, щоб не повторилася історія попередніх днів, коли львовяни заспали одного “чорного ворона” квітами і скандували “слава”!

...Коли заарештованих з вестибулі випустили на вулицю, вони побачили, що навколишні вулиці перекриті міліцією. Натопт

скандував законникам “ганьба”! А підполковник міліції Хероснюк, майор — закривач ротів та інші кагебисти зловтішно сміялися в очі людям: Ага, обманули і на вирок не пустили, і вивели засуджених тихенько...

Самі спричинивши маніфестацію протесту, львівські охоронці “державної безпеки” потім машинами відтисняли людей з вулиці, прилегли до суду, або розганяли при допомозі поливальної машини (на черзі, мабуть, дубинки і сльозоточиві гази).

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ПРОТИЛЕЖНІСТЬ ПРИМІ- НЕННЯ В УКРАЇНІ

Як член Організації Об'єднаних Націй, делегація УРСР голосувала за “загальну декларацію прав людини”, ухвалену Генеральною Асамблеєю. Більше того, радянська делегація вважала, що

“недостатком декларации является отсутствие в ней указания на обязательность соблюдения государствами провозглашаемых декларацией прав и свобод человека. Для дополнения этого проблема Советский Союз предлагал включить в Декла-

рацию следующую статью: Перечисленные в этой декларации права и основные свободы человека и гражданина обеспечиваются законом государства. Всякие нарушения или ограничения этих прав, прямые или косвенные, являются нарушением этой Декларации и несовместимы с высокими принципами, провозглашенными в Уставе Объединенных Наций” (журнал “Международная жизнь”, 1955, ном. 12, стр. 145).

Але в декларації чорним по білому написано про право кожної звинуваченої людини на захист, на “прилюдне судове з'ясування” (ст. 11 Декларації)! Або ми найбільші лицеміри в світі, або маємо настільки коротку пам'ять, що сьогодні забуваємо, те, що гаряче відстоювали вчора. Коли було проголошено відновлення затоптаних у багнюку ленінських норм законності, здавалося, що назавжди відійшли в минуле всякі “трійки” і закриті розправи над людьми, вина яких хіба в тому, що їхній мозок здатний мислити. Невже ж ми так страшно помилились у своїх сподіваннях?

в) ПРАВО НА ЗАХИСТ "АДВОКАТ"

"Захисник зобов'язаний використати всі вказані в законі засоби і способи з метою встановлення обставин, які виправдують обвинуваченому необхідну юридичну допомогу (ст. 7).

"Захисник сприяє підсудному в здійсненні його прав і захисті його законних інтересів. Захисник має право на побачення з підсудним, бере участь у дослідженні доказів, порушує перед судом клопотання про витребування і приєднання до справи нових доказів, що виправдують підсудного або пом'якшують його відповідальність, заявляє інші клопотання, викладає суду свою думку про клопотання інших учасників судового розгляду. Захисник бере участь в судових дебатах, висловлюючи суду свою думку про значення перевірених доказів у справі, про наявність обставин, які виправдують підсудного чи пом'якшують його відповідальність, а також свої міркування з приводу застосування кримінального закону та міри покарання (ст. 266 КПК УРСР). Захисник з числа осіб, зазначених в ч. 4 ст. 41 цього Кодексу запрошується обвинуваченим, його

го законним представником, родичами або іншими особами з доручення або на прохання обвинуваченого". (ст. 47 КПК УРСР).

"Обвинувачений чи підсудний має право в будь-який момент провадження справи відмовитися від захисника" (ст. 48 КПК УРСР).
"....." (лат.)

Право на захист, яке нібито має сам підсудний, в умовах закритого суду стає пустопорожньою фікцією. Коли в залі є люди, найупредрженіші судді мусять рахуватися із громадськістю і з совістю, мусять знаходити відповідь на аргументи підсудного. Закритий суд нагадує заградовану клітку удава, якому вкинули на снідання зайчення, дозволивши останньому викласти перед голодним хижаком аргументи своєї невинності. Найкумеднішою фігурою нашого суду, надто при розгляді "особливо небезпечних злочинів", є адвокат.

Адвокат повністю позбавлений можливості говорити про спеціальні умовини, які привели підсудного до дії, що їх піднесено в ранг "злочину". Будь-які екскурси в цю царину — для нього смертельне табу. Ні в

Луцьку, ні в Івано-Франківську “адвокат” — ЖОДНОГО РАЗУ НЕ ЗАПЕРЕЧИВ ПРОКУРОРОВІ АБО СУДДІ, навіть, коли ті плели несусвітні дурниці (про “ватру”, про твори Шевченка тощо), хоч мав на це повне право згідно з ст. 161 КПК УРСР) “рівність прав учасників судового розгляду”. На суді в Івано-Франківську протягом допитів численних свідків адвокат мовчав, як риба. Він не запитував учнів, якої вони думки про Озерного як педагога; школярі самі хвалили вчителя! Він не заявив протесту, коли “рівноправний” з ним прокурор і судді ображали його підопічного і свідків; ті протестували САМІ. Адвокат не заявив, що суд пішов не по тій лінії, коли, піднімавши збори педколективу школи, довго і нудно досліджував, скільки віршів Шевченка давав учитель дітям для вивчення, як називався шкільний клуб, які були недоліки доповіді Озерного про Шевченка, як відвідував Озерний політнавчання... Він не обурився, коли в винуватому поставили крилаті вислови кількаторічної давності (чи, може, й сам думав, що вислови “здоровий

дух в здоровому тілі” та “вороги твого народу — твої вороги” придумали бандерівці?), коли доказом злочину виставляли “Історію України” Аркаса, сто років тому написаний вірш Чубинського “Ще не вмерла Україна”, який має сьогодні хіба історично-літературний інтерес (а когось, бачите, лякає!), вірш Шевченка “Розрита могила”...

Єдине питання, яке адвокат спромігся з себе витиснути, було чисто прокурорське: він допитувався вчителів, чому за перелічені вище “злочини” Озерного не покарали в педколективі! “Адвокат” Озерного не обурився, коли і в допитах свідка, і в державному обвинуваченні фігурувала чарчана розмова, розмова за столом у Герети, якої підсудний і свідки не могли толком пригадати, і їх свідчення приводилися до одного знаменика даними, які КГБ добуло якимось іншим “тверезим” шляхом (мабуть щось по типу житомирського “альбомчика”?). Нарешті, адвокат не вимагав розшифрувати, що ж то за антирадянські документи, яких тільки назви наводилися на суді. А він мав,

згідно закону, повне право вимагати оголосити їх зміст, чи принаймні ширше поінформувати про них (може б тоді не віднесли до числа страшних документів збиті із загальних фраз виступи Ейзенхавера та папи римського). Він на рсшті, міг висловити “свою думку про значення перевірених документів”... Багатодинну мовчанку “адвокат” увінчав захисним словом, яким красномовно довів, що коли в нас зовсім відживе адвокатура, він зможе претендувати принаймні на посаду помічника прокурора.

Ось витяг з промови, яка “сприяла підсудному в здійсненні його прав і в захисті його законних інтересів” (ст. 266 КПК УРСР).

“В сучасний момент на території Західних Областей України значно виросла свідомість людей. Наше село, якщо порівняти його з панською Польцею, це стомильний крок уперед. Дивно, що такі явища, як прояв націоналізму, ще є. (Правда ж допоміг? — В.Ч.) Хай би хоч після війни! Це поодинокі темні плями на нашому білому тілі. Сьогоднішня справа показала, що опошлено найдорожчі прин

ципи (ще кару пом’ягшив... — В.Ч.). Тут говориться про якесь приниження української мови, про русифікаторство... Старші люди пам’ятають що це була подія, коли українець одержав роботу. Зараз ми всі забезпечені роботою, і говорити про якесь русифікаторство — безглуздя і одурманення молоді (масш! Хіба безробіття і русифікація одне й те саме? — В.Ч.). Я не буду зупинятися, що склад злочину доведений. Я згодний...” (Ще б пак! — В. Ч.).

Розійшовшись, адвокат вирішив “захистити” не тільки свого підсудного, а й свідків: “Або візьмемо Герету — старшого наукового співробітника Тернопільського музею. Він повинен пропагувати минуле (?). А як же він це робить коли він син священика?” (як запашино повіяло гуманністю 30-их років...). Правда, “адвокат” не зовсім копіював прокурора. Він назвав і пом’якшував обставини: підсудний визнав свій “злочин”. У нього двоє дітей, у дружини і в нього поганий стан здоров’я... А головне, у 1959-1961 рр. Озерному давали характеристики, які говорять про те, що Озер-

ний був дуже “позитивний” а як премію йому видано похвального листа”. Відсутність дружби з логікою під вела “адвоката”: чого ж дуже позитивний Озерний став раптом дуже негативним, ба навіть, “особливо небезпечним державним злочинцем”?

Невже від випадкової зустрічі з викладачкою Київського університету? Якщо так легко дуже позитивні люди стають злочинцями, то або цей злочин — не злочин, або існують соціальні умови, які підштовхують людину до того “злочину”, і тут розмовами про “темні плями на білому тілі” — не відбудешся. З такою курйозною фігурою, як адвокат, не дуже прийнято рахуватися. Тож несміливе зауваження “шість літ, помосму, забагато” на суд не вплинуло. Вимогу прокурора задовольнили повністю: Озерний одержав від обласного суду “на повну котушку”.

“АДВОКАТ” НА ЗАКРИТОМУ СУДІ

Ще смішніша, ба навіть ганебніша роль адвоката на закритому суді.

Там йому, по суті, робити нічого. Коли дехто брав

адвоката, то сподівався при наймні того, що вдасться щось дізнатися про стан здоров'я, про самопочуття своїх рідних, які опинилися за ґратами (по закінченні слідства адвокат має право на побачення з заарештованим віч-на-віч). Та де там, “адвокати, як і досі слідчі були німі, як риби. Більше того, всупереч всякій законності, “адвокати” іноді навіть не повідомляли родичів підсудного про суд. Так “адвокат” у справі Я. Гаврича не повідомив батьків підсудного, ні його товариша, студента М.Плахотнюка, який “АДВОКАТА” НАЙМАВ.

Мав рацію свідок захисту М. Плахотнюк, коли на судовому засіданні разом з протестом проти закритого суду висловив обурення поведінкою “адвоката”. (Цікаво, чи цей протест і обурення були записані до протоколу? Чи тов. Мацько обмежився тим, що негайно повідомив медінститут про “негідну” поведінку студента?). Незручно було дивитися, як під час закритого суду над Горинями, Осадчим і Зваричевською адвокати намагалися уникнути родичів підсудних, а коли казали кілька мало значу-

щик фраз, то сторожко бігали навколо очима. Чого вартий був їхній захист, видно з такого порівняння: прокурор вимагав шість років ув'язнення М. Гориню, чотири — В. Гориню, три — М. Осадчому, півтора умовно М. Зваричевській. Суд дав відповідно: шість, чотири, два роки і вісім місяців ув'язнення.

Але, може, просто родичам засудженого не повезло з адвокатами? Може вони взяли захисників низької кваліфікації з мало розвиненою здатністю логічно мислити і ширше дивитися на проблему? Отим то й ба! Брати можна не кого хочеш, а кого ДАЮТЬ, хто має СПЕЦДОПУСК до "особливо важливих справ". Таким чином "адвокат" Озерного такий має, а прекрасний захисник поета - перекладача Бродського, якого судили в Ленінграді за "тунеядство" (ледарство — Ред. "Н. Ш.") (повезло ж чоловікові!), мабуть не має... Тож зрозуміло, чому такими мовчазними стають "адвокати", які реальною службою, мабуть, виробили той допуск.

Перегорніть усі основні юридичні закони — Основи

кримінального судочинства СРСР і союзних республік, Закони про судоустрій УРСР, Кримінально - процесуальний кодекс УРСР, на решті положення про адвокатуру СРСР — ви ніде не знайдете й натяку на якісь спецдопуски. Будь ласка, каже стаття 44. п. 4 КПК УРСР, бери адвоката, який тобі по душі. А в юридичній консультації вам кажуть: ні, Петренка не можна, у нього спецдопуску немає, радимо вам Павлюка. Котрийсь із "спецдопущених" адвокатів потім, під час суду, скаже вам: "все вы националисты и антисоветчики" (як відповідь на претензії друзів Гаврича його "захисниця"), отже всім вам туди дорога. На такий "захист" не кожний прокурор зважиться!

Правда і серед "спецдопущених" трапляються люди з не зовсім згаслою совістю. Таким виявився захисник Масютка Сергієнко. Настільки абсурдним було обвинувачення, не підтвержене жодним свідченням, настільки сміховинними виявилися висновки титулованої експертизи, що адвокатське сумління не витримало, і Сергієнко не погодився з приписаним підсуд-

ному злочинном. На нього звісно, не зважали, і в першій прокурор зробив “рівноправному учаснику судового розгляду” зауваження, що він, комуніст, чинить всупереч своїм переконанням. Після цього Сергієнко бідкався, що і з партії він може полетіти, і до пенсії можуть не дати допрацюватись.

Знаючи в які умови поставлені захисники і кого до пускають до захисту “державних злочинців”, дехто з підсудних воліс краще відмовитись від адвоката і взяти захист на себе.

Але не завжди це вдасться зробити. Всупереч ст. 46 КПК УРСР М. Гориневі, не зважаючи на відмову, суд призначив адвоката. Для чого? Щоб збільшити кількість учасників комедії за закритими дверима, чи щоб з мізерної зарплати Гориня вирахувати чималеньку суму для сплати “адвокатських послуг”. Доведеться Ользі Горинь відривати кусень хліба від дитини, бо “долари”, про які так багато говорили партійні керівники в перші тижні після арештів, мабуть затрималися в дорозі.

ОЖИДАННЯ

Як його повели, ти мовчала.
Час рікою настримно пливе,
Рік за роком. Ти в'янути стала,
А надія ще в серці живе,

Що він вернеться врешті додому,
Довгу муку приспить на руках,
По сбличчі худому, старому
Майне усміх, як сонце в хмарках.

Ти розкажеш йому, як терпіла,
А в думках був лиш він — молодий
І надія полум'ям горіла,
Як на весні твій погляд палкий.

І дарма, що сріблиться на скронях,
Що вже вечір приходить для нас,
Обманула колись лиха доля,
І пропала вся юність ураз.

Не вернути днів юних ніколи
Ні тобі ні йому вже повік,
Так нехай хоч на старість на волі
Проживе він один добрий вік.

І ти ждеш так невтомно, завзято:
Може прийде в ночі, може в день,
В тебе настроїй готовий для свята,
А душа в переливах пісень.

І так ждатимеш ти до могили,
Чи ще сонце для тебе зійде,
Аж покинуть тебе врешті сили
І заснеш в ожиданні на все.

Наче Солвейг в "Пер Гінті" на сонці,
Юна жінка і вся золота
Від проміння, що було в віконці,
Ждала так одинока, сама.

І надію і тугу вкладала
У свій спів, що у вічність веде,
Довгу пісню, як нитку снувала,
Про цю зустріч, що в смерті буде.

Софія П.

Україна, Поділля, 1966

V. МІЗЕРНІСТЬ АБО БЕЗГЛУЗДІСТЬ ЗВИНУВАЧЕНЬ І ЖОРСТОКІСТЬ ВИРОКІВ

"Невідповідним тяжкості злочину та особі засудженого визначається таке призначене судом покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею Кримінального кодексу, але за своїм розміром є явно несправедливим" (ст. 372 КПК УРСР).

"Вирок суду повинен БУТИ ЗАКОННИМ І ОБГРУНТОВАНИМ" (ст. 327 КПК УРСР).

"В судовому засіданні підсудний має право: просити суд про оголошення доказів, що є в справі" (ст. ? КПК УРСР).

"Застосовуючи заходи кри

мінального покарання, суд не тільки карає злочинців, але також має своєю метою їх виправлення і перевиховання" (ст. 320 закону про судоустрій УРСР).

"Приговори в суді особного присутствія, который был послушным орудием в руках правительства, были безобразне жестоки. Люди приговаривались на 10, 12, 15 лет каторжных работ за несколько революционных разговоров с кучкой рабочих, за прочитанную или данную для прочтения книжку. Таким образом, то самое, что делается совершенно свободно в любом западно-европейском государстве, у нас наказывалось наравне с убийством" (Степняк - Кравчинський—"Подпольная Россия" Лондон 1883 г. стр. 20-21).

Фамусов: Ученье — вот чума, ученость — вот причина, Что ныне лучше, чем когда, Безумных развелось людей, и дел, и мнений...

Сологуб: Я вас обращаю: всеобщая молва, что есть проект насчет лицеев, школ, гимназий. Там будут лишь учить по-нашему: раз, два. А книги сохранять так: для больших okazji.

Фамусов: Сергей Сергееч, нет. Уж коли зло пресечь: Забрать все книги бы ис-

мечь. (Грибосдов — "Горе от ума".)

Киньмо тепер загальний погляд на продукцію машини "правосуддя" на Україні за останні місяці:

а) Засуджені на різні строки ув'язнення у виправно-трудових таборах суворого режиму — 16 осіб:

1. Іващенко — викладач української літератури Луцького педінституту — 2 роки;

2. Мороз — викладач історії того ж таки інституту — 4 роки;

3. Озерний — вчитель української та німецької мови Ріпківської середньої школи Івано-Франківської області — 6 років; (Верховний суд зменшив до 3 років);

4. Геврич — студент 5 курсу Київського медінституту — 5 років (Верховний суд УРСР зменшив до 3 років);

5. Кузнцова — лаборантка Київського університету — 4 роки;

6. Мартиненко — інженер (Київ) — 3 роки;

7. Русин — науковий працівник науково-дослідного інституту (Київ) — 1 рік;

8. Масютко — пенсіонер (Фесодсія) — 6 років, з них 3 роки ізоляційної тюрми;

9. Заливаха — художник

(Івано-Франківськ) — 5 років;

10. Гель — робітник, студент-вечірник (Львів) — 3 роки;

11. Менкош — співробітниця будинку моделей (Львів) — 2,5 роки;

12. Горинь Михайло — науковий працівник лабораторії психології праці (Львів) — 6 років, з них 3 роки таборів особливого типу;

13. Горинь Богдан — мистецтвознавець, працівник музею українського мистецтва (Львів) — 4 роки;

14. Осадчий — викладач Львівського університету — 2 роки;

15. Зваричевська — працівник облархіву (Львів) — 8 місяців;

16. Гринь — кандидат наук, науковий працівник Інституту геофізики АН УРСР (Київ) — 2 роки;

Засуджені умовно:

1. Герета — науковий працівник Тернопільського краєзнавчого музею — ?

2. Чубатий — вчитель музичної школи с. Великі Гаї, Тербовлянського району, Тернопільської області — ?

(є неперевірені ще дані про інші арешти).

Засланий без слідства і суду в табори для політич-

них (Мордовська АРСР), Караванський — журналіст, літератор (Одеса).

Випущені після 5 місячного ув'язнення в тюрмі КГБ — 5 осіб:

1. Іванишин — вчитель фізкультури с. Дуба, Рожнятинського р-ну Івано-Фран. обл.;

2. Батурін — бухгалтер львівської облспоживспілки;

3. Косів — зав. кабінету франкознавства, викладач Львівського університету, в тюрмі дістав приступ інфекту, був в дуже тяжкому стані, після звільнення — безробітний.;

4. Садоєвська — інж. проєктного інституту Львів;

5. Моргун — художник Київського театру ім. І. Франка.

Випущений після 8-місячного тюремного ув'язнення критик І. Світличний. Декілька чоловік (наприклад: робітник-електрик Передієнко, студентка університету Ворбст (Київ), Ольга Горинь (Львів) та інші) були випущені після короткочасного (кількаденного) ув'язнення. У десятків осіб проведено обшук і виймку книжок, листів, щоденників, записних книжок. Сотні осіб допитано

(допити тривають досі).

Не без впливу КГБ (принаймні непрямого) чимало людей звільнено з роботи і покарано адміністративно (див. додаток номер...).

Колоритна картина! Вона дає цілковиту можливість говорити про плановірність, продуманість і націленість проведеної акції "усмирення".

В ЧОМУ ПОЛЯГАЛІ ЗВИНУВАЧЕННЯ?

Досі більше говорилося про порушення процесуальних норм ведення суду і слідства.

Зупинюся на цьому детальніше, базуючись в основному на матеріалі судів над Гавричем, Озерним, Масюком.

Про інші суди маю менше даних. Як відомо, вирок Кузнецової, Русина, Мартишенка не дозволили записати, а вироків Гедя, Менкош і Горинів, Осадчого і Зваричевської проголошували таємно. Як стало відомо, брати Горині, Зади́ваха та ін. не повністю визнавали себе винними і не каюлися. Однак, покарали їх на обласному суді так само або й менше (Горинь, Б.) як Озерного і Геврича. Отже проти Геврича і Осадчого КГБ збирало такі серйозні звинувачення, що каяття підсудним не допомогли (зрештою і після перегляду Верховним судом УРСР

присуд залишився досить суворим).

В чому полягають ті звинувачення? Відсіємо з кількадечної балаканини в Івано-Франківську, а саме: "факти невідвідування політнавчання, "зловживання" Шевченком, "ватру", футбольні емоції тощо; недбалу розмову за чаркою у Герети про "гімн" і т. п. (якби всі п'яні розмови КГБ підслухано, то треба було б пів України пересадити). Так звані "крилаті вислови", принаймні ті, що наводилися на суді (якщо були інші, то треба було їх наводити).

До речі, що дало підставу і право на суді тлумачити вислів про те, що треба слухати проводирів нації, як про "бандерівців"? Це вже суб'єктивні припущення. Чому не могло йтися про Шевченка і Франка в минулому, про Шелеста і Щербицького в сучасному,

а саме про побитого п'ять років тому Бандеру?

Коли відкинути всі ці й подібні “злочини”, про які, власне, найбільше говорилося, лишається кілька статей, які читав чи згадував друзям Озерний: “З приводу процесу над Погружальським”, “Українська освіта в шовіністичному зашморзі”; “Промова папи римського”, “Виступ Ейзенхауера при відкритті пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні”; “Відповідь діячів культури Канади” (і США?) діячам культури України”; та якийсь невеличкий твір самого Озерного, якого він не поширював, і написаний ним анекдот чи переказ про продовольчу скруту за Хрущова. Коли про “ватру”, “гімн” і лист учня до вчителя говорилося хто зна скільки, то ці речі тільки НАЗИВАЛИСЯ. Чи ж може назва (напр. з приводу процесу над Погружальським) сама говорити, що це твір антирадянський? Якщо не було закритих засідань суду (а про них не згадувалося), звідки засідателі могли дізнатися що та чи інша рукописна стаття — антирадянська? Чи вони просто віри-

ли прокуророві на слово? А для чого ж тоді вони кілька днів сиділи в поважних суддівських кріслах — щоб вислухувати анекдоти про “ватру” та неіснуючий 12-томний словник української мови? Чи можна судити людей за читання офіційних виступів (Папи римського чи президента зарубіжної країни), навіть якщо вони ідеологічно нам чужі? Такі виступи (чи їх виклад) треба друкувати в газетах і аргументовано спростовувати, як це, зрештою, інколи робиться на сторінках “Правди”.

ЛИСТ ДІЯЧІВ КУЛЬТУРИ НА ЕМІГРАЦІЇ

Особливий ганебний випадок з листом заокеанських українців. Років два тому група діячів культури України звернулася через “Літературну Україну” до української еміграції за охранием з посланням, в якому досить ввічливо писалося про підготовку відкриття пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні. Проти самого факту відкриття пам'ятника наші діячі культури не протестували, але просили заокеанських земляків (на цей раз не називаючи їх “запроданцями”,

не згадуючи про звичний для розмов обох сторін “шмат гнилої ковбаси”) не допустити, щоб відкриття пам’ятника вилилось в перекручення творчості Шевченка. Лист ПЕРЕДРУКУВАЛИ за кордоном і дали відповідь, якої, звичайно ж, адресати не прочитали... А той, хто прочитав, став перед судом...

На суді в Івано - Франківському не було доведено, що Озерний активно розмножував і поширював ці матеріали. Згадувався тільки випадок, коли він просив товариша передрукувати статтю “з приводу процесу над Погружальським” та промову пали (до речі, її передавала в а т і канська станція, яку в нас не “глушать”, отже слухали промову тисячі). Сфера “поширення” вилучених у Озерного матеріалів обмежується двома - трьома найближчими товаришами, з якими він поділявся “новинками”, що були в нього, (іноді за чаркою, як от з Малярчиками) ... Таким чином, якщо навіть припустити, що ст. 62 КПК УРСР відповідає духові радянської законності, то з Озерним явно “палку перегнули”.

Наведені “крилаті фрази” та розмови напідпитку — це ще, очевидно, не “агітація і пропаганда, проваджена з метою підризу чи послаблення радянської влади, або вчинення окремих особливо небезпечних державних злочинів”; не можна серйозно говорити і про “розповсюдження або виготовлення... літератури такого ж змісту”. Залишається хіба “зберігання”. За що ж шість (чи навіть три) років таборів суворого режиму? У Ярослава Геврича при обшуку вилучено дві фотоплівки (які — у вироку не сказано, може фотографії родичів?) та дві фотокопії книжок. Добути у Геврича за шість місяців показання про інші плівки, які він буцім то брав у Пронюка, а потім повернув разом з віддрукованими копіями, та про фотокопію книжки, яку він нібито взяв у Горської, крім визнання Геврича (інші свідки, експертиза), у вироку немає.

Може на закритому суді й аналізувалися забрані у Геврича матеріали — невідомо, але у вироку йдеться просто про плівки і копії (брат Геврича, наприклад,

казав друзям Ярослав, що заборона була і плівка з віршами Василя Симоненка. Називається лише дві книжки: "Україна і українська політика Москви" та "Вивід прав України" (остання судячи по назві, — мабуть, твір мазепинця Орлика в XVIII ст.). Отже йдеться про дві-три фотокопії з книжок (а навіть не про кілька примірників однієї і тієї ж), які виготовив Геврич. Як же він їх поширював? Якщо відкинути не доведене судом твердження щодо Пронюка, то Геврич читав (чи розказував) щось із названого своїй нареченій Сандурській (знову ж таки з показань самого Геврича, бо Сандурська показала, що добре втямила про що там ішлося) та ОБІЦЯВ ДАТИ щось прочитати братові Сандурської. Оце й усе "розповсюдження", яке розкричали слідчі КГБ аж на шість місяців... Знову таки звелось до читання "недозволеного" саме Гевричем та принагідної розповіді одній знайомій. То ж говорити про наперед задумане систематичне розповсюдження не доводиться, принаймні на основі вироку. Скоріше, маємо зрозу-

мілий інтерес до "забороненого овоча"...

Якщо за такий "злочин" Геврич дістав 6 РОКІВ суворого режиму, незважаючи на покаяння, що ж тоді зробив Русин, засуджений на рік? Може, тільки читав якусь книжку або анекдот розповідав? (спробуй дізнатися: суд закритий, на вироки не пускають, записи з рук викидають...).

Які б не були мізерні або безглузді звинувачення, все ж таки на якийсь реальний ґрунт вони спираються, — може дехто сказати. Засуджені щось там недозволеного читали, щось давали іншим. Може, їх покарали за це надто суворо, може взагалі не можна за це карати, може порушували там якісь норми слідства й суду, але все ж "щось було". А тому зробить висновок той же скептик - оптиміст, з часами сталінського беззаконня таки не можна рівняти. Адже за тих часів судили за цілком вигаданими звинуваченнями.

СПРАВА МАСЮТКА

... В середині березня, за кілька днів до початку роботи XXIII з'їзду КПРС, у Львові таємним судом суди-

ли вчителя - пенсіонера Михайла Савича Масютка. На суд не покликали жодного свідка з волі, на вирок не допустили нікого. Тільки від адвоката дружина довідалася, що дали Масюткові шість років, що перших три роки він має відбути в тюрмі в умовах суворої ізоляції. Більше ніхто нічого про вину Масютка не довідався б, якби не кілька випадковостей: першого дня, коли гадалося, що про суд ніхто не знає і варта слабка, вдалося почути й записати під дверима суду частину державного звинувачення і самозахист підсудного. Якись дрібнички мимовільно говорить адвокат. Сам Масютко на побаченні після засуду зумів передати дружині записку. Тож вималювалася картина, яка без сумніву нагадує ті часи, коли зайця примушувано називатись верблюдом.

Масютка арештували в Феодосії 1 вересня 1965 року. При обшуку у нього відібрали передруки віршів Сосюри, Франка, Плужника, Симоненка, Костенко, Драча, Вінграновського, Летюка, Євтушенка, Слуцького, записи народних пі-

сень, щоденник, книжки старих видань, кілька передруків т.зв. "антирадянських анонімних" статей та багато творів самого Масютка (деякі з них про часи сталінської сваволі). Під час слідства не було доведено, що Масютко поширював анонімні статті (на суді не було жодного свідка), він нікому не давав читати і своїх творів. Таким чином, його треба було б випустити на волю, а якщо вже й судити, то хіба за зберігання кілька передруків отих страшних статей. То за що ж шість років та ще й тюрми?

Пильна у вистежуванні постів і літераторів організація зайшла б в безвихід, коли треба було б знайти авторів анонімних статей про становище на Україні. Щоб утримати на відповідному рівні авторитет сьогоднішніх "чекістів", прославлених в десятках повістей і кінофільмів, КГБ, не знайшовши автора, ЗРОБИЛО його автором (як 40 років тому НКВД СТВОРИВ СВУ). Масютко виявився підходячою кандидатурою: мало кому відомий, у 30-их роках був на Колимі (хоч і реабілітований, а

ле можна натякнути на “рецидив”), написав чимало віршів і оповідань, ніде не друкувався . . .

Таким чином, волею КГБ (а потім прокурора і суду) Масютко раптом став автором доброго десятка т. зв. “антирадянських” статей і матеріалів а саме: 1. “З приводу процесу над Погружальським”; 2. “Сучасне і майбутнє українського народу”; 3. “Лист до матері Василя Симоненка”; 4. “Література і псевдолітература на Україні” (пізніше цю статтю вилучили із списку “антирадянських”); 5. “Дванадцять запитань вивчаючому суспільнознавство”; 6. “Програма українського визвольного руху”; 7. “Сучасний імперіялізм”; 8. “Українська освіта в шовіністичному зашморзі”; та інші.

Відсутність доказів і свідків не дуже бентежила поборників законності. Через те, що суд ішов за закритими дверима, і навіть вирок проголошували таємно, Масютка можна було засудити навіть за організацію землетрусу в Ташкенті . . .

Щоб Масютко своєю безкомпромісовістю не справив небажаного враження на інших підсудних і щоб

менше людей знало про фальсифікацію, Масютка, не зважаючи на його протест, судили окремо (хоч він проходив по одній справі з Горинями, Осадчим і Зваричевською). Не добившись від Масютка “зінання”, закликали експертів, людей з науковими титулами і приспаною совістю, які за добру оплату погодилися обґрунтувати запропоноване кагебістами авторство. Люди науки не претендували на прославлення свого наукового відкриття, навпаки — їм гарантували добрий гонорар і повну таємницю. Однак, раніше чи пізніше таємне стає явним.

Ось прізвища учасників двох “експертиз”: 1. Шаховський — професор Львівського університету; 2. Неборячок — зав. кафедрою української л і т е р а т у р и Львівського університету; 3. Матвійчук — доктор філолог. наук Інституту суспільних наук (Львів); 4. Грицютенко — кандидат філолог, наук, Львів. Державн. університет; 5. Здорогова — канд. факультету журналістики ЛДУ; 6. Кибальчик — викладач факультету журналістики ЛДУ; 7. Ящук — кандидат

філ. наук ЛДУ; 8. Худиш — (Львів); 9. Кобилянський — доктор філолог. наук (Львів); 10. Бабишкін — доктор філолог (Київ).

Знайшлися люди, які відмовилися від ганебного заробітку на чужій кривді. Це такі вчені: 1. Ковалик — доктор філолог. наук, зав. кафедрою укр. мови ЛДУ; 2. Шабліовський — доктор філолог. наук Інституту літератури АН УРСР (Київ); 3. Болинський — професор, зав. кафедрою укр. літератури (Київ. педінститут); 4. Зозуля — літературознавець - україніст (Москва); 5. Щурат — Інститут суспільних наук (Львів).

“Експерти”, як личить вченим, почали з класифікації. Вони розбили крамольні статті на три групи: 1. Цілком певно написані Масютком, 2. Певно написані ним, 3. Менше певно приналежні Масюткові.

Цю свою класифікаційну певність учені встановили на основі лексично стилістичних, “особливостей”, більшість яких вдалося почути з-за дверей (подаємо разом із спростуванням Масютка).

1. У всіх анонімних статтях застосовується прийом

АНТИТЕЗИ, яку вживає і Масютко у своїх власних творах.

Масютко: мабуть не знайдеться полемічного твору, де не використовувалася б антитеза (наводить декілька тез із нецитованих тепер творів Леніна з національного питання).

2. Вживаня в деяких анонімних статтях і в Масютка форми ДАВНОМИНУЛОГО ЧАСУ дієслова.

3. У всіх анонімних статтях вживаються слова ШОВІНІЗМ, ІМПЕРІАЛІЗМ у специфічному в орожому контексті, з ворожим змістом.

Масютко: Хіба слова “шовінізм”, “імперіялізм” можуть мати позитивне і негативне значення? У якому б контексті не вживалося, їх значення і забарвлення завжди негативне (приклади з Леніна). Вже такі вони є, що їх не обминеш...

4. В багатьох статтях вживається ДВОКРАПКА для розкриття змісту, для підсилення вище сказаного.

Масютко: Двокрапку вживає кожен, хто закінчив хоча б декілька класів, не кажучи вже про людей з середньою і вищою освітою. У такому ж значенні

вона часто вживається у Леніна (приклад).

Вживання слів **ТОТАЛЬНИЙ** (і ще якісь?).

Масютко: Але ж це широко вживані міжнародні слова (наводить приклад).

6. В Ж И В А Н Н Я Д І Є С Л І В Н О Ї Ф О Р М И Н А — Н О. *Масютко:* Ця форма — часте явище на сторінках кожної газети (додамо від себе: огидливий газетний штамп — В. Ч.) (наводить приклади газет).

7. В Ж И В А Н Н Я Р И Т О Р И Ч Н И Х П И Т А Н Ь. *Масютко:* Важко знайти хоча б один полемічний твір без таких питань. Приклади з Леніна.

8. У власних творах Масютка допускається іноді орфографічна помилка— писання “не” РАЗОМ З ПРИСЛІВНИКОМ. Така ж помилка зустрічається в анонімних статтях.

Масютко: Таку помилку міг допустити кожен, навіть від поспіху під час переписування.

9. В ж и в а н н я - І Я з а м і с т ь І А (соціалізм тощо).

Масютко: це орфоепічна норма, яка була раніше й орфографічною. Невже ж це якаю тільки я? Таку помилку міг допустити будь-хто.

10. В ж и в а н н я З А Л А з а м і с т ь З А Л.

Масютко: Але ж це норма української літературної мови.

11. В ж и в а н я Д І А Л Е К Т И З М І В у творах Масютка і в анонімних статтях.

Масютко: Я у своїх творах діалектизми, зокрема галицизми вживаю навмисне, вкладаючи їх в уста героїв (*Масютко* родом з Херсонщини — В. Ч.) В статтях автор чи автори вживають їх від себе. Кожному зрозуміло, що це різні речі.

Дванадцятую “особливість” почути не вдалося: від дверей відігнали. Можливо, це був науковий висновок про те, що в творах Масютка і в анонімних статтях в кінці речення ставиться крапка...

Платні вчені не врахували, що у таких рукописних матеріялах, які глибоко хвилюють людей, автори губляться, як у фольклорі. Кожен, хто переписує чи передукує статтю, змінює стиль, а часом і зміст її відповідно до своїх уподобань. І те, що *Масютко*, або хтось інший при переписуванні написав “імперіялізм”, ще зовсім не значить що так

було в автора. Професор Шаховський або і доктор Бабишкін, якщо вони перед плачуть свій журнал “Радянське літературознавство”, мусіли б звернути увагу на друковану недавно там статтю про рукописні списки творів Шевченка. Коли так видозмінювалися ВІРШІ народнього поета, то що вже казати про анонімні статті!

Спростовуючи облудність експертизи, М. Масютко вказував, що деякі “ознаки” є тільки в одній або в декількох статтях, є статті, в яких зовсім немає вказаних “особливостей”, але авторство всіх їх засадничо приписали Масюткові. Коли вже перша експертиза безперечно “довела” авторство Масютка, на слідстві раптом назвався дійсний автор однієї з “масюткових” статей, і другій експертизі вже було роботи на одну статтю менше...

Зрозуміло ж, таких вчених треба добре годувати. Суд постановив утримати з Масютка на оплату роботи експертів понад 1000 карбованців, це крім інших судових оплат... Адвокат потім пояснював рідним засудженого, що так багато дово-

диться платити тому, що в експертизі брали участь професори і доктори, а вони за дурничку не працюють... Те, що колгоспникам за рік, вченому “експертові” — за день...

Я так детально зупинився на “справі” Масютка, бо це найбрутальніша розправа над людиною з усієї серії арештів і судів останніх місяців. Забарвленням цинізму з нею може рівнятися хіба ще “справа” Караванського... Розправа над Масютком показала, що як і колись, так і тепер можна звести рахунок з будь-якою неугодною людиною, приписавши їй найбезглуздіші звинувачення. Чи може бути загарантований від розправи, приміром, автор цих рядків? Адже проглянувши написане, я знайшов майже всі “особливості анонімних статей, крім хіба імперіялізму та діалектизмів. Якщо в кагебідський невід потрапить ще яка анонімна стаття, хіба важко буде знайти її “автора” поміж тими, хто зараз найактивніше протестує проти арештів і закритих судилищ? Хоч трохи неупереджена людина з наведених фактів мусить зробити висновок,

що суди і нелюдська жорстокість вироків — не реакція на вчинену дію, а засіб налякати і підсудних, і всіх інших, хто пробує самостійно мислити, розбиратися в складності життєвих суперечностей.

РОЗПРАВА НАД С. КАРАВАНСЬКИМ ЯК ЯСКРАВИЙ ПРИКЛАД УЗАКОНЕНОЇ СВАВОЛИ

“Позбавлення волі встановлюється на строк від 2 місяців до 10 років, а за особливо тяжкі злочини і для особливо небезпечних рецидивістів, у випадках передбачених законодавством Союзу РСР і цим кодексом, — не більше 15 років” (ст. 25 КК УРСР).

ЗАКОН, що усуває КАРАЛЬНІСТЬ діяння або пом'якшує покарання, має зворотну силу, тобто ПОШИРЮЄТЬСЯ ТАКОЖ НА ДІЯННЯ, ВЧИНЕНІ ДО ЙОГО ВИДАННЯ” (ст. 6 КК УРСР).

“Покарання не має на меті завдавати фізичних страждань або принижувати людську гідність” (ст. 29 КК УРСР).

13 листопада 1965 року на одній з вулиць Одеси до поета-перекладача С. Караванського підійшли товариші в цивільному і сказали: “Пойдемо”. Через кіль-

ка днів Караванський був уже в Мордовській АРСР, в таборі для політичних... Без слідства і суду, без допитів і очних ставок, без “адвоката”, свідків і прокурора...

Гадаєте, це дивне беззаконня? Гадаєте, прокурор Республіки або Генеральний прокурор СРСР дізнавшись про цей неймовірний факт, негайно накаже випустити Караванського на волю? А в Мордовську АРСР пошле свавільників? Тим то й ба! Санкцію на відправу Караванського з місця “не столь отдаленный” дав не хто інший, як помічник Генерального прокурора СРСР.

Дарма ви будете шукати в Конституції СРСР, в основах законодавства чи в Кодексах статтю, яка давала б право без суду і слідства засилати людину в табори суворого режиму. Немає там і статті, яка гласила б, що людину, звільнену від покарання, через багато років можна знову заслати (без передслідства і повторного суду) за ту саму провину... Зате є Указ від 10 квітня 1960 р., який дає право в будь-яку хвилину, не доводячи вини, заслати до-

строково звільнену людину добувати 25-річний строк ув'язнення. Звільнена людина постійно живе в тривозі: а раптом комусь із кагебістів щось не сподобасться в її поведінці? Варварський сталінський закон 1929 р. про 25-річний строк тюремного ув'язнення після розкриття культу було скасовано, і пайвицим строком ув'язнення стало 15 років. За ст. 6 КК УРСР будь-яке пом'якшення в законодавстві неодмінно має зворотню дію — поширюється на раніше вчинені дії. Чому ж перекреслено цей закон Указом від 10 квітня 1960 р.? (Детальніше про 25-річний строк ув'язнення див додаток номер... лист С. Караванського із мордовських таборів).

Але вернімося до Караванського. У 1944 році Одеський військовий трибунал засудив його на 25 років ув'язнення. Сьогодні важко судити про злочин Караванського в молодості. У статті "Триликій", розміщеній в "Чорноморській комуні" (21.IX. 1965 р.) малюється детективна історія переходу через кордон і затримання та ще пишеться про вербування однодумців

за часів німецької окупації Одеси. Допустимо, що, як на воєнні часи, Караванського покарано справедливо, що йшлося тоді і про те, що він зробив, і ще більше про те, що він міг зробити. Караванський відсидів у сталінських і післясталінських таборах понад 16 років. Часу, гадається досить, щоб виправити людину, яка в 20 років щось вчинила не так. У 1960 році його звільнила табірна адміністрація, застосувавши Указ від 17 серпня 1955 р. Строк Караванського скоротили до 12,5 років (див. додаток номер...).

За указом від 10 квітня 1960 р. Генеральний прокурор СРСР мав право скасувати рішення табірної адміністрації як необґрунтоване. Але він не зробив цього ні в 1960 р., ні в наступні чотири роки. Караванський повернувся до Одеси і став жити життям радянського громадянина. Одружився, поступив на вечірній відділ університету, перекладав англійських поетів, Шекспіра, виступав з питань культури мови. Його ім'я зареєстровано на сторінках республіканських і місцевих видань ("Літературна Україна",

журнал “Україна”, “Друг читача” і т.д.). Караванський підготував до друку і здав у видавництво словник української мови — дуже потрібну роботу, що вимагала напруженої праці.

Природно, Каравансько-го, як поета-перекладача, журналіста, нарешті як людину, що стала повноправним радянським громадянином, непокоїло становище української мови в УРСР (як непокоїть воно багатьох). Його дивувало, що ВУЗИ республіки в переважачій більшості русифіковані. Нарешті, він зіткнувся з фактом, що від абітурієнтів деяких українських вузів вимагається при вступі скласти тільки російську мову. У результаті цього випусники російських шкіл одержували відчутну перевагу, і відсоток українців, що поступили до вузів, був значно нижчий, ніж їхній відсоток серед абітурієнтів. Не маючи можливості написати про це в пресі, Караванський звернувся до прокурора УРСР з клопотанням притягнути до судової відповідальності міністра вищої та середньої спеціальної освіти Доценка за національну дискримінацію (ст. 66 КК УРСР).

Крім того, Караванський послав до партійної преси статтю “Про одну політичну помилку”, де цілком слушно критикував хрущовський закон, який дає право батькам НА ТЕРИТОРІЇ СУВЕРЕННОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕСПУБЛІКИ самим вирішувати чи вчитимуть їхні діти мову цієї республіки. І клопотання і стаття були аргументовані посиленнями на Леніна, зокрема на його останні роботи, які в історії називаються політичним заповітом Ілліча.

Коли на Україні почалися арешти, в квартиру Караванських з'явилися кафебісти і зробили обшук. Нічого гісінького не знайшли, але Караванського потягнули на допит. У вини йому ставилося тільки те, що його клопотання до прокурора якось потрапило до рук канадського комуніста. Згодом прийшов дозвіл з Москви, і Караванського повезли за те, що забувши про своє минуле, спробував відстоювати ленінські принципи національної політики... Інакше не поясниш. Бо ж чому тоді не послали досиджувати 25 років колишніх чільних керівників бандерівського руху, які так са-

мо були звільнені достроково? Адже ж Караванський порівняно з ними був під час війни безневинним ягнятком. Чи ж їх зараз чекає доля Караванського? А може їх не чіпають тільки тому, що вони не пишуть про культуру мови і не читають Леніна, а, скажімо, тихенько добувають сірку на Роздольському комбінаті (Львівщина).

Якщо клопотання та стаття Караванського антирадянські, то чому б його не судити відвертим судом, для науки іншим? Хіба поняття злочинності якоїсь дії залежить від особи, яка її вчинила? Справді, якби його клопотання написав автор цих рядків, який тоді, коли Караванський освоював Північ, був головою ради піонерської дружини, потім секретарем комсомольської організації, членом радкому і міського комсомолу, будував дві ударні комсомольські будови, — хіба було б за що мене судити? Як посприяти з написаними в Програмі КПРС глибоко гуманними заповідями той факт, що людина **ВСЕ ЖИТТЯ, ДО СМЕРТИ** повинна покутувати колишній злочин, навіть піс-

ля того, як відбула кару за нього? (Деталі узаконеної розправи над літератором Караванським див. додаток ном....).

ДУМКИ НА ОСТАНКУ. КУДИ ЙДЕМО?

"Партія ґручисто проголошує: нижнєше покоління радянських людей житиме при комунізмі" (Програма КПРС).

"Мета виправдує засоби" (Ігнатій Лойола). Якщо всі люди світу дотримуватимуться одних переконань, і лише одна єдина людина — інших, то людство так само не сміє заткнути їй рота, як вона всьому людству". (Джон Стюарт Міль).

"Не висловити правди — значить віддати її на службу контрреволюції" (Петер Карваш).

"Комунізм — це найвищий розквіт дүхового світу кожного індивіда. Людина, не бездушний автомат-робот, щоб жити за встановленою програмою. Всяку програму вона перевіряє своїм мозком, своїм серцем. Зіткнення дүмок, боротьба поглядів, скрещення ідей — могутній важіль, що досі рухав і завжди рухатиме вперед людство. Найбільше матеріальне насичення без розкованості дүмки і волі — це не комунізм. Це велика тюрма з підвищеним пайком для в'язнів. І

при комунізмі люди страждатимуть. Це будуть страждання вічно прагнучого інтелекту. І при комунізмі будуть суперечності, не раз трагічні. Це будуть суперечності духу й дії, але розв'язувати їх буде не примус і насильство, а здоровий розум розкованої особистості. Саме про таке суспільство віддавна мріяли великі уми людства. Сьогодні у нашій країні проголошено, що комунізм із фати-моргани стає дійсністю, що "нинішнє покоління радянських людей житиме при комунізмі" (Програма КПРС).

За комунізму, отже повернуться з таборів, студент Ярослав Гаврич, і суддя Мацько, що його туди запровадив за читання книжок; перекладач Караванський (якщо виживе в таборах) і той прокурор, що по слав його досиджувати 25 років; сестра критика Світличного і той донецький слідчий КГБ, який заявив їй на допиті: "Мало ми вас перестріляли в своє время"; Масютко і "експерти" та прокурор Садовський, які позичали у Сірка очей, обзріхувати Масютка... То може за такого комунізму залишаться і табори інакодумаючих, і закриті суди, і КГБ — найвищий синод в

справах і накомислення? Може наше покоління житиме за ПРОГОЛОШЕНОГО комунізму, як ми живемо зараз в ПРОГОЛОШЕНІЙ суверенній республіці, маємо ПРОГОЛОШЕНІ свободи і ПРОГОЛОШЕНУ соціалістичну законність? Історія вже не раз спростовувала єзуїтське гасло: "мета виправдує засоби". Засобами терору, придушенням в людях громадських імпульсів найсправедливішого суспільства не побудуєш. Діалектика історії невмолима, і негідні засоби спотворюють мету, досягнуте стає рахитичною тінню задуманого.

Цілком можливо, що самі по собі тов. Мацько з Київського обласного суду або тов. Коваль з Київського КГБ люди не хижі і не кровожадні (про львівських кагебістів цього не скажеш.). Можливо, десь у глибині душі їм самим не дуже приємно займатися такими непопулярними справами... Тов. Мацько, можливо, з більшим задоволенням судив би при повній залі слухачів якогось бюрократа - казнокрада або хабарника і зривав би оплески за справедливий вирок.

А тов. Коваль, може, з більшою радістю допитував би спійманого іноземного шпигуна. Але неприємний осад (якщо він, звичайно, у них є) перекриває категорична вказівка “згори” і солдатська готовність до суворості в інтересах держави. Вони не задумуються, що утверджуючи лад з допомогою тюрем і таборів, не зупиняючись перед порушенням законів, вони тим самим підривають основи радянського ладу і паплюжать мрію людей про найсправедливіше в світі суспільство, своєю байдужою слухняністю вони приносять в сто разів більше шкоди, ніж може принести якась книжка чи стаття, бо чим далі вони від правди, тим менший матимуть вплив.

Сьогодні кагебісти дуже не люблять, коли їх вчинки порівнюють з діями їхніх попередників у 30-их роках. Тоді, мовляв, проти людей висовували безглузді і необгрунтовані звинувачення, заарештованих катували, судили трійки без детального слідства тощо. Не будемо доводити, що фізичний і моральний терор — явища глибоко спорідне

ні, що сталінська “трійка” і сьогоднішний закритий суд — близнята, які сьогодні “пнуть” матом і залякують свідків, завтра ж можуть бити їх по обличчі і ламати кості, нпр. “експертиза” в справі Масютка і звинувачення Остапа Вишні в підготовці замаху на Постишева — явища одного порядку.

Із сталінським терором у багатьох чомусь асоціюється насамперед 1937 рік, коли в тюрми сіли відомі партійні керівники. Насправді все це розпочалося набагато раніше, хоч і було на перший погляд благопристойнішим. На Україні принаймні, можна говорити про тенденцію до грубого порушення соціалістичної законності на кінець 20-их років. Спочатку з розгортанням колективізації, виарештували частину інтелігенції (переважно сільської), що підтримувала УНР в часи революції, але згодом стала цілком лояльною до радянської влади і з радістю зустріла проголошену партією українізацію. Громадськість не важко було переконати у вині цих людей, пославши на їх старі симпатії. Тоді ж розправилися

з групою відомих вчених (Єфремов, Гермайзе та ін.) які, хоч ні не приховували своїх опозиційних настроїв, ніякої організаційної боротьби проти Радянської влади не вели, а для розвитку української культури зробили дуже багато. НКВД сфабрикувало СВУ (Спілку Вишлення України), обіцянками чи погрозами з учених (хоч і не зі всіх) витиснули зізнавня і перевели ВІДКРИТИЙ ПОКАЗОВИЙ ПРОЦЕС над керівниками неіснуючої спілки...

Потім взялися за безпартійну інтелігенцію, яка стояла обома ногами на радянських позиціях (Вишня, Курбас, Яловий та ін.). Про те людей висували найбезглуздіші звинувачення, вигадані самими енкаведистами. Про таку розкіш, як відкриті суди забули й думати. Після трагічного 1 грудня 1934 року терор посилювався. Збільшилася кількість арештів серед партійної творчої інтелігенції. До 1937 року українська наука та культура були вже обезкровлені. Після провокативного вбивства Кірова почалися арешти і серед партійних працівників, які ще кілька років тому про-

славлювали діяльність НКВД. Апогей настав у 1937 році, тоді вже садили в одну камеру донощика, колишнього підсудного і слідчого...

Катування в НКВД спочатку не практикувалося, або носило характер епізодично - аматорський. Мучили безсонням, голодом, нелюдським тюремним утриманням, погрозами. А в середині 1937 року катувати "ворогів народу" дозволяли офіційно... кривава м'ясорубка дійшла до того, що поглинула тих, хто її розкручував: ежовці нищили ягодівців, беріанці — ежовців... Погляд у минуле показує, до чого приводить раз допущене беззаконня і безпринципність у діяльності органів слідства і правосуддя.

Сьогодні у когось зроблять обшук без ордена, відберуть як "антирадянські" дореволюційні видання, не дадуть відповіді на скаргу, — завтра при допомозі високооплачених "експертів" доведуть авторство статті людині, яка ту статтю вперше бачить. Післязавтра сфабрикують "організацію" і почнуть карати цілком безвинних людей...

Хочеться вірити, що серія арештів і закритих судів на Україні — лиховісний “провал” в історії, спричинений не в и значеністю партійної лінії між жовтневим пленумом ЦК КПРС 1964 р. і XXIII з’їздом партії, а не початок нового, ще крутішого курсу в національній політиці.

Підозрілу позицію займали деякі партійні керівники. Замість того, щоб втрутитися в незаконні дії КГБ і покласти край сваволі, вони разом з тасмними інформаторами з КГБ найнерозбірнішими засобами обробляли громадську думку. Невдовзі після арештів з високих і середніх трибун почувались заяви про націоналістичні організації, американські доляри, друкарні, навіть зброю (див. наприклад номер...). Брежньє стала надто очевидною, і тоді на зміну прийшли версії про масову антирадянську агітацію і пропаганду. Це в той час, коли слідства не скінчилися і, за радянськими законами заарештовані не могли вважатися винними. Ще в листопаді минулого року Перший секретар ЦК КПУ П. Шелест обіцяв дружині Русина, я-

ка потрапила до нього на прийом, що ніхто не буде несправедливо покараний, що винних будуть судити відкритим судом при найширшій гласності, що про їхню вину писатиме преса. А наприкінці березня 1966 р. напередодні відкриття XXIII з’їзду КПРС Русина, Кузнецову і Мартиненка судили за закритими дверима, — в цілковитій таємниці від громадськості. У звітній доповіді XXIII з’їздові КПУ П. Ю. Шелест назвав Івана Драча в числі найкращих молодих поетів України. А майор КГБ, що наглядав за “порядком” на львівських закритих судах, трохи інакше оцінив творчість поета: “Сто Вы Драч? Так что ж сто Вы всякую макулатуру пишете вместо того, чтобы людей воспитывать! Да еще антисоветчиков защищаете. А их вешать, сволочей, надо!”

Кому ж сьогодні вірити: словам першого секретаря ЦК КПУ чи ділам письменників - прокурорів і майорів КГБ — літературних критиків?

Кого ж кидають сьогодні на Україні за ґрати? Судять молодь, яка виросла при радянській владі, яку

виховала радянська школа, радянські вузи, комсомол. Судять як буржуазних націоналістів людей, які не пам'ятають б у ржуазного ладу, батьки або діти яких гірко бідували на рідній багатій землі. І нікому не спало на думку пошукати причини глибшої за нудні теревені про вплив буржуазної ідеології та про буржуазний націоналізм.

Кому потрібне, товариші, все це "буржуазне", як не вам самим для стандартної формули, яка має замінити чесне мислення і мужнєшукання шляхів до справедливості? Безсилою є і буде поліційна профілактика мізків, якщо й далі закривати очі на нерозв'язані проблеми, зокрема, національну. Знову, і знову доведеться кидати за ґрати тих, хто вперто не бажає чорне назвати білим. Доведеться м'яти сумління людей замість того, щоб спиратися на людей з розвиненим по-

чуттям честі і сумління. Доведеться підрубувати коріння дерева, на якому треба вирощувати нові пагони, що їх так бракує нам після спустошливих смерчів. А потім все одно доведеться реабілітувати людей і визнати за ними ту правду, за яку вони жертвували молодістю. Історія завжди все виносить на чисту воду... В умовах, коли засудження сталінського деспотизму і гвалтівницьких методів остаточне і безповоротне (хоч як би хотілося повернути старе деяким недалеким і безпорадним ж о р с токим людям) експерименти з підрубанням коріння, експерименти з заглушенням і залякуванням — справа негідна і історично безвідповідальна. З усією переконаністю скажу, що справа ця в глибині своєї суті — АНТИРАДЯНСЬКА. Тому й пишу.

Київська область, Вишгород, "Берізки", І/17

Вячеслав Чорновіл

БЕЗ ВІСТІ ПРОПАВШИ

Востаннє рукою махнув на мосту
Як везла їх чорна машина
І скою він скрився зовсім за гору.
Проходили дні безупину.
Дарсмне шукала поради у зір,
Ворожка казала: "Він вернеться, вір".

Як камінь у всду безслідно пропав.
Ніколи вона не дізналась.
За що його й хто в темну нічку забрав,
Чому сиротами остались
І батько і мати і діти малі,
Що ніч цю провели в зловіщому сні.

Та він не поїхав далеко від них,
Остався на рідному полі,
У темному лісі на шляху погиб.
Про смерть цю не взнали ніколи
І не записали у книгу буття,
Що жертвою впало безвинне життя.

Лиш серце здригається в неї з туги,
Як ніччю проїде машина,
Ударять колеса об мосту дошки,
Встає, наче з вчора картина:
Як мостом проїздив, махнув рукавом
І скрився на віки в ліску за селом.

Ліси зеленіють, ліси все шумлять,
Співають про те що минуло.
А тіні пропавших блукають в степах,
Шукають тих снів, що не збулись.
Проходять по стежці, що в'ється в житах,
Без слова, без скарги, загублені в снах.

Софія П.

Україна, Поділля, 1966. (Друкований вперше)

"ВІЧНИЙ РЕВОЛЮЦІОНЕР — ДУХ...."

Захалявна література

Колись, на світанку большевицької ери, коли в моді було слово “свобода”, могутнім потоком розлилася була духова творчість в Україні. Незорієнтованим молодим адептам муз здавалося, що це наступила доба, в якій можна буде думати, висловлюватися, творити по своєму. І хоч ЧеКа не робили ілюзій, якою буде ця нова форма російської окупації України, то багатьом мріялося, що це потреби воєнного часу, “воєнного комунізму”, а опісля все зміниться. Вислідом такої постави було виникання рясних талантів у творчості. З сіл і з міст тягли молоді люди в школи, видавництва, редакції і не один з них ніс із собою торбу, набиту густо запиланими картками. Кожен з тих молодих людей рвався до творчості, кожен з них горів прагненням дати своєму народові і цілому людству щось нового, кращого, дотепер небувалого. Власне про них, про тих молодих людей висловився їхній ровесник і трубадур “Я — роман тика...”

Збуджений громами визвольних боїв дух шукав вияву в літературі, мистецтві, науці...

Але це недовго. Прийшли зміни. Та не такі, як мріялося. Зник “воєнний комунізм”, розійшлася як мряка “революційна романтика”, перемінено ЧеКа на ОГПУ, а слово “свобода” здеградовано до вжитку тільки в гаслах на експорт для “зарубіжних трудящих”. І за романтику, свободу, за свою думку й за своє слово прийшлося розплачуватися здоров'ям, життям. Хто не хотів повзати перед партією, хто не хотів співати бездушних пеанів божевільному тиранові (“Слово Сталіна між нами, воля Сталіна між нас”), хто хотів залишитися людиною з людською гідністю і сумлінням, мусів наложити головою.

І коли ми карткуємо безчисленні книги з тих часів, моторошно стає. Мабуть помилився безсмертний Каменяр, мабуть таки на довгий час придушено “вічного революціонера — духа” і на поверхні залишилися та ще довго повзатимуть коло стіп своїх панів раби...

На щастя так тільки здавалося.

Не стало тирана і тільки трошки повіяло іншим вітром і неначе з під землі почали появлятися парості нового. Людина показала себе людиною. Появилася одна ластівка, потім друга, почувлися нові, інші голоси. Дехто заговорив про відлигу, інші навіть про весну. Та не надовго. Не стало тирана, але залишалася його віддана дитина — комуністична партія і як же вона могла стерпіти щось нового, вільнішого, щось, що іде вперед, рветься угору? Почалося нове затискання. Погрози, переслідування, а потім тюрми, засуди і такий традиційний невідривний від російської дійсності — Сибір. Невже ж може бути Росія, імперія без Сибіру і заслань?

Але “дух — вічний революціонер” не відступає без бою, не кориться. Зрушена земля поповняє прорідлі ряди, родить і кормить нових творців. І до нас, за кордон, за семи горами і семи морями від країни наших батьків, приходили вісті, що там молоде покоління безстрашно відстоює свої людські права. Приходили вістки про “захалявну літературу”, безіменних і іменних молодих людей, що шукають своїх нових шляхів, що в небезпеці й у злиднях голосять своє слово, свої думи.

“Захалявна література” — єдине в світі явище, можливе тільки в ССРСР, можливе тільки в Україні. Коли ми читали про захалявні вірші Шевченка, про заборону малювати і рисувати, то ми з жахом думали, яка неможливо темна була та доба, які тупі і відсталі були царі і міністри, що прагнули тюрмою і забороною скувати людського духа! Аж тут в “країні соціалізму”, “найпередовішій країні світу” поезії розходяться у відписах, високомистецька проза залежується в сховках, а найталановитішим живописцям вирвано кисть і крейдю з рук і заставлено їх... шити рукавиці!

Невже ж ми знов входимо в добу сталінізму, партій-

ного терору, затискання всякої думки, переслідування всього вільного? Не будьмо занадто оптимістичні. Там усе є можливе. Там кожної хвилини може прийти до неподільного панування новий чекіст, а його єдиним аргументом, як і колись, буде “под стенку”. Небезпека така є. І ми проти неї мусимо боротися. Не мовчанкою, не хованням голови в пісок, а виступом, твердим, голосним масовим спротивом, мобілізацією всіх, що цінять свободу треба відбивати той наступ червоного чорносотенства!

Кілька слів про автентичність

Є такі між нами, що сумніваються: невже ж це можливе? Невже ж таки справді і там починає людина отрясатися? Невже ж перекинені з величезним ризиком за кордон матеріяли правдиві, автентичні?

Цих людей мусимо запевнити: тут немає найменшого сумніву. Нам відомі автори й переписувачі, нам відомі шляхи, якими ці матеріяли розмножуються, якими вони прийшли сюди. Нам відомо, що власне за ці матеріяли не одиниці, а десятки людей караються у в'язницях і на засланні, а численні родини терплять злидини, переслідування й недостаток, бо не хочять відректися своїх найближчих.

А може не друкувати?

Знов же інші заступають думку: а може не друкувати? А може ми тим більше пошкодимо, аніж поможемо? Може це тільки зміцнить советський удар по арештованих і їх родинах? Відомо ж, що совети самі перед двома роками при допомозі своїх агентів з поміж т. зв. прогресистів і різними “бизнесовими” дорогами перекинули за кордон деякі матеріяли, щоб їх тут друкувати і щоб таким чином проти наших арештованих там людей був доказ у їхній “протирадянській діяльності”. Так, так було. Такі були колись замисли советів і їх розкрили чинники української еміграції й унешкідливили.

Та сьогодні положення цілком змінилося. Речі, як нпр. та, що ми її друкуємо в цьому числі, розійшли.

ся в Україні в сотках, а може тисячах примірників, їхні автори в тюрмах і таборах, засуджені, або як у випадку автора друкованого тут матеріялу С. Чорновола очікують у в'язниці присуду. Отже вони аж ніяк не могли перекинути цих матеріялів за кордон.

Та це не все. Арештовані потребують допомоги. Потребують її вже. Допомогу можемо, допомогу мусимо дати ми! Документами показати світові що там діється. Того не зроблять наші так зв. прогресисти, бо вони колись вислугувалися Сталінові і його опричникам, а тепер так само вислугуюються новим держимордам, що людей арештують, судять, запроторюють у в'язницю не за "протирадянську діяльність", не за будь-які злочини, не проступки проти держави і її закону, а за сво. бідно висловлену думку, за чесно голошений погляд, за людську гідність. Оце якнайвиразніше вказують ті всі документи. І ті, що ми вже друкували і той, що ми друкуємо сьогодні і те, що ми й інші друкуватимемо в майбутньому. Ці документи — це найпряміші й невідхильні докази невинности арештованих і переслідуваних і їх треба поставити нам і світові перед очі.

Хто ці автори, мистці, переписувачі?

Помилявся б той, хто думав би, що вони якісь антирадянці, політичні діячі, члени якихсь нелегальних організацій. В ніякому разі. Навпаки це молоді здебільшого люди, вихованці советських шкіл, колишні, а може й теперішні комсомольці, вояки їхніх армій. Всі вони виразно стверджують, що вони не заперечують тієї системи, що там є — ми не будемо тут з'ясовувати, чому вони якраз такі, — але тільки виступають проти надужити, злочинств, протизаконних виступів, що їх допускаються державні органи й ніким неконтрольована, перед ніким невідповідальна комуністична партія.

Подув нових думок — широкий рух в СССР

Ми говорили весь час про захальвну літературу, про фермент серед молодих творців в Україні. Але це вже

загальне явище і не обмежується тільки до України. Такі самі настрої, нові думки прориваються на поверхню з Росії (хоч своєрідні) і по інших країнах советської “тюрми народів”. Всі народи прагнуть волі, а всі люди хочуть бути людьми.

І життя не спинити навіть советам. Їхній терор може придушити його на якийсь час, але спинити на завжди не може. Приходять нові покоління, нові люди і вони хочать іти вперед, пнятись угору. Приходить молоде покоління, яке хоче і мусить творити своє життя і світ своїх ідей. Советам ніколи не вдасться втиснути нові покоління в шори наслідства Сталінового і його опричників з одного боку, а з другого в наслідування тих, що покірно гнули шиї і йшли на знищення! Доки живе людина, її дух прагнутиме свободи.

“Вічний революціонер — дух, що тіло рве до бою...”

УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ В'ЯЗНІ У ССРС

Українська Інформаційна Служба "Смолоскип" збирала на підставі матеріялів, які дістались нелегальним шляхом з України, інформації про українських в'язнів у ССРС, які були засуджені за свої політичні або релігійні переконання. На підставі цих інформацій зладжено список, в який включено також тих осіб, які вже повинні були бути звільнені, або й які були засуджені на кару смерті і вирок над якими був виконаний.

У списку бракує заподань про деяких в'язнів. Ці дані були нечиткі в матеріялах, або їх не було.

1. Микола АПОСТОЛ, Тернопіль, засуджений 1961 р.
2. А. АНДРУСЕНКО, Житомир, засудж. 22. IX. 1966. на 3 роки. (Р)*
3. Н. Г. БАТУРИН, Шахти, нар. 1927., засудж. 17.V.1966. на 3 роки. (Р)
4. А. Н. БАЛАСТІЙ, Луганське, зас. у травні 1966 на 4 р. (Р)
5. БЕЗХУТРИЙ (ближчих даних нема!)
6. Йосип Юліянович БОРОВНИЦЬКИЙ, юрист, Сянік, нар. 1932., зас. у Львові 20. V. 1961. на 7 р. (П)
7. П. Н. БОЛЬЧУК, Волинь, нар. 1934. (Р)
8. І. БОЙКО. (Р)
9. БОСАЧЕНКО. (Р)
10. БОБРЕНКО. (Р)
11. В. А. БРАТУШКО, Суми, нар. 1930., зас. 21. V. 1966. на 3 р. (Р)
12. БУЛЬБИНСЬКИЙ, Донецьке, зас. 1963 р.
13. Н. І. БУТКОВ, Луганське, зас. в травні 1966., на 4 р. (Р)
14. ВАСИЛЕНКО (Р)
15. ВАСИЛЬКІВ. (Р)
16. Н. К. ВЕЛИЧКО, Київ, нар. 1937., зас. 30. V. 1966, на 2 р. (Р)
17. Дмитро ВЕРХОЛЯК, студент. (П)
18. Степан Мартинович ВІРУН, с. Стремільче, нар. 1932., культ. працівник, зас. у Львові 20. V. 1961. на 11 р. (П)

*) Кінцеве П або Р — (П) засуджений за політичні справи, або (Р) за релігійні переконання.

19. Г. П. ВІНС, Київ, нар. 1928., зас. 19. V. 1966. на 3 р. (Р)
20. Д. ВІНОГРАДСЬКИЙ, Житомир, нар. 1930., зас. 17. V. 1966. на 2 р. (Р)
21. О. В. ВОДИНЮК, Львів, зас. 12. IV. 1961. (П)
22. ВОЛОБУЄВ. (Р)
23. Олекса ВОРОБИЙОВ, Запоріжжя, зас. 1962. на 4 р. (П)
24. Григорій ГАЙОВИЙ, Донецьке, журналіст, зас. 1961. на 6 р. (П)
25. П. ГАРЧІЙ. (Р)
26. Ярослав ГАСЮК, Ів. Франківське, нар. 1937. зас. у Києві 1962. на 12 р. (П)
27. Ярослав Богданович ГЕВРИЧ, студент, Тернопіль, нар. 28. XI. 1937., зас. у Києві 3. XI. 1966. на 3 р. (П)
28. Іван Андрійович ГЕЛЬ, Львів, нар. 18. VII. 1937., студент, зас. 25. III. 1966. на 3 р. (П)
29. Богдан GERMANЮК, Ів. Франківське, нар. 1939., технік, зас. 10. III. 1959. на 10 р. (П)
30. ГЛАДКИЙ. (Р)
31. Євген ГЛАДКОВСЬКИЙ, Львів, нар. 1930., зас. 1953 на 25 р. (П)
32. Володимир ГНОТ, Львів, нар. 1939, робітник, зас. 22. 1. 1962, на 15 р. (П)
33. Богдан ГОГУСЬ, Тернопіль, зас. 1962. на 15 р. (П)
34. В. А. ГОЛУБ, Луганське, зас. у травні 1966 на 4 р. (Р)
35. ГОЛОВЧЕНКО. (Р)
36. Володимир ГОРБОВИЙ, Львів, нар. 1899., юрист, зас. 1947 на 25 р. (П)
37. Богдан Миколаєвич ГОРИНЬ, Львів, нар. 2. X. 1936., культ. працівник, зас. 18. IV. 1966. на 6 р. (П)
38. Михайло Миколаєвич ГОРИНЬ, Львів, нар. 20. VI. 1930., наук. прац., зас. 18. IV. 1966. на 4 р. (П)
39. Богдан ГРИЦИНА, Львів, робітник, зас. 22. 1. 1962. на кару смерти. (П)
40. ГРИЦАЙ, нар. 1899 (Р)
41. А. ГУБИЧ. (П)
42. Роман ГУРНИЙ, Львів, нар. 1939., робітник, зас. 22. 1. 1962. на 15 р. (П)
43. Гнат ГУСИК, Львів, нар. 1933., зас. 1961. на 15 р. (П)
44. Дарія ГУСЯК, Львів, нар. 1924. зас. 1950. на 25 р. (П)
45. Григор ДЕНИЩУК (ДЕМЧУК?), Рівне, нар. 1930., зас. 1958. на 25 р. (П)

46. ДЕРКАЧ. (Р)
47. Галина ДІДИК, нар. 1912., зас. 1950. на 25 р. (П)
48. Юрій ДОЛШНИЙ, Караганда. (П)
49. ДОРИЧ, Львів, зас. 1962 на 4 р. (П)
50. П. ДРАГОМИРЕЦЬКИЙ. (Р)
51. ДРОП, Ходорів, зас. 1962 на 15 р. (П)
52. С.Г. ДУБОВИЙ, Олеса, нар. 1913., зас. 10. IX. 1966. на 3 р. (Р)
53. В. ДУЖИНСЬКИЙ, Львів, зас. 1957. на 10 р. (Р)
54. Р. ЗАБОРОВСЬКИЙ, Чернівці. (П)
55. Спанас Іванович ЗАВАЛИХА, Харківщина, нар. 26. XI. 1925., культ. прац., зас. в Ів. Франківську в березні 1966. на 5 р. (П)
56. Катерина Миронівна ЗАРИЦЬКА, Львів, нар. 1914., зас. 1947. на 25 р. (П)
57. Володимир ЗАТВАРСЬКИЙ, Київ, зас. 1960. на 7 р. (П)
58. Н. ЗАХАРЧЕНКО. (Р)
59. Григорій ЗЕЛЬМАН (ЗЕЛЕМАШ?), Львів, нар. 1936., робітник, зас. 22. I. 1962, на 15 р. (П)
60. Олекса ЗЕЛЬМАН (ЗЕЛЕМАШ?), Львів, робітник, зас. 22. I. 1962. на 12 р. (П)
61. І. Є. ЖИКУНОВ, Суми, нар. 1924., зас. 19. VII. 1966. на 2.5 р. (Р)
62. ЖУР. (Р)
63. В. М. ЖУРИЛО, Київ, нар. 1923., зас. 25. VI. 1966. на 2 р. (Р)
64. В. Н. ФІЛЯРЕТОВ, Запоріжжя, нар. 1928., зас. 5. VII. 1966. на 3 р. (Р)
65. Й. ФУСИТЕЙ. (Р)
66. Іван ІЛЬЧУК, Волинь, нар. 1925., зас. 1948, на 25 р. (П)
67. А. ІЛЬЧУК. (Р)
68. Дмитро Полікарпович ІВАЩЕНКО, культ. прац., зас. в січні 1966. на 2 р. (П)
69. ІЩЕНКО. (Р)
70. Мирослав ЙОВЧИК, Львів, селянин, зас. 22. I. 1962. на 15 р. (П)
71. Іван Олекдійович КАНДИБА, Підляшшя, нар. 1930., юрист, зас. в Львєві 20. V. 1961. на 15 р. (П)
72. КАПІТАНЕНКО, Ходорів, зас. 1962. на 8 р. (П)
73. Святослав Йосипович КАРАВАНСЬКИЙ, Одеса, нар. 24. XII. 1920, культ. прац., письменник, судж. 1944 і 1965 на 25 р. (П)

74. Антін КАСПРИШИН, Львів, робітник, зас. 22. 1. 1962.
на 5 р. (П)
75. С. І. КАСПРОВ, Кам'янець Под. нар. 1928., зас. 19. IX. 1966.
на 3 р. (Р)
76. А. Т. КЕЧИК, Київ, нар. 1898., зас. 23. V. 1966. на 2 р. (Р)
77. Борис КИЯН, Луганське, зас. 1958. на 10 р. (П)
78. Іван Захарович КІПИШ, Лемківщина, нар. 1923., міліціо-
нер, зас. у Львєві 20. V. 1961. на 7 р. (П)
79. Василь КІНДРАТ, Львів, нар. 1947., студент, зас. 23. XII. 1961,
на 13 р. (П)
80. КИРИЛО, Львів, зас. 23. XII. 1961. на 12 р. (П)
81. Ігор КИЧАК, Дніпрспетровське, зас. 1958. на 10 р. (П)
82. В. КИРИЛКО, Київ. (Р)
83. КЛИМЧАК, Львів, робітник, зас. 22. 1. 1962. на 15 р. (П)
84. Ярослав КОБИЛЕЦЬКИЙ, Київ, зас. 1960. на 5 р. (П)
85. Василь КОЕРИНЧУК, Рівне, зас. 1957. на 10 р. (П)
86. В. І. КОБЗАР, Кривий Ріг, нар. 1929., зас. 2. IX. 1966. на
3 р. (П)
87. Ф. КОВАЛИК. (П)
88. Григорій КОВАЛИШИН, Тернопіль, зас. 1962. на 10 р. (П)
89. Дмитро КОВАЛЬЧУК, Чернівці, зас. 1962. на 10 р. (П)
90. Іван Тесдорівич КОВАЛЬ, Львів, робітник, зас. 21. 1. 1962.
на кару смерти. (П)
91. КОЗЛА, Тернопіль, зас. 1950. на 25 р. (П)
92. Іван КОНЕВИЧ, Ів. Франківське, нар. 1930., робітник, зас.
10. III. 1959., на 7 р. (П)
93. У. М. КОПТИЛО, Київ, нар. 1927. зас. 22. 5. 1966. на 2 р. (Р)
94. І. А. КОСТЮКОВ, Кам'янець Под., нар. 1926., зас. 13. IX.
1966. на 3 р. (Р)
95. Микола КОСТІВ, Ів. Фванківське, нар. 1915., зас. 1945 і
1952. на 20+25 р. (П)
96. П. КОТИК. (Р)
97. Роман КОШЕЛИК, Львів, зас. 1964. на 6 р. (П)
98. Я. Н. КРИВИЙ, Одеса, нар. 1902., зас. 13. X. 1966. на 3 р. (Р)
99. КРУКОВСЬКИЙ. (Р)
100. Гнат КУЗИК, Львів, нар. 1933., рсбітник, зас. 22. 1. 1962.
на 15 р. (П)
101. Д. КУВАЛО. (Р)
102. Євгенія Федорівна КУЗНЕЦОВА, Сумщина, нар. 28. XI.
1913., наук. прац., зас. у Києві 25. III. 1966. на 4 р. (П)
103. КУЛІШ. (Р)
104. КУЛІБАБА (Р)

105. Павло КУЛЬКА, Київ, зас. 1956. на 10 р. (П)
106. ВОЛОДИМИР КУЛИКОВСЬКИЙ, Тернопіль, зас. 1962. на 15 р. (П)
107. Степан КУРИЛЯК, Рівне, зас. 1963. на 6 р. (П)
108. Микола КУРИЛО, Львів, робітник, зас. 22. 1. 1962. на 12 р. (П)
109. Олекса КУРДАК, Запоріжжя. (Р)
110. Михайло ЛЕВИЦЬКИЙ, Львів, нар. 1922., зас. 1951. на 25 р. (П)
111. В. ЛЕВКОВИЧ. (П)
112. ЛЕВИЦЬКИЙ, Львів, нар. 1946, зас. 1960. на 10 р. (П)
113. А. Н. ЛЕВЧУК, Хмельницький, зас. 1962. на 9 р. (Р)
114. І. Н. ЛЕВЧУК, Хмельницький, зас. 1962. на 10 р. (Р)
115. М. Л. ЛИННИК, Житомир, нар. 1934., зас. 8. VII. 1966. на 3 р. (Р)
116. М. П. ЛИТЦИК, Львів, зас. 12. IV. 1961. (П)
117. Володимир ЛЕОНЮК, Берестя над Бугом, нар. 1932., зас. у Києві 1951 і 1960. на 25+12 р. (П)
118. Василь Степанович ЛУЦЬКІВ, Львівщина, нар. 1935, культ. прац., зас. у Львові 20. V. 1961. на 10 р. (П)
119. Олександр Семенович ЛІБОВИЧ, Лемківщина, нар. 1935.. наук. працівник, зас. у Львові 20. V. 1961. на 10 р. (П)
120. Левко Григорович ЛУК'ЯНЕНКО, Чернігівщина, нар. 1927., юрист, зас. у Львові 20. V. 1961 на 15 р. (П)
121. Денис ЛУКАШЕВИЧ, Львів, зас. 1949. на 25 р. (П)
122. С. І. ЛУНЧЕНКО, Київ, нар. 1945., зас. 22. V. 1966. на 2 р. (Р)
123. Анатоль ЛУПИНАС. нар. 1935. (П)
124. А. ЛЯЦЕНКО. (Р)
125. Микола МАРУСЯК, Ів. Франківське, нар. 1925., зас. 1948. на 25 р. (П)
126. Олександр Іванович МАРТИНЕНКО, Донеччина. нар. 2. X. 1935., наук. прац., зас. у Києві 25. III. 1966. на 3 р. (П)
127. Михайло Савич МАСЮТКО, Херсонщина, нар. 18. XI. 1918., письменник, зас. у Львові 25. III. 1966. на 6 р. (П)
128. Микола МАТІЯШ (МАЦІЯШ?) Тернопіль, нар. 1938., зас. 1962. на 10 р. (П)
129. МАЦІПА. (Р)
130. Микола МАШТАЛІР, Львів, нар. 1925., робітник, зас. 22. 1. 1962. на 15 р. (П)
131. Микола МЕЛЕХ, Львів, нар. 1930., студент, зас. 22. 1. 1962. на 15 р. (П)
132. Микола МЕЛЬНИЧУК, Львів, робітник, зас. 22. 1. 1962. 12 р. (П)

133. Василь МЕЛЬНИК, Рівне, нар. 1923., зас. 1952. на 25 р. (П)
134. Олекса МИНЬКО, Львів, робітник, зас. 22. 1. 1962. на 10 р. (П)
135. МИРОНЕНКО. (Р)
136. МИСІЙК. (Р)
137. МИХАЙЛЕЦЬ. (Р)
138. Олександр МИРЛАС, Львів, зас. 1962. на 5 р. (П)
139. Валентин Якович МОРОЗ, Волинь, нар. 15. IV. 1936., культ. прац., зас. у Луцьку в січні 1966 на 5 р. (П)
140. В. К. МОША, Деркачі, зас. 17. V. 1966. на 3 р. (Р)
141. В. НАБОК. (Р)
142. Йосип НАГРОВНИЙ, Ходорів, зас. 1962. на 12 р. (П)
143. Борис НАДТОКА, Запоріжжя, зас. 1962. на 3 р.
144. К. НЕНГАЙ. (Р)
145. НИКОЛЕНКО. (Р)
146. Н. Н. НИЧАЙ, Суми, нар. 1930. зас. 7. VIII. 1966. на 3 р. (Р)
147. А. НСВОЖИЦЬКИЙ.
148. П. С. ОБЕРЧУК, Київ, нар. 1932., зас. 23. V. 1966. на 2.5 р. (Р)
149. Михайло Дмитрович ОЗЕРНИЙ, Львівщина, нар. 1929., культ. прац., зас. 7. II. 1966. на 3 р. (П)
150. Михайло ОРЕЛ, Черкеси, нар. 1924., зас. 1947 і 1952 на 25+25 р. (П)
151. Михайло Григоревич ОСАДЧИЙ, Сумщина, нар. 22. III. 1936., письменник, зас. 18. IV. 1966. на 2 р. (П)
152. В. П. ПАВЛЕНКО, Олеса, нар. 1932., зас. 11. VI. 1966. на 3 р. (Р)
153. ПАЛИХАТА, Тернопіль, зас. 1962. на 4 р.
154. Ф. І. ПЕТРАКОВ, Кривий Ріг, нар. 1903., зас. 12. IV. 1966. на 5 р. (Р)
155. А. ПЕТРЕНКО, Суми, нар. 1929., зас. 24. VII. 1966. на 2.5 р. (Р)
156. Василь ПИРОУС (ПРУС?), Тернопіль, нар. 1921., зас. 1946. на 25 р. (П)
157. Мирон ПЛОШАК, Ів. Франківське, нар. 1932., робітник, зас. 10. III. 1959. на 10 р. (П)
158. Микола ПІДГОРОДНИЙ, Львів, нар. 1926., зас. 1949 і 1962 на 5+7 р. (П)
159. Омелян ПОЛЕВИЙ, Тернопіль, нар. 1913., зас. 1945. на 25 р. (П)
160. Іван ПОЛОЗКО, Суми, зас. 1960. на 4 р.
161. Юрій ПОКРАСЕНКО, Запоріжжя, зас. 1962. на 6 р.
162. Микола ПОКОРА, Львів, робітник, зас. 22. 1. 1962. на 12 р. (П)

163. А. ПОХОДУН, Суми, зас. в червні 1966 р. на 3 р. (Р)
164. В. А. ПОХОДУН, Миргород, нар. 1920., зас. 10. V. 1966. на 3 р. (Р)
165. ПРИЙМАЧЕНКО, Чернігів, зас. 1963. на 4 р.
166. Григорій ПРИШЛЯК, Львів, нар. 1912., зас. 1946. на 25 р. (П)
167. Євген ПРИШЛЯК, Львів, нар. 1913., зас. 1952. на 25 р. (П)
168. А. Ф. ПРСКОФ'ЄВ, Вслноваха, нар. 1915., зас. 1962. на 10 р. (Р)
169. Михайло ПРОЦІВ, Ходорів, засуд. у Львєві 1962. на 15 р. (П)
170. Павло ПУНДИК, Тернопіль, зас. 1962. на 5 р. (П)
171. В. А. П'ЯНКОВСЬКИЙ, Кам'янець Под., нар. 1928., зас. 13. IX. 1966. на 10 р. (Р)
172. Сергій РАВЛЮК, Басарабія. (Р)
173. Г. РЕВА. (П)
174. РИБИЧ, Донецьке, зас. 1963
175. Валерій РИШКОВЕНКО, Запоріжжя, зас. 1962. на 6 р. (П)
176. РОМАНЮК, Луцьк, зас. 1962.
177. РУДЕНКО. (П)
178. Юрко САЧУК, Луцьк, зас. у вересні 1963. на 5 р. (П)
179. Володимир САВЧЕНКО, Запоріжжя, зас. 1962. на 6 р. (П)
180. К. САМАРДАК. (П)
181. САШАЛЮК. (П)
182. Мисла СЕНЬКІВ, Ужгород, нар. 1932, рєбітник, зас. на 25 р. (П)
183. СЕМЕНЕНКО. (П)
184. Ф. П. СИТНИК, Суми, нар. 1911., зас. 23. VII. 1966. на 3 р. (Р)
185. Ф. СІРЕНКО. (Р)
186. П. СІРИК. (П)
187. Богдан СКІРА. Львів. (П)
188. В. П. СЛИНКО, Київ, нар. 1944., зас. 15. XII. 1966 на 3 р. (Р)
198. СКРУДНИК. (П)
190. Я. Л. СОЛОЖЕНКО, Суми, нар. 1911., зас. 17. V. 1966 на 3 р. (Р)
191. С. Н. СОЛОВ'ЄВА, Одеса, нар. 1941., зас. 7. X. 1966 на 3 р. (Р)
192. Василь СОРОКА, Львів, нар. 1912., зас. 1961. на 15 р. (П)
193. Михайло Михайлєвич СОРОКА, Львів, нар. 1919., зас. 1940 1948 і 1952 на 8+25 р. (П)
194. Степан СОРОКА, Рівне, нар. 1932., зас. 1952 на 25 р. (П)
195. СТЕПАНІВ. (Р)
196. СУК. (П)
197. Петро СТРУС, Тернопіль, зас. 1960. на 10 р. (П)

198. Іван Васильович СТРУТИНСЬКИЙ, Ів. Франківське, культ. прац., нар. 1937, зас. 10. 3. 1959. на 10 р. (П)
199. Богдан Іванович ТИМКІВ, Ів. Франківське, нар. 1935., студент, зас. 10. III. 1959. на 10 р. (П)
200. Олексій ТИХИЙ, Донецьке, зас. 1958. на 5 р. (П)
201. ТИХИЙ, Київ, зас. 1960. (П)
202. ТИХИЙ, Київ. (П)
203. Степан ТИШКІВСЬКИЙ, Ів. Франківське, нар. 1914., зас. 1952. на 25 р. (П)
204. ТИЩЕНКО. (Р)
205. Ярема Степанович ТКАЧУК, Ів. Франківське, нар. 1933., робітник, зас. 10. III. 1959. на 10 р. (П)
206. І. ТКАЧУК (Р)
207. В. Г. ТРОЦЮК, Здолбунів, нар. 1937., зас. 11. VI. 1962. на 2.5 р. (Р)
208. ТРАСЮК, Донецьк, зас. 1963. (П)
209. Андрій ТУРИК, Дніпропетровське, зас. 1957. на 15 р. (П)
210. Олекса ТЯГЛІВЕЦЬ (ТИГІВЕЦЬ?), Львів, робітник, зас. 22. 1. 1962. на 12 р. (П)
211. ХАНАС, Ходорів, зас. 1962. на 12 р. (П)
212. Омелян ХОМ'ЯКЕВИЧ, Львів, робітник, зас. 22. 1. 1962. на 12 р. (П)
213. Богдан ХРИСТИНИЧ, Тернопіль, нар. 1929, зас. у Києві 1960. на 12 р. (П)
214. Олекса ЧЕРКМАН, Ів. Франківське, нар. 1928., зас. 1955. на 25 р. (П)
215. В'ячеслав Михайлович ЧОРНОВІЛ, нар. 24. XII. 1937., журналіст, зас. у Львові 15. XI. 1967 на 3 р. (1.5 р) (П)
216. Володимир ЧОРНИШОВ, Запоріжжя, зас. 1962. на 4 р. (П)
217. Анатолій Олександрович ШЕВЧУК, Житомир, нар. 6. II. 1937., письменник, зас. 7. IX. 1966. на 5 р. (П)
218. ШЕРШЕНЬ, Чернівці, зас. 1962. на 6 р. (П)
219. А. Є. ШИПЕЛЬ, Суми, нар. 1900., зас. 24. VII. 1966. на 3 р. (Р)
220. Володимир ШМУЛЬ, Львів, зас. 1960., на 7 р. (П)
221. Юрій Романович ШУХЕВИЧ - БЕРЕЗИНСЬКИЙ, Львів, нар. 1933., студ., зас. 21. VIII. 1948 і 1. XII. 1958. на 10+10 р. (П)
222. І. ШУЛЬГА. (Р)
223. Данило ШУМИК, Луцьк, зас. 1957. на 10 р. (П)
224. В. П. ШУПОРТЯК, Київ. нар. 1947., зас. 17. V. 1966. на 2.5 р. (Р)
225. ШУСТ, Луцьк, зас. 1962. (П)
226. Володимир ЮРКІВ, Тернопіль, нар. 1928. зас. 1947 і 1952. на 25+25 р. (П)

227. Микола ЮРЧИК, Ів. Франківське, нар. 1933, робітник, зас.
10. III. 1959., на 7 р. (П)
228. ЯКУБОЙ. (Р)
229. Степан ЯНКЕВИЧ, Львів, нар. 1928., зас. 1954. на 25 р. (П)
230. М. ЯКИМЕНКО, Київ. (Р)

Із поданих 230 прізвищ, 140 осіб були засуджені за політичні і 82 особи за релігійні переконання. Причину засудження 8 осіб не вдалось устійнити.

Політичні в'язні були суджені згідно зі статтею 56 Кримінального Кодексу УССР про "зраду батьківщини" і або статтею 64 про "організаційну діяльність спрямовану до вчинення особливо небезпечних державних злочинів, а так само участь в антирадянській організації". За ці провини в повоєнних роках карали карою смерти або ув'язненням від 10 до 25 років. Почавши від 1961 р., за ці провини карають карою смерти або ув'язненням від 10 до 15 років.

Частина в'язнів була суджена згідно зі статтею ч. 62 КК УССР про "антирадянську агітацію і пропаганду", за що карають ув'язненням від шости місяців до 7 років. Згідно з цією статтею також суджено багато в'язнів за їхні релігійні переконання. Деяких в'язнів судили також за статтею ч. 19 КК УССР про "співучасть" у "вчиненні злочину".

Українські в'язні, яких прізвища подано в списку, перебувають в таборах Мордовської АССР або в тюрмі у Володимирі над Клязьмою.

